การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย
ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

โดย

นางสาวชญาน์นันท์ ติยะตระการชัย
กรรมการ บริษัท อิ๊กดราซิล กรุ๊ป จำกัด (มหาชน)
และที่ปรึกษาประจำคณะกรรมาธิการพลังงาน วุฒิสภา

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 64
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2564 - 2565

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง “การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย” ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ ของ นางสาวชญาน์นันท์ ติยะตระการชัย เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 64 ประจำปีการศึกษาพุทธศักราช 2564 – 2565

พลโท

(ไพศาล งามวงษ์วาน)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

ลักษณะวิชา เศรษฐกิจ

ผู้วิจัย นางสาวชญาน์นันท์ ติยะตระการชัย **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่** 64

ปัญหาความยากจนของชาวนาไทยที่สะสมมานานทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของชาวนากว่า 17 ล้านคน (ร้อยละ 56 ของเกษตกรไทย) ยิ่งมากขึ้น แม้รัฐบาลได้กำหนดให้การพัฒนาเศรษฐกิจข้าวเป็นเรื่องหลักในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทั้งยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันโดยยกระดับสู่การเกษตรสมัยใหม่ และยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการสร้างโอกาส ลดความเหลื่อมล้ำทุกมิติและปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก แต่ชาวนาไทยก็ยังคงประสบปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำนี้ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศไทย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา 1) สภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน 2) ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของรายได้ของชาวนาไทย และ 3) ข้อเสนอแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มชาวนา กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกับชาวนา และภาครัฐผู้กำหนดนโยบาย อย่างละ 4 คน ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องมือ SWOT และ PESTEL และสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้กำหนดไว้ ผลศึกษาพบว่า 1) สภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน คือ ครอบครองที่ทำนาเฉลี่ย 16.7 ไร่ต่อราย และร้อยละ 30 ของกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนเป็นเกษตกร ซึ่งมีสาเหตุหลัก 8 ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหาของการตลาดข้าวทั้งอุปสงค์และอุปทาน ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ปัญหาระบบชลประทานและสภาพดินเสื่อม งานวิจัยพันธุ์ข้าวและการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวไม่เพียงพอ ขาดการส่งเสริมทักษะและศักยภาพของชาวนาอย่างจริงจัง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำงานไม่มีประสิทธิภาพ 2) ปัจจัยหลัก ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของรายได้ของชาวนาไทย ได้แก่ สภาพการเมือง เศรษฐศาสตร์ สังคม เทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐานในการผลิตข้าว และกฎหมายข้อบังคับ และ 3) ข้อเสนอแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย พบว่ามี 5 แนวทาง ได้แก่ 1) การปฏิรูปกระบวนการทำนาให้ใช้เทคโนโลยีการเกษตรเพื่อทำให้ผลผลิตเพิ่มและต้นทุนลดลง รวมถึงการมุ่งส่งเสริมให้ทำนาแบบผสมผสานและทำนาแปลงใหญ่อย่างจริงจัง และพัฒนาทักษะของชาวนา 2) การจัดทำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศแพลตฟอร์มข้าวแห่งชาติ ที่จะบูรณาการข้อมูลเกี่ยวกับข้าวจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งระบบเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรื่องข้าวและการ

แก้ปัญหาความยากจนของชาวนาแบบพุ่งเป้า 3) ยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก ทั้ง 4Ps ประกอบด้วย (3.1) กลยุทธ์ผลิตภัณฑ์คือการส่งเสริมการวิจัยพันธุ์ข้าวและพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวแปรรูป (3.2) กลยุทธ์การตั้งราคาที่สะท้อนต้นทุน (Cost-Plus Pricing Strategy) จัดโครงสร้างกำไรภายในระบบห่วงโซ่อุปทานใหม่เพื่อให้สมดุลและเกิดความเป็นธรรมมากขึ้น ยกเลิกนโยบายชดเชยรายได้ของชาวนา (ประมาณ 150,000 ล้านบาทต่อปี) และการส่งเสริม“การประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน” (3.3) การปฏิรูปช่องทางจำหน่ายโดยลดขั้นตอนที่ซับซ้อนด้วย “ตลาดเกษตรกรออนไลน์” (3.4) การส่งเสริมการตลาดส่งออกโดยการเพิ่มยอดขายในตลาดเดิมที่มีศักยภาพและเปิดตลาดใหม่ที่มีศักยภาพ 4) การปรับปรุงกฎหมาย พระราชบัญญัติข้าวและกองทุนชาวนา และ 5) ปฏิรูปโครงสร้างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ การปรับโครงสร้างกรมการข้าว ให้มีอำนาจการบริหารแบบเสร็จสรรพ เช่นเดียวกับกรมปศุสัตว์ ส่วนกระทรวงพาณิชย์รับผิดชอบการควบคุมราคาสินค้าภายในประเทศและการตลาดส่งออก นอกจากนี้ยังเน้นการส่งเสริมให้เกษตรกรรุ่นใหม่ (Start-up) มาบริหารจัดการทำนาอย่างมืออาชีพ และจัดให้มี Sandbox การทำนาแปลงใหญ่เพื่อแสดงให้ชาวนาเห็นผลดำเนินจากแบบแปลงใหญ่ว่ามีรายได้มากกว่าแบบดั่งเดิม และต้องการเข้าร่วมโครงการนาแปลงใหญ่อย่างเต็มใจ และหากบรรลุเป้าหมายตามการศึกษานี้ ผลผลิตต่อไร่จะเพิ่มขึ้น 2 เท่าจากปัจจุบัน ลดต้นทุนการผลิตร้อยละ 20 และกำไรเพิ่มขึ้น 3 บาทต่อกก. ก็จะทำให้รายได้ของชาวนาเพิ่มขึ้น 132,000 บาทต่อราย นั่นหมายถึงว่าชาวนาจะมีรายได้พ้นเส้นความยากจน (2,686 บาทต่อเดือน) จะมีรายได้มั่นคงสามารถดูแลตนเอง-ครอบครัว และดำรงชีพได้อย่างมีศักดิ์ศรี นั่นหมายความว่ารัฐบาลจะสามารถขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของคนไทยได้ร้อยละ 30

Abstract

Title The Elimination of Thailand Economic Disparity in the Context of Concretely Tackling Poverty of Rice Farmers

Field Economics

Name Miss Chayanant Tiyatrakarnchai **Course** NDC **Class** 64

The long-time collective problem of poverty has led to the income inequality of more than 17 million rice farmers (56 percent of Thai planters) even greater. Even though the government has determined rice farming development a priority in the 20-year national strategy i.e., the second strategy promoting competitiveness through smart farming concept and the fourth strategy creating opportunities and eliminating inequality, Thai farmers are still facing poverty. This economic inequality has obstructed the development of Thailand. The researcher is therefore interested in studying 1) the current condition of income problems of Thai farmers; 2) factors affecting of Thai farmers' income; and 3) recommendations for eliminating Thailand economic disparity in the context of concretely tackling poverty of rice farmers. This study used a qualitative research method with in-depth interviews; sample groups are farmers, stakeholders, and policy-makers, 4 for each; data analyzing tools are SWOT and PESTEL; and the study results are concluded with accordance to the prior-defined research objectives. The findings are as follow: 1) That is, an average farmland of 16.7 rai per person, and 30% of the ‘poverty’ are farmers. There are 8 main reasons for rice supply and demand problems; higher production cost; ineffective irrigation management and soil deterioration; insufficient research and development; lack of serious promotion of farmer skills and competencies. 2) The factors affecting income of Thai farmers are political, economic, social, infrastructure, Agri-tech and laws & regulatory. 3) There are 5 recommendations for the elimination of Thailand economic disparity in the context of concretely tackling poverty of rice farmers including 1) reforming the farming process to use agricultural technology to increase productivity and lower cost; seriously promoting mixed farming and large-scale farming; and develop the skills of

farmers; 2) adopting information technology system for a national rice platform by integrating all rice-relating information from various departments with the benefits of rice farming management; targeted poverty alleviation of farmers, etc.; 3) proactive marketing strategies would include (3.1) promoting research on rice-grains and developing processed rice products with the bio-technology; (3.2) adopting cost-plus pricing strategy, re-structuring fair profit allocation among farmer, mills and middlemen, removing farmers' income compensation policy (approximately 150 billion baht per year), and promoting 'crop insurance'; (3.3) eliminating complex marketing channel by focusing on "eCommerce"; (3.4) aggressive promoting export market by increasing market share of existing key markets and penetrating new potential markets with potential; 4) laws such as the Rice Act and Farmer's Fund would be issued; and 5) reforming the structure of government agencies, the Rice Department in particular should have its comprehensive management authority, like the Department of Livestock. While, the Ministry of Commerce is responsible for only price control in domestic market and export marketing. It also emphasizes on encouraging young farmers (Start-ups) to manage their farming professionally, and provide a large-scale farming sandbox in order to demonstrate farmers the positive results of significantly more income generated by the large-scale farming concept and willing to join the large-scale farming project then. According to the pre-determined objectives i.e., the yield per rai will increase 2 times from the present, the production cost will reduce by 20%, and the profit increases by 3 baht per kg., the income would increase by 132,000 baht per farm. That means the farmers will have income beyond the poverty line (2,686 baht per month) will have wealthy income, which can take care of their families. and live with dignity. Ultimately, the government will thus be able to eliminate at least 30 percent of the economic inequality of Thai people.

คำนำ

การวิจัยเรื่อง “การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย 3) เพื่อเสนอแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

การศึกษาครั้งนี้ ทำให้ได้ทราบถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย และ แนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย เพื่อนำไปสู่การแก้ไขเชิงนโยบาย เชิงกฎหมาย และเชิงปฏิบัติการต่อไป

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลหลักหลายท่าน จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ และขอขอบคุณ คณาจารย์วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำที่สำคัญด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่มากก็น้อย

(นางสาวชญาน์นันท์ ติยะตระการชัย)
นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 64
ผู้วิจัย

สารบัญ

		หน้า
บทคัดย่อ		**ก**
Abstract		**ค**
คำนำ		**จ**
กิตติกรรมประกาศ		**ฉ**
สารบัญ		**ช**
สารบัญตาราง		**ซ**
สารบัญแผนภาพ		**ฌ**
บทที่ 1	**บทนำ**	**1**
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
	ขอบเขตของการวิจัย	4
	วิธีดำเนินการวิจัย	5
	ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	5
	คำจำกัดความ	5
บทที่ 2	**แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	**8**
	ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี	8
	ห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร	33
	แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตร 4.0 (ไทย ญี่ปุ่น ยุโรป อเมริกา)	39
	ทฤษฎีการจัดการเชิงระบบ	49
	แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรม	54
	แนวคิดเกี่ยวกับการทำนายยุควิถีใหม่ (Now Normal)	61
	นโยบายการจัดการรายได้ของชาวนาของในประเทศต่าง ๆ	66
	แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแบ่งส่วนตลาดและตลาดเป้าหมาย	69
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	71
	กรอบแนวความคิด	75
	สรุป	75

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 3	**วิเคราะห์สภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย**	**77**
	ผลการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน	77
	ผลการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบการยกระดับรายได้ของชาวนาไทย	83
	สรุป	89
บทที่ 4	**วิเคราะห์แนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย**	**92**
	ผลการวิเคราะห์แนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย	92
	สรุป	107
บทที่ 5	**สรุปและข้อเสนอแนะ**	**109**
	สรุป	109
	ข้อเสนอแนะ	111
บรรณานุกรม		**118**
ภาคผนวก		**123**
	ประเด็นคำถามการวิจัย	124
ประวัติย่อผู้วิจัย		**125**

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

3 – 1	งบประมาณมาตรการช่วยเหลือและโครงการที่สนับสนุนด้านข้าว (บาท)	83
3 - 2	เปรียบเทียบอุปทานข้าว	85
4 - 1	ตัวอย่างแนวทางการปรับเปลี่ยนโครงสร้างกำไรของข้าวเจ้า	99
4 - 2	สรุปสถานการณ์ส่งออกข้าวและการคาดการณ์	101
4 – 3	วิเคราะห์สถานการณ์การส่งออกข้าวไทย ปี 2561 – 2564	101
4 – 4	ราคาข้าวส่งออกข้าวของโลก ปี 2561-2564	102
4 – 5	ประเทศที่สำคัญ 5 อันดับที่นำเข้าและส่งออกข้าวของโลก ปี 2561-2564	102

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่

2 - 1	Lorenz Curve ของไทย (2009 vs 2019)	55
2 - 2	การทำนโยบายแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน	56
3 – 1	สรุปงบประมาณที่กรมการข้าวได้รับการจัดสรร ปี 2558-2564 (ล้านบาท)	81
4 - 1	การปฏิรูประบบการทำนา	96
4 - 2	การแบ่งกลุ่มชาวนา (Farmer Segmentation)	97
4 - 3	โครงสร้างราคากับกำไรของห่วงโซ่อุปทานของข้าวเจ้าในปัจจุบัน	99
4 – 4	กลยุทธ์การตลาดเชิงรุกของข้าวไทย (Proactive Marketing Strategy)	104
4 - 5	แนวทางการปรับปรุงกฎหมาย พรบ.ข้าว และ กองทุนชาวนา	106
4 - 6	แนวทางการการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย	107

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความยากจนเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญเป็นประจักษ์เห็นได้ทั่วทุกมุมโลก แม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ก่อให้เกิดความสะดวกสบายแก่มนุษยชาติ แต่ด้วยกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ทั่วโลกมีการรับรู้และยอมรับแนวทางการพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยม ในขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมายโดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำและความยากจน ซึ่งปัญหาความยากจนเป็นปัญหาสั่งสมมาอย่างยาวนาน แม้ว่าประเทศที่ประสบปัญหาความยากจนต่างพยายามหาแนวทางหรือมาตรการ เพื่อแก้ไขเยียวยาและขจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไปก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีประเทศใดที่สามารถขจัดปัญหาความยากจนให้หมดไปได้จริง ประเทศไทยประสบปัญหาความยากจนเหมือนประเทศที่กำลังพัฒนาประเทศอื่น ส่วนหนึ่งมาจากการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมอันก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างคนรวยและคนจนในประเทศ จนกระทั่งกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศไทย ประกอบกับความยากจนของประชาชนผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในชนบทมีสาเหตุที่สะสมเรื้อรังมานานโดยเฉพาะจากการขาดแคลนเงินทุนในการทำการเกษตร จึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกร รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่ผลักดันให้เกิดความยากจนข้นแค้นต่อเกษตรกรยิ่งขึ้น แม้ว่าภาคการเกษตรของไทยในชนบทถูกยกย่องเป็นกระดูกสันหลังของชาติที่ได้ผลิตอาหารเลี้ยงสังคมมายาวนานก็ตาม

หลายประเทศก็มุ่งแก้ไข้ปัญหาฐานรากของประเทศ ซึ่งหมายถึงชุมชนชนบทและเกษตรกร ให้มีความกินดีอยู่ดี มีรายได้สูงขึ้นเพื่อลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น เพื่อจูงใจให้เกษตรกรยังคงดำรงอาชีพนี้ต่อไป เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารของประเทศ สามารถจำแนกได้ 5 มาตรการหลัก ๆ คือ ให้การสนับสนุนทางด้านการเงิน จีนได้กำหนดนโยบายที่สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวทางเชิงเกษตร โดยการขยายบริการด้านเงินกู้ ส่วนเวียดนามได้ทุ่มเงินเป็นจำนวนกว่า 6 หมื่นล้านเวียดนามดอง เพื่อใช้พัฒนาการเกษตรเทคโนโลยีขั้นสูงผ่านระบบการปล่อยสินเชื่อที่สะดวกรวดเร็วมากขึ้น พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน จีนได้ให้มีกองทุนน้ำชลประทานที่มีประสิทธิภาพ มีน้ำดื่มที่สะอาด มีไฟฟ้าเข้าถึง และมีถนนสู่ชนบท เพื่อเพิ่มรายได้ในพื้นที่ชนบทที่เติบโตช้า และรัฐบาลไนจีเรียได้จัดสรรงบประมาณกว่าร้อยละ 30 ในภาคการเกษตรกรรม พลังงาน คมนาคมขนส่ง และสาธารณูปโภค เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการเกษตร สนับสนุนการเพาะปลูก

รัฐบาลเวียดนามได้มีนโยบายสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างระบบให้น้ำอัตโนมัติให้กับเกษตรกร การใช้แพลตฟอร์ม E-commerce ในการช่วยเหลือเกษตรกรเพื่อเป็นช่องทางการสร้างรายได้ รัฐบาลจีนได้เห็นความสำคัญและสนับสนุนการพัฒนา E-commerce ในชนบทโดยการเพิ่มเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์ ซึ่งเป็นการพัฒนาด้านการเข้าถึงอินเตอร์เน็ต เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำอื่น ๆ เช่น การพัฒนาการศึกษา ทักษะ ประสบการณ์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของไทยในการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจน (ณัฏฐภัทร์ กิ่งเนตร และณัฐนรี มณีจักร, 2562 : 9)

สำหรับประเทศไทย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายของกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้น้อมนำศาสตร์พระราชาที่เกี่ยวกับข้าวและชาวนามาปรับใช้เพื่อผลักดันให้การผลิตข้าวในประเทศมีการพัฒนาและก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ซึ่งกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) กำหนดเป้าหมายอนาคตของประเทศที่สะท้อนถึงผลประโยชน์แห่งชาติและประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทยบนพื้นฐานของการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างรอบด้าน โดยมีวิสัยทัศน์ "ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" โดยมีการแบ่งยุทธศาสตร์ออกเป็น 6 ด้าน ซึ่งยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจข้าว ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน เป็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการพิจารณาพัฒนาเศรษฐกิจข้าว โดยยกระดับสู่เกษตรสมัยใหม่ที่เป็นพื้นฐานสำคัญและเป็นฐานการผลิตสินค้าเกษตร อาหาร พลังงานและวัสดุชีวภาพด้วยนวัตกรรม โดยมีหัวข้อที่เกี่ยวข้อง คือ หัวข้อที่ 2.1 การพัฒนาภาคการผลิตและบริการข้อย่อยที่ 2.1.1 การพัฒนาเศรษฐกิจฐานชีวภาพโดยยกระดับสู่เกษตรสมัยใหม่ที่เป็นพื้นฐานสำคัญและเป็นฐานการผลิตสินค้าเกษตร อาหาร พลังงาน และวัสดุชีวภาพด้วยนวัตกรรม ข้อย่อยที่ 2.1.2 บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานของการผลิตภาคเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน และยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญที่ให้ความสำคัญกับการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบไปสู่กลไกบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทยทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเองและทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้นานที่สุด โดยรัฐให้หลักประกันการเข้าถึงบริการและสวัสดิการที่มีคุณภาพอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง โดยมีหัวข้อที่เกี่ยวข้อง คือ 4.1 สร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ ข้อย่อยที่ 4.4.1 ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก โดยพัฒนาการเกษตรให้เหมาะสมกับศักยภาพของเกษตรกร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ.ออนไลน์. 2561)

นอกจากยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาด้านข้าวแล้ว นายกรัฐมนตรีในรัฐบาลของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ยังได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาก่อนเข้าบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2557 เมื่อ 12 กันยายน 2557 โดยมีหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรที่สำคัญโดยสรุปสั้นๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ 4 เรื่องการศึกษาและเรียนรู้ว่าจัดให้มีการศึกษาในระบบและการศึกษาทางเลือก เพื่อสร้างคุณภาพของคนไทยให้สามารถเรียนรู้ พัฒนาตน ได้เต็มตามศักยภาพประกอบอาชีพ ลดความเหลื่อมล้ำและพัฒนากำลังคนให้เป็นที่ต้องการเหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งในด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และธุรกิจบริการ และหัวข้อที่ 6 เรื่อง การเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ การดูแลเกษตรกรให้มีรายได้ที่เหมาะสมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การลดต้นทุนการผลิต การช่วยเหลือเรื่องปัจจัยการผลิตอย่างทั่วถึง การช่วยเกษตรกรย่อย ตลอดจนถึงการใช้กลกไกตลาด ดูแลราคาสินค้าเกษตรประเภทที่ราคาผิดปกติให้สูงขึ้นตามสมควร และในด้านเกษตรกรรม ดำเนินการในเรื่องสำคัญ คือ การปรับโครงสร้างการผลิต สินค้าเกษตรให้สอดคล้องกับความต้องการด้วยวิธีการต่างๆ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ.ออนไลน์. 2561)

จากนโยบายของรัฐบาลและยุทธศาสตร์ชาติดังกล่าว จะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างคนรวยและคนจนในประเทศอันส่งผลต่อการพัฒนาประเทศไทย และชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร ด้วยการกำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น ประกอบกับการเวลาเปลี่ยนแปลงไปพัฒนาการของการทำเกษตรของชาวนาก็มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตไปมาก จากเดิมที่มีการเพาะปลูกได้ปีละครั้งก็สามารถทำได้เพิ่มขึ้นเนื่องจากมีเครื่องจักรต่าง ๆ เข้ามาช่วย แต่สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือ เมื่อวิวัฒนาการของโลกเปลี่ยนไป แต่รายได้ของเกษตรกรชาวนากลับไม่คุ้มกับต้นทุนที่ลงไป ผลผลิตของชาวนาไม่สามารถกำหนดราคาของสินค้าตนเองได้ทำให้เกษตรกรบางรายต้องเปลี่ยนอาชีพไป บางรายถึงกับต้องขายพื้นที่ทำกินเพื่อใช้หนี้สินที่กู้มาเพื่อทำการเกษตร ต้องลงทุนเป็นจำนวนมากในการทำนาแต่ละครั้ง ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมขาดความเท่าเทียมกัน สังคมทางดิ่งเป็นสังคมอ่อนแอ เกิดความเหลื่อมล้ำ (ชำนาญ ทรงสิทธิกุล, 2563 : 419-421) แม้นโยบายของรัฐบาลจะออกมาเพื่อแก้ไขปัญหา สังคมปรับเปลี่ยน แต่รายได้ของเกษตรกรชาวนาก็ยังไม่มีอะไรดีขึ้น เกษตรกรชาวนายังพบความยากจน รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในการทำนา ทำไร่ (สุชานุช พันธนียะ, 2562 : 19)

จากปัญหาดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้รัฐบาลจะออกนโยบายในการจัดการปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำมาโดยตลอด แต่ชาวนาไทยก็ยังมีปัญหาความยากจนอยู่ นอกจากนี้ปัจจุบันภาคเกษตรของไทยยังประสบกับภาวะปัญหาสูงวัยของแรงงานในภาคเกษตรเฉลี่ยแล้วเกษตรมีอายุ 40-60 ปี โดยการส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ผ่านมานั้นประสบปัญหา คือ 1) บุคคลขาดทักษะการผลิต 2) ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน 3) ขาดตลาดรองรับสินค้า และ 4) ขาดเงินทุนในช่วงเริ่มต้น ดังนั้น

การส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้นได้ภาครัฐต้องมีการปลดล็อคปัญหา (ในส่วนอื่น ๆ ด้วย) เพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่สามารถเข้าสู่ตลาดได้ และในทางกลับกันการแก้ไขปัญหาในส่วนอื่น ๆ ก็ต้องทำควบคู่ไปกับการส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ ความยากจนและเหลื่อมล้ำดังกล่าวได้ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศไทยเป็นอย่างมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า ปัจจุบันสภาพการจัดการการยกระดับรายได้และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของชาวนาไทยเป็นอย่างไรบ้าง มีองค์ประกอบการยกระดับรายได้และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของชาวนาไทยอะไรบ้าง เพื่อหาแนวทางการยกระดับรายได้และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของชาวนาไทยที่เหมาะสมอันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน ตามนโยบายที่รัฐบาลได้ให้ไว้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของรายได้ของชาวนาไทย
3. เพื่อเสนอแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

1.1 การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย โดยเน้นบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย เท่านั้น

1.2 การวิจัยนี้เป็นการศึกษาการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย ซึ่งบางคำถามอาจจะมีอ่อนไหวและกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลและผู้อื่นได้ ดังนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเท่าที่จำเป็น โดยจะไม่ลงลึกในรายละเอียดที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลหลักได้

1.3 การวิจัยจะเน้นเฉพาะประเด็นที่สามารถเปิดเผยได้

2. ขอบเขตประชากร

2.1 กลุ่มชาวนารายบุคคล/กลุ่มชมรมชาวนา	จำนวน 4 ราย
2.2 กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกับชาวนา	จำนวน 4 ราย
2.3 กลุ่มภาครัฐ ทั้งผู้กำหนดนโยบายและปฏิบัติการ	จำนวน 4 ราย

3. ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีระยะเวลา 8 เดือน เริ่มตั้งแต่ ตุลาคม 2564 – พฤษภาคม 2565

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการวิจัย โดยการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ

1. การรวบรวมข้อมูล

1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร แหล่งข้อมูลต่าง ๆ หรือการวิจัยเชิงเอกสารเบื้องต้น รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มชาวนา กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกับชาวนา และกลุ่มภาครัฐ ทั้งผู้กำหนดนโยบายและปฏิบัติการ ได้แก่ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล เป็นต้น

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านการประเมินผล ด้วย SWOT analysis และ PESTEL ซึ่งมีรายละเอียดการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ พร้อมกับอธิบายข้อมูลในเชิงพรรณนาความเพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

3. การเสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย เชิงกฎหมาย และเชิงปฏิบัติการเพื่อการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างยั่งยืนในบริบทการยกระดับรายได้และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของชาวนาไทย เป็นการนำเสนอด้วยผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลด้วยการอธิบายข้อมูลในเชิงพรรณนาความเพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน
2. ได้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของรายได้ของชาวนาไทย
3. ได้ข้อเสนอแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย เพื่อนำไปสู่การแก้ไขเชิงนโยบาย เชิงกฎหมาย และเชิงปฏิบัติการต่อไป

คำจำกัดความ

ปัญหาความเหลื่อมล้ำ	หมายถึง	ความเหลื่อมล้ำของชาวนาไทย มีหลายปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำ เช่น ฐานะทางการเงิน ขนาดของที่ดินทำกิน ระดับการศึกษา ทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ชนิดของ

		พืชที่ปลูก ทักษะประสบการณ์ การพัฒนาตนเอง การนำเทคโนโลยีมาใช้ และการสนับสนุนของภาครัฐ เป็นต้น
การจัดการเชิงระบบ	หมายถึง	การให้กลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวนาเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของเกษตรกรชาวนา ซึ่งประกอบด้วยการวางแผน การจัดการวิถีการเกษตรของชาวนา การสรรบุคลากร การนำหรือสั่งการ และการควบคุมการทำเกษตรกรรมหรือความพยายามที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันในด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวของชาวนา
เกษตรกร 4.0	หมายถึง	การพัฒนาเชิงนโยบายที่ได้พัฒนา Thailand 4.0 เพื่อเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเดิม ไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม และยังคงมีนโยบาย เกษตร 4.0 เพื่อพัฒนาเกษตรกรรมของประเทศ ด้วยวิถีทางแห่ง นวัตกรรม การเพิ่มมูลค่า และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
การจัดการรายได้	หมายถึง	การสนับสนุนภาคการเกษตรโดยภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้ชาวนามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำและปัญหาความยากจน
สหกรณ์การเกษตร	หมายถึง	สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ผู้มีอาชีพทางการเกษตร รวมกันจัดตั้งขึ้น และจดทะเบียน เป็นนิติบุคคลต่อนายทะเบียนสหกรณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกดำเนินกิจการร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพของสมาชิก และช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น
พ่อค้าคนกลาง	หมายถึง	พ่อค้าคนกลางนั้นเป็นอาชีพที่มีหน้าที่อยู่สามประการ นั่นคือ เลือก รวบรวมและจัดส่งสินค้าจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค
การแทรกแซงทางการตลาด	หมายถึง	การกำหนดราคาขึ้นสูงหรือการควบคุมราคา มักจะใช้ในภาวะสินค้าขาดแคลนมาก เช่น ภาวะสงคราม ภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง คือแทรกแซงไม่ให้ราคาสูงเกินไป
การทำนายุควิถีใหม่	หมายถึง	โอกาสที่ภาคเกษตรของไทยจะต้องเร่งพัฒนาเพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพอย่างมั่นคง ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก

การแบ่งส่วนตลาด	หมายถึง	การแบ่งตลาดใหญ่ให้เป็นตลาดส่วนย่อย ๆ ตามคุณลักษณะบางประการของกลุ่มผู้ซื้อ
ห่วงโซ่อุปทาน	หมายถึง	การจัดลำดับของกระบวนการทั้งหมดที่มีต่อการสร้างความพอใจให้กับลูกค้า โดยเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการจัดซื้อ (Procurement) การผลิต (Manufacturing) การจัดเก็บ (Storage) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) การจัดจำหน่าย (Distribution) และการขนส่ง (Transportation)
การจัดการรายได้	หมายถึง	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการรายได้และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของชาวนาไทย ทั้งในด้านความรู้ และการบริหารจัดการทรัพยากร รวมถึงต้นทุนในการผลิตหรือเพาะปลูก ดังนั้นชาวนาควรได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนในการยกระดับรายได้เพื่อการบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสมตามบริบทของตนเอง เช่น การทำนาเพื่อลดการพึ่งพิงภายนอก การได้รับส่วนแบ่งเชิงหุ้นส่วนทางการตลาดเพื่อลดต้นทุน และเพิ่มรายได้เป็นต้น
ปัจจัยด้านอุปทาน	หมายถึง	ปัจจัยการส่งเสริมการพัฒนาการปลูกข้าวของชาวนาในภาคเศรษฐกิจต่างๆ ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้เน้นนโยบายของภาครัฐที่จะนำไปสู่การยกระดับรายได้ของชาวนาทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่ในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำของชาวนาไทยที่ต้องเผชิญอยู่ในขณะใดขณะหนึ่งได้อย่างทันท่วงที รวมทั้งเป็นความสำคัญกระตุ้นสมรรถภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ
ปัจจัยด้านอุปสงค์	หมายถึง	ความสามารถของชาวนาทางด้านการลงทุนในการเพาะปลูกและการส่งเสริมการเพาะปลูกข้าวของชาวนาด้วยการส่งเสริมความสามารถทางเศรษฐกิจการด้านอุปทานบางอย่าง เช่น การพัฒนาเทคโนโลยี และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การส่งเสริมการบริโภค การลงทุน เป็นต้น

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเรื่อง การลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย โดยศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และ ฉบับที่ 13 (ร่าง)
3. ห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรในยุคไทยแลนด์ 4.0 : (ไทย ญี่ปุ่น ยุโรป อเมริกา)
5. ทฤษฎีการจัดการเชิงระบบ
6. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรม
7. แนวคิดเกี่ยวกับการทำนายยุควิถีใหม่ (New normal)
8. นโยบายการจัดการรายได้ของชาวนาในประเทศต่าง ๆ
9. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแบ่งส่วนตลาดและตลาดเป้าหมาย
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
11. กรอบแนวคิดการวิจัย
12. สรุป

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เกิดขึ้นจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 65 ได้กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติ เพื่อเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการร่วมกันให้เกิดเป็นพลังผลักดันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ตามระยะเวลาที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2560 โดยกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติกำหนดวิธีการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติในการติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผล รวมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคส่วนดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 ร่างยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

(เดือนพฤษภาคม 2561) ได้แบ่งประเด็นยุทธศาสตร์ชาติ ออกเป็น 6 ด้าน คือ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) จะเป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ภายในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อความสุขของคนไทยทุกคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน และยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับการยกระดับรายได้และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน

ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างต่อเนื่อง อาทิ ปัจจัยด้านความผันผวนของเศรษฐกิจโลกกฎ ระเบียบระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขันทางการค้า ทักษะความสามารถของแรงงานโครงสร้างประชากรที่เข้าสู่สังคมสูงวัย และเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วที่ส่งผลให้ภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และภาคบริการต้องปรับตัวให้สอดรับกับความต้องการของผู้บริโภครูปแบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายการพัฒนาของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคที่ทำให้เกิดการลงทุนจากนักลงทุนต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคต อาทิ เศรษฐกิจโลก โครงสร้างประชากร เทคโนโลยี จะทำให้ประเทศไทยเผชิญความท้าทายมากขึ้นในการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะต่อไปในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความสามารถของประเทศในระยะต่อไปโดยยึดเป้าหมายในการยกระดับประเทศไทยให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยจำเป็นต้องปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจทั้งระบบเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและส่งผลให้เกิดการยกระดับรายได้ และในขณะเดียวกันการพัฒนาดังกล่าวจะต้องส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำลดลง ดังนั้น การพัฒนาประเทศในระยะต่อไป จำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยจะต้องสร้างเครื่องยนต์ทางเศรษฐกิจใหม่ที่จะช่วยยกระดับการพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งการพัฒนาในช่วง 20 ปีข้างหน้า จะมุ่งเน้นการวิจัย พัฒนานวัตกรรม และนำ

เทคโนโลยีใหม่มาปรับใช้และต่อยอดภาคการผลิตและบริการในปัจจุบัน เพื่อเพิ่มผลิตภาพ และสร้างมูลค่าเพิ่ม รวมทั้งการปรับโครงสร้างภาคการผลิตและบริการในปัจจุบันไปสู่ภาคการผลิตและบริการใหม่ที่มีศักยภาพ การพัฒนารูปแบบการค้าให้สอดรับกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป การส่งเสริมให้เกิดสังคมผู้ประกอบการ การพัฒนาทักษะและความสามารถของแรงงานดังนั้น เพื่อยกระดับการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่มีรายได้สูงได้อย่างประสบความสำเร็จใน 20 ปี ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องมีการขยายตัวและการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง รวมทั้งมีขีดความสามารถทางการแข่งขันที่เพิ่มขึ้นในเวทีสากล ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันสำหรับประเทศไทยจึงได้มุ่งพัฒนาบนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ 1) “ต่อยอดอดีต”โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดรับกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่ 2) “ปรับปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัลและ การปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคต และ 3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่ รวมถึงปรับโมเดลธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปัจจุบัน พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐ จะทำให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลางในประเทศได้ในคราวเดียวกัน

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันจึงกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนากลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคตที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ทั้งในภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการและการท่องเที่ยว โดยให้ประเทศสามารถยกระดับการผลิตทางการเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าให้สูงขึ้น ขณะที่มีอุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคตที่จะเป็นกลไกขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีแห่งอนาคตรวมทั้งรักษาการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวระดับโลก ในขณะเดียวกันจำเป็นต้องพัฒนาปัจจัยสนับสนุนต่าง ๆ ทั้งในส่วนของโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพในด้านโครงข่ายคมนาคม พื้นที่แลเมือง รวมถึงเทคโนโลยี และโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่ออำนวยความสะดวกและลดต้นทุนในการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ เงินทุน บุคลากร และเชื่อมโยงประเทศไทยกับประชาคมโลก และรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสู่อนาคต

1.1 เป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน

1.1.1 ประเทศไทยเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน

1.1.2 ประเทศไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น

1.2 ตัวชี้วัดของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน

1.2.1 รายได้ประชาชาติ การขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศและการกระจายรายได้

1.2.2 ผลิตภาพการผลิตของประเทศ ทั้งในปัจจัยการผลิตและแรงงาน

1.2.3 การลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนา

1.2.4 ความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

1.3 ประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันเกี่ยวกับการเกษตร

1.3.1 การเกษตรสร้างมูลค่า ประเทศไทยเป็นหนึ่งในผู้เล่นสำคัญด้านการผลิตและการค้าสินค้าเกษตรในเวทีโลกด้วยพื้นฐานทางพืชเกษตรเขตร้อน และมีข้อได้เปรียบด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่สามารถพัฒนาต่อยอดโครงสร้างธุรกิจการเกษตรด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มเน้นเกษตรคุณภาพสูงและขับเคลื่อนการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพการผลิตทั้งเชิงปริมาณและมูลค่า และความหลากหลายของสินค้าเกษตร เพื่อรักษาฐานรายได้เดิมและสร้างฐานอนาคตใหม่ที่สร้างรายได้สูง ทั้งเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น เกษตรปลอดภัย เกษตรชีวภาพ เกษตรแปรรูป และเกษตรอัจฉริยะ เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น

1.3.1.1 เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น ส่งเสริมการนำอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาเป็นผลิตภัณฑ์การเกษตร รวมทั้งสินค้าที่ได้รับการรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ โดยส่งเสริมการนำอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาใช้ในการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์การเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูง เป็นสินค้าเกษตรชนิดใหม่ ให้รองรับความต้องการของตลาดยุคใหม่ เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของท้องถิ่น และสร้างจุดเด่น ความแตกต่างของสินค้าเกษตรไทยในตลาดโลกเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคที่แตกต่างกันในประเทศต่าง ๆ ได้ พร้อมทั้งส่งเสริมการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีในการพัฒนากระบวนการผลิตและบรรจุภัณฑ์เพื่อให้มีสินค้าอัตลักษณ์พื้นถิ่นออกสู่ตลาดสม่ำเสมอ รวมถึงสินค้าเกษตรนอกฤดูกาล การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์เกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่นให้ได้รับการรับรองมาตรฐานทั้งระดับในประเทศและต่างประเทศ การส่งเสริมการขึ้นทะเบียนรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ การส่งเสริมการสร้างแบรนด์สินค้าของเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น และการสร้างความต้องการของสินค้าด้วยการสร้างเรื่องราวของสินค้าให้เป็นที่รู้จักและยอมรับในคุณภาพทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการผลักดันการส่งออกสินค้าเกษตรอัตลักษณ์ไทยและสินค้าที่ได้รับการรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และพืชผลเกษตรและผลไม้เขตร้อนอื่น ๆ สู่ตลาดโลก

1.3.1.2 เกษตรปลอดภัย สร้างความตระหนักแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภคทั่วโลกในเรื่องความสำคัญของมาตรฐานระบบการจัดการความปลอดภัยของอาหาร จูงใจและวางกรอบให้เกษตรกรและผู้ผลิตทำการผลิตสินค้าที่สอดคล้องกับมาตรฐาน และเข้าสู่ระบบมาตรฐานการจัดการคุณภาพทางการเกษตรที่ได้รับการรับรองจากสถาบันที่มีความน่าเชื่อถือ พร้อมทั้งให้ความรู้เกษตรกรด้านกระบวนการผลิตตามมาตรฐานสากลเพื่อมุ่งสู่การเลิกใช้สารเคมีในภาคเกษตร การเพิ่มพื้นที่และปริมาณการผลิตเกษตรอินทรีย์ในระยะต่อไป โดยส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เกษตรกรในการทำเกษตรปลอดสาร และเปลี่ยนผ่านไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนสนับสนุนกลไกทางการตลาดแก่เกษตรกรที่ต้องการทำการเกษตรอินทรีย์ การพัฒนาระบบการตรวจรับรองคุณภาพและมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ของไทย รวมถึงระบบตรวจสอบย้อนกลับ สำหรับการตรวจสอบที่มาของสินค้าในทุกขั้นตอนให้เป็นไปตามมาตรฐานอันเป็นที่ยอมรับของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.3.1.3 เกษตรชีวภาพ ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคการผลิต และนำไปสู่การผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงจากฐานเกษตรกรรมและฐานทรัพยากรชีวภาพ และสร้างความมั่นคงของประเทศทั้งด้านอาหารและสุขภาพ โดยเฉพาะพืชสมุนไพร ที่ประเทศไทยมีศักยภาพในการผลิตและส่งออกผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรในระดับภูมิภาคและระดับโลก โดยการส่งเสริมการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืน รวมถึงการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรเป็นพืชเศรษฐกิจตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในพื้นที่ เพื่อการผลิตและแปรรูปสำหรับอุตสาหกรรมการแพทย์ การสร้างเสริมสุขภาพ และพัฒนาต่อยอดสู่อุตสาหกรรมอื่น ๆ โดยคำนึงถึงปริมาณและคุณภาพมาตรฐานตามความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ และการส่งเสริมการวิจัย พัฒนา และประยุกต์ใช้นวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีสะอาด เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี เพื่อการเกษตรและการแปรรูปสินค้าจากความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร โดยสร้างความร่วมมือที่ใกล้ชิดระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชนที่มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม พัฒนาต่อยอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการนำวัตถุดิบเหลือทิ้งทางการเกษตรมาใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมและพลังงานที่เกี่ยวเนื่องกับชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3.1.4 เกษตรแปรรูป ปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งนวัตกรรมจากภูมิปัญญาในการแปรรูป สร้างความแตกต่าง และเพิ่มมูลค่าในผลิตภัณฑ์และสินค้าเกษตรรวมทั้งส่งเสริมผลิตภัณฑ์เกษตรคุณภาพสูงของไทยสู่ตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ โดยส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตรขั้นสูงที่มีคุณค่าเฉพาะสอดคล้องกับความต้องการของตลาดที่มีความหลากหลายด้วยการต่อยอดผลงานจากสถาบันวิจัยสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ การส่งเสริมให้นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ มาพัฒนาต่อยอดสินค้าเกษตรขั้นต้นให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีมูลค่าสูง การส่งเสริมการใช้วัตถุดิบ และผลิตผลทางการเกษตร

เพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ รวมทั้งการสนับสนุนการนำเทคโนโลยีนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ในการสร้างสรรค์บรรจุภัณฑ์อัจฉริยะ เพื่อป้องกันการปลอมปน การควบคุมคุณภาพและความปลอดภัย การติดตามผลิตภัณฑ์ในระหว่างการขนส่ง รวมถึงยืดอายุของอาหารและสินค้าเกษตรในบรรจุภัณฑ์ ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าทางการตลาดให้แก่สินค้า พร้อมทั้งส่งเสริมการสร้างแบรนด์และขยายช่องทางการตลาดด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งให้ความสำคัญในการสร้างเครื่องหมายการค้าและปกป้องสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

1.3.1.5 เกษตรอัจฉริยะ นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเป็นฟาร์มอัจฉริยะ เพื่อเพิ่มผลผลิตการเกษตรในเชิงมูลค่าและปริมาณต่อพื้นที่สูงสุด และเตรียมพร้อมรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีการคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสร้างสมดุลเกษตรอาหารและเกษตรพลังงาน โดยสร้างและนำเทคโนโลยี นวัตกรรม และวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ในการเกษตร ใช้เทคโนโลยีเกษตรด้านความแม่นยำ เทคโนโลยีการผลิตพืชในโรงเรือนเพาะปลูก ด้วยการใช้ระบบอัตโนมัติและเซ็นเซอร์อัจฉริยะติดตามการเปลี่ยนแปลง ทั้งความชื้น แสง และอุณหภูมิภายในฟาร์ม เพื่อให้ได้ผลผลิตตรงตามความต้องการ คุณภาพคงที่ และสามารถวางแผนระบบการตลาดดีขึ้น รวมทั้งเทคโนโลยีการช่วยบันทึกข้อมูลสำคัญและติดตามการบริหารจัดการภายในโรงเรือนและฟาร์ม การปรับเปลี่ยนการทำเกษตรกรรมให้เหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่ ด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมทั้งส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรให้เข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร การจัดการภาคเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ระบบการผลิตทางการเกษตรให้ปลอดวัสดุเหลือใช้ ตลอดจนพัฒนาระบบประกันภัยทางการเกษตรที่ยั่งยืน เพื่อสนับสนุนและจูงใจให้เกษตรกรใช้เครื่องมือดังกล่าวบริหารจัดการความเสี่ยงในการทำเกษตรกรรม รวมถึงการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีการเกษตรใหม่ ๆ และการใช้วิทยาการด้านเทคโนโลยีชีวภาพ พันธุวิศวกรรมตลอดจนพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทั้งในเรื่องการปรับสภาพดิน การตรวจจับสารเคมีตกค้าง การตรวจวินิจฉัยและรักษาโรคสัตว์ และการพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิต เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และคุณค่าทางโภชนาการ ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร รวมทั้งยืดอายุการเก็บเกี่ยวและการเก็บรักษาเพื่อยืดระยะเวลาการจำหน่ายผลผลิตและการส่งออก พร้อมทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตด้วยเครื่องจักรกลและอุปกรณ์การเกษตรสำหรับระบบฟาร์มอัจฉริยะในประเทศ โดยยกระดับเทคโนโลยีการผลิตและเครื่องจักรกลการเกษตรให้สูงขึ้นด้วยการวิจัยและพัฒนา การสร้างและกำหนดคุณภาพมาตรฐานของสินค้าเครื่องจักรกลและอุปกรณ์การเกษตร รวมทั้งการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ การประยุกต์ใช้ข้อมูลจากดาวเทียม และเชื่อมโยงฐานข้อมูลจากการประยุกต์ใช้ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างยั่งยืนให้กับภาคเกษตร การสร้างฐานข้อมูลการเพาะปลูก

ระดับประเทศ การจัดการด้านชลประทาน ทะเล และชายฝั่ง รวมทั้งการติดตามการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

2. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

ปัญหาความเหลื่อมล้ำจะเป็นหนึ่งความท้าทายที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้สามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืน และบรรลุเป้าหมายของการเป็นประเทศที่มีรายได้สูงในอีก 20 ปีข้างหน้า ทั้งนี้ถึงแม้ว่าหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศให้ก้าวออกจากภาวะความยากจน แต่การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและการสร้างความเป็นธรรมนับว่ายังประสบปัญหาท้าทายในหลายมิติ โดยการกระจายทรัพยากรและความมั่งคั่งในสังคมยังคงมีการกระจุกตัวอยู่มาก การกระจายโอกาสของการพัฒนายังไม่ทั่วถึง รวมทั้งโอกาสการถือครองที่ดินและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ แหล่งทุน บริการทางสังคมและกระบวนการยุติธรรมที่มีคุณภาพยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มประชากร โดยเฉพาะในภาคการเกษตรและชนบท ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของภาวะหนี้สินการอพยพแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการกระจุกตัวในเมืองใหญ่ไม่กี่เมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว และส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศในระยะยาว และอาจมีความรุนแรงมากขึ้นในสภาวะของการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในอนาคตอันใกล้

ดังนั้น ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมจึงได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ที่เน้นการตอบโจทย์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพื่อให้การเติบโตของประเทศเป็นการเติบโตที่ยั่งยืนโดยทุกคนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การกำหนดให้ภาคการเกษตรและครัวเรือนเป็นกลุ่มเป้าหมายของการปรับโครงสร้างและพฤติกรรม และการกระจายศูนย์กลางความเจริญเพื่อให้เกิดการสร้างงานในพื้นที่ เพื่อพลิกฟื้นโครงสร้างทางสังคมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และช่วยลดความเสี่ยงต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังเน้นการดึงเอาพลังทางสังคมที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในรูปแบบประชารัฐ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ยั่งยืนรวมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทยทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพสามารถพึ่งตนเองและทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้นานที่สุด

2.1 เป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

2.1.1 สร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ

2.1.2 กระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม เพิ่มโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นกำลังของการพัฒนาประเทศในทุกระดับ

2.1.3 เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการจัดการตนเองเพื่อสร้างสังคมคุณภาพ

2.2 ตัวชี้วัดของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

2.2.1 ความแตกต่างของรายได้และการเข้าถึงบริการภาครัฐระหว่างกลุ่มประชากร

2.2.2 ความก้าวหน้าของการพัฒนาคน

2.2.3 ความก้าวหน้าในการพัฒนาจังหวัดในการเป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี

2.2.4 คุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุ

2.3 ประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

2.3.1 การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ

2.3.1.1 ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจฐานราก พัฒนาการเกษตรให้เหมาะสมกับศักยภาพของเกษตรกร ฐานทรัพยากรและบริบทของพื้นที่และชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นระบบการจัดการตนเองของเกษตรกร และการมีกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงฐานทรัพยากร การวิจัยความรู้ ทั้งทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการผลิตและยกระดับเป็นผู้ประกอบการตลอดห่วงโซ่คุณค่า และเพิ่มช่องทางการตลาดและเชื่อมโยงการค้าด้วยเครือข่ายพันธมิตรและวิสาหกิจเพื่อสังคม กำหนดนโยบายและกติกาเพื่อเพิ่มโอกาสของเกษตรกร พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมการผลิตแปรรูปสินค้าให้มีเอกลักษณ์และการจัดการในภาคบริการที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชนเพื่อยกระดับเกษตรกรสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในภาคการเกษตร

2.3.1.2 ปฏิรูประบบภาษีและการคุ้มครองผู้บริโภค โดยกำหนดมาตรการเพื่อสร้างความเสมอภาคที่สำคัญ การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความเสมอภาคในการจัดเก็บภาษีและพัฒนาระบบข้อมูลการทำธุรกรรมทางการเงินของประชาชนและภาคธุรกิจ กำหนดเป้าหมายการจัดเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมเพื่อนำไปใช้ในการจัดบริการที่ชัดเจน ตลอดจนการคุ้มครองผู้บริโภค โดยเน้นการแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ปรับปรุงระบบและกลไกในการคุ้มครองผู้บริโภค สนับสนุนองค์กรของผู้บริโภคให้มีความเข้มแข็ง ป้องกันการละเมิดสิทธิผู้บริโภคและอำนวยความยุติธรรมแก่

ผู้บริโภคสนับสนุนการบริโภคอย่างยั่งยืน และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.3.1.3 กระจายการถือครองที่ดินและการเข้าถึงทรัพยากร โดยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างเขตพื้นที่ป่าทับซ้อนพื้นที่ทำกินของประชาชน รับรองสิทธิชุมชนในการเข้าใช้ประโยชน์ที่ดิน กำหนดมาตรการเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์อย่างเป็นธรรมและกระจายการถือครองที่ดินในขนาดที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการถือครองที่ดิน ปรับระบบเอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดินประเภทต่าง ๆ ให้ผู้มีรายได้น้อยและผู้ที่ไม่มีที่ดิน เป็นกรรมสิทธิ์ใช้เป็นหลักฐานประกอบการขอพิจารณาสินเชื่อกับสถาบันการเงินได้ รวมถึงการปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องในการใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะเพื่อการประกอบอาชีพสำหรับประชาชนเพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างเป็นธรรมและมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง

2.3.1.4 เพิ่มผลิตภาพและคุ้มครองแรงงานไทย ให้เป็นแรงงานฝีมือที่มีคุณภาพและความริเริ่มสร้างสรรค์ มีความปลอดภัยในการทำงาน โดยส่งเสริมการปรับทัศนคติของนายจ้างให้มองลูกจ้างว่าสามารถเพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้กับธุรกิจได้ สถานประกอบการจัดโครงสร้างค่าจ้างตามความสามารถและประสบการณ์ ส่งเสริมกลไกและระบบการออมและแหล่งเงินทุนเพื่อผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการ รวมถึงการยกระดับกลไกการดูแลแรงงานไทยให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล ตลอดจนการพัฒนาด้านคุณภาพแรงงาน ทั้งในด้านทักษะฝีมือแรงงานและความสามารถด้านเทคโนโลยีภาษาและการจัดการ เพื่อส่งเสริมให้แรงงานพัฒนาตนเองไปเป็นผู้ประกอบการได้

2.3.1.5 สร้างหลักประกันทางสังคมที่ครอบคลุมและเหมาะสมกับคนทุกช่วงวัยทุกเพศภาวะและทุกกลุ่ม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในบริบทของสังคมสูงวัย รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและการมีส่วนร่วมเป็นพลังในสังคมสำหรับคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้พิการและผู้สูงวัย โดยการเชื่อมโยงระบบข้อมูลสวัสดิการรายบุคคล และการพัฒนาระบบการให้บริการสวัสดิการที่เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน ธุรกิจ หรือองค์กรประชาสังคม เพื่อให้สามารถพัฒนาระบบสวัสดิการถ้วนหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพและควบคุมค่าใช้จ่ายไม่ให้เป็นภาระทางการคลังมากเกินไป ส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจในการออมและการลงทุนระยะยาวเพื่อเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของประชาชนทุกกลุ่มด้วยมาตรการทางภาษีและอื่น ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้แรงงานทั้งในระบบและนอกระบบเข้าสู่ระบบประกันสังคมอย่างทั่วถึง

2.3.1.6 ลงทุนทางสังคมแบบมุ่งเป้าเพื่อช่วยเหลือกลุ่มคนยากจนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสโดยตรง โดยการจัดให้มีมาตรการพิเศษเพื่อให้สามารถระบุตัวกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ และให้ความคุ้มครองทางสังคมและสวัสดิการอย่างเฉพาะเจาะจง

กลุ่มเป้าหมายผู้มีรายได้น้อย ยากจน และผู้ที่ถูกเลือกปฏิบัติซ้ำซ้อน โดยมีเป้าหมายการตัดขาดวงจรความยากจนไม่ให้ส่งต่อจากรุ่นพ่อแม่ไปสู่รุ่นลูกหลาน และช่วยเหลือกลุ่มคนที่เดือดร้อนที่สุด

2.3.1.7 สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข และการศึกษาโดยเฉพาะสำหรับผู้มีรายได้น้อยและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส โดยในด้านบริการสาธารณสุข เน้นการกระจายทรัพยากรและเพิ่มบุคลากรทางการแพทย์ การพยาบาล ให้กระจายไปยังพื้นที่อำเภอ ตำบล เพื่อให้สามารถดูแลประชาชนได้อย่างทั่วถึง การพัฒนาระบบหลักประกันสุขภาพให้ครอบคลุมผู้มีรายได้น้อยให้ได้รับบริการที่ไม่มีความเหลื่อมล้ำในด้านคุณภาพ รวมทั้งระบบคุ้มครองการรักษาพยาบาลต่อการเจ็บป่วยที่สร้างภาระทางการเงินโดยไม่คาดคิดหรือเกินขีดความสามารถของผู้มีรายได้น้อยสนับสนุนส่งเสริมให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสุขภาพ รวมถึงการพัฒนาสถานพยาบาลให้มีคุณภาพและมีสัดส่วนแพทย์ต่อประชากรตามมาตรฐานสากลในทุกพื้นที่ และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการให้บริการสาธารณสุข ด้านการศึกษาเน้นการสร้างโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพที่เป็นมาตรฐานเสมอกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารและยากจน และกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ การจัดให้มีมาตรการเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาการสนับสนุนกลไกความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษาในระดับจังหวัด การใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรู้และนวัตกรรมของคนทุกกลุ่ม รวมถึงระบบการติดตามสนับสนุนและประเมินผลเพื่อสร้างหลักประกันสิทธิการได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพของประชาชน

2.3.1.8 สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างทั่วถึง เน้นการสร้างหลักประกันในการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน การพัฒนากลไกช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยในการต่อสู้คดีที่มีคุณภาพมาตรฐานและเพียงพอ การให้หลักประกันสิทธิของผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหาในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การกำหนดกรอบเวลาและขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเป็นธรรมและเสมอภาค และการมีมาตรการที่ละเอียดอ่อนสำ หรับคดีความผิดเกี่ยวกับเพศและการจัดการคดีเกี่ยวกับกลุ่มที่มีความเปราะบาง ตลอดจนการพัฒนาวิธีพิจารณาความแพ่งและคดีปกครองเพื่อเพิ่มโอกาสของประชาชนในการเข้าถึงความยุติธรรม ปรับปรุงระบบโทษปรับเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส และระบบการช่วยเหลือผู้พ้นโทษในการกลับสู่สังคม

2.3.2. การกระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี

2.3.2.1 พัฒนาศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในภูมิภาค โดยคำนึงถึงสัดส่วนจำนวนประชากรของจังหวัดบริวาร เพื่อให้สามารถดูแลการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ กระจายโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีคมนาคมและการสื่อสาร จัดทำผังเมืองและผังภาคเพื่อการจัดโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค แหล่ง

งาน แหล่งน้ำและการใช้ที่ดิน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ภายในกลุ่มจังหวัด รวมทั้งส่งเสริมให้จังหวัดหลักมีความสามารถในด้านการบริหารจัดการและจัดการตนเองได้อย่างเป็นอิสระมากขึ้น เพื่อให้สามารถสร้างความแตกต่างบนฐานศักยภาพของทรัพยากรและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้ และส่งเสริมการพัฒนาจังหวัดรองควบคู่ไปกับการพัฒนาจังหวัดหลัก

2.3.2.2 กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละกลุ่มจังหวัดในมิติต่าง ๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง และบูรณาการแผนให้มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันในทุกระดับเป็นแผนเดียวกัน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ท้องถิ่น อำเภอจังหวัด จนถึงกลุ่มจังหวัด เน้นการกระจายแหล่งอุตสาหกรรมในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการสร้างงานในพื้นที่ และการพัฒนาภาคบริการที่คนในพื้นที่ สามารถเป็นผู้ประกอบการ และสามารถกระจายรายได้ให้เกิดความเป็นธรรม ให้ความสำคัญกับการสร้าง “คุณค่า” และ “มูลค่า” ทางเศรษฐกิจ จากศักยภาพของฐานทรัพยากรของแต่ละพื้นที่ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่และผู้ประกอบการในการสืบค้นนำมาปรับใช้และยกระดับ

2.3.2.3 จัดระบบเมืองที่เอื้อต่อการสร้างชีวิตและสังคมที่มีคุณภาพและปลอดภัยให้สามารถตอบสนองต่อสังคมสูงวัยและแนวโน้มของการขยายตัวของเมืองในอนาคต โดยพัฒนาระบบผังเมืองของประเทศและผังเมืองระดับพื้นที่ พัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการบริหารจัดการเมืองและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้เป็นเมืองอัจฉริยะ ปลอดภัย สะดวกสำหรับคนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพและโอกาสของเมืองด้วยการมีส่วนร่วมและการลงทุนของภาคเอกชน ชุมชนและภาคประชาสังคม รวมทั้งส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของคนในเมืองตลอดจนลดความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มประชากรที่อาศัยในเขตเมืองการใช้ทรัพยากรนั้นอย่างยั่งยืน

2.3.2.4 ปรับโครงสร้างและแก้ไขกฎหมายระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อวางระบบและกลไกการบริหารงานในระดับภาค กลุ่มจังหวัด เพื่อรับผิดชอบการบริหารงานในระดับภาคกลุ่มจังหวัด ที่เชื่อมโยงกัน และสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับกลุ่มจังหวัดและระดับภาคปรับโครงสร้างและปรับปรุงกฎหมายเพื่อจัดความสัมพันธ์ระหว่างราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นให้เอื้อต่อประชาชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาพื้นที่และการกำกับติดตามเพื่อสร้างธรรมาภิบาลในการทำงานของภาครัฐ ตลอดจนการปรับปรุงกฎหมายเพื่อพัฒนาระบบการปกครองท้องถิ่น และการเปิดพื้นที่และโอกาสการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและภาควิชาการในการกำหนดยุทธศาสตร์จังหวัด/กลุ่มจังหวัด

2.3.2.5 สนับสนุนการพัฒนาพื้นที่บนฐานข้อมูลความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยการพัฒนาระบบฐานข้อมูลมิติต่าง ๆ ของพื้นที่ให้มีความถูกต้องแม่นยำ การเปิดเผยข้อมูลสำคัญที่จะเอื้อให้ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจและการติดตาม การดำเนินงานของรัฐ พัฒนากลไกเพื่อสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยี การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การขยายเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ และนำไปใช้เพื่อพัฒนาพื้นที่ ตลอดจนการเพิ่มบทบาทของสถาบันการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อร่วมพัฒนาพื้นที่และชุมชนท้องถิ่น

2.3.2.6 การพัฒนากำลังแรงงานในพื้นที่ โดยการวางแผนกำลังคนที่สอดคล้องกับแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มจังหวัด และการพัฒนาทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทของเมืองทั้งในปัจจุบันและอนาคต เน้นการส่งเสริมการยกระดับทักษะของผู้ประกอบการและกลุ่มวิสาหกิจในพื้นที่ทั้งในด้านภาษา การบริหารธุรกิจ การจัดการห่วงโซ่คุณค่าและตลาดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมถึงการพัฒนาระบบที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมโยงความต้องการของกำลังแรงงานในพื้นที่กับระบบการผลิตกำลังคนในสายอาชีพ

2.3.3 การเสริมสร้างพลังทางสังคม

2.3.3.1 สร้างสังคมเข้มแข็งที่แบ่งปัน ไม่ทอดทิ้งกันและมีคุณธรรม โดยสนับสนุนการรวมตัวและดึงพลังของภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะการเชื่อมพลังของคนสามวัย คือ เยาวชนคนรุ่นใหม่คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ ให้มาเป็นกำลังของการพัฒนาเพื่อส่วนรวม โดยการสร้างเวทีกลางเป็นพื้นที่สาธารณะ เพื่อปรึกษาหารือปัญหาสาธารณะของพื้นที่ ตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น อำเภอจนถึงระดับจังหวัด การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสร้างกลไกการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ การสนับสนุนกิจกรรมของเด็กและเยาวชนในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อฝึกทักษะให้เป็นผู้นำรุ่นใหม่ในอนาคตตลอดจนสนับสนุนระบบวิสาหกิจเพื่อสังคม การดำเนินงานของภาคประชาสังคม การสร้างเครือข่ายในพื้นที่ รวมถึงการสร้างชุมชนเสมือนบนเครือข่ายสื่อให้เป็นเครือข่ายเรียนรู้ร่วมกันทางสังคมที่ร่วมทำสิ่งที่สร้างสรรค์ และการยกย่องให้คุณค่ากับการทำประโยชน์ร่วมกันเพื่อส่วนรวม

2.3.3.2 การรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ โดยเตรียมความพร้อมในทุกมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการออมและการลงทุนระยะยาวของคนตั้งแต่ก่อนเกษียณอายุ พัฒนาระบบและกลไกเพื่อสนับสนุนการปรับตัวของประชากรให้สามารถปรับเปลี่ยนอาชีพให้เหมาะสมตามแต่ละช่วงอายุ เพื่อยืดช่วงเวลาและเพิ่มโอกาสในการทำงานในยามสูงอายุและสร้างหลักประกันทางรายได้ให้แก่ตนเองได้นานขึ้น สร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนหรือสถานประกอบการในการเตรียมความพร้อมของแรงงานก่อนวัยเกษียณ การจ้างงาน

ผู้สูงอายุให้เหมาะสมกับวัยวุฒิ ประสบการณ์และสมรรถนะ ตลอดจนส่งเสริมการสร้างสรรค์เทคโนโลยีและนวัตกรรมสำหรับการส่งเสริมและฟื้นฟูศักยภาพผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมทำต่อเนื่องทั้งในเชิงเศรษฐกิจสังคม และสุขภาพ รวมทั้งคงไว้ซึ่งบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม โดยส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้ทุกภาคส่วนมีการจ้างงานผู้สูงอายุให้เหมาะสมกับวัยวุฒิ ประสบการณ์ และสมรรถนะส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประสบการณ์ และร่วมสร้างสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน เพื่อเพิ่มคุณค่าของผู้สูงอายุ

2.3.3.3 สนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคมและภาคประชาชน เพื่อสนับสนุนการทำงานของภาคส่วนต่าง ๆ สนับสนุนการจัดตั้งองค์กรภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชนในรูปแบบนิติบุคคลเพื่อดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ประโยชน์สาธารณะต่าง ๆ รวมทั้งการปรับปรุงระเบียบการใช้งบประมาณและจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ เพื่อเอื้อให้สามารถสนับสนุนความริเริ่มที่สร้างสรรค์ของภาคส่วนต่าง ๆ

2.3.3.4 ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศและบทบาทของสตรีในการสร้างสรรค์สังคม โดยปรับเปลี่ยนทัศนคติและบทบาทเพศ เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและการยอมรับของสังคมต่อเรื่องเพศสภาพและความเสมอภาคทางเพศ ส่งเสริมให้ทุกเพศมีส่วนร่วมรับผิดชอบครอบครัวและร่วมกันพัฒนาสังคม ส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว พัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคมในสถานประกอบการเพื่อให้ทั้งชายและหญิงสามารถดูแลครอบครัวได้อย่างสมดุลกับการทำงาน ส่งเสริมการสร้างประชากรรุ่นใหม่บนรากฐานของครอบครัวที่มีคุณภาพ เพิ่มโอกาสของสตรีในการทำงานเชิงเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนเพิ่มศักยภาพความรู้ความสามารถและภาวะผู้นำ ของสตรีเพื่อให้สามารถมีบทบาทในทางการเมืองและการบริหารทั้งในระดับสากล ระดับชาติและในระดับท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและกว้างขวาง

2.3.3.5 สนับสนุนการพัฒนาบนฐานทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ภายใต้บริบทของสังคมที่มีความหลากหลายมากขึ้นทั้งทางชาติพันธุ์ ศาสนา และวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติส่งเสริมความตระหนักในสิทธิมนุษยชน สร้างความเท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกลุ่มชาติพันธุ์ ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชน สร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของคนในท้องถิ่น สร้างความเข้าใจและจุดร่วมบนความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์และส่งเสริมบทบาทของสถาบันการศึกษาในการช่วยยกระดับคุณค่าที่หลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมให้เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สร้างสรรค์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้ รวมถึงเชื่อมโยงการสร้างความร่วมมือและความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านบนรากฐานมรดกทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกันกับประเทศไทย

2.3.3.6 สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสร้างสรรค์เพื่อรองรับสังคมยุคดิจิทัล พัฒนาระบบโครงสร้างเครือข่ายด้านข้อมูลเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องทันสมัยได้อย่างรวดเร็ว ส่งเสริมเสรีภาพของสื่อสาธารณะ ควบคู่ไปกับมาตรการสร้างความรับผิดชอบของสื่อต่อสังคม รวมถึงส่งเสริมบทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องในการให้ความรู้เรื่องสิทธิเพื่อคุ้มครองการใช้เทคโนโลยีและสื่อตามมาตรฐานความปลอดภัยและกฎหมาย ตลอดจนพัฒนาสื่อสร้างสรรค์ทั้งในเชิงเนื้อหา และการสร้างความตระหนักและภูมิคุ้มกันของผู้เสพสื่อ

2.3.4 การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการจัดการตนเอง

2.3.4.1 ส่งเสริมการปรับพฤติกรรมในระดับครัวเรือน ให้มีขีดความสามารถในการจัดการวางแผนชีวิต สุขภาพ ครอบครัว การเงินและอาชีพ โดยใช้ข้อมูลความรู้ และการยกระดับการเรียนรู้ของครัวเรือน ทั้งในกลุ่มครัวเรือนภาคเกษตรและอาชีพอื่น ๆ เพื่อปรับการคิดเชิงระบบการวางแผนอนาคต การออมและการลงทุน การดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวเพิ่มทักษะทางการเงินและการวางแผนการจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัยและระบบการผลิตด้านอาชีพเพิ่มความสามารถในการประกอบการธุรกิจ การบริหารจัดการ ตลอดจนพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนและท้องถิ่น อันเป็นการสร้างการเรียนรู้จากภายในเพื่อสร้างคนที่มีระบบคิดที่มีเหตุผลและพึ่งตนเองได้ ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.3.4.2 เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเอง โดยสนับสนุนการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ชุมชนได้บริหารจัดการและมีส่วนร่วมในกิจการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง การสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยมีข้อมูลครัวเรือนเพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนและเชื่อมโยงแผนชุมชนกับแผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาอำเภอ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด และแผนพัฒนาภาค และเชื่อมโยงกับการกำหนดการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกันขับเคลื่อนกลไกความร่วมมือทุกภาคส่วนให้มีเป้าหมายทิศทาง มีความสมดุล มีอิสระและมีอำนาจในการตัดสินใจ โดยมีระบบการติดตามตรวจสอบที่ต่อเนื่องและโปร่งใส ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาตัวชี้วัด และระบบการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้สามารถติดตามความก้าวหน้าในการยกระดับความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

2.3.4.3 สร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อสร้างประชาธิปไตยชุมชน โดยสนับสนุนให้ประชาชนสามารถรวมกลุ่มและมีเวทีกลางเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและเพื่อปรึกษาหารือกิจการที่เป็นประเด็นสาธารณะ สามารถกำหนดเป้าหมายการพัฒนาบนฐานการมีข้อมูลและการใช้เหตุผล และสร้างข้อตกลงร่วมกันที่สามารถผูกพันและตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ และลดความขัดแย้งได้ อันจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยที่ระดับฐานราก

และสร้างความสมานฉันท์ ตลอดจนปรับบทบาทภาครัฐให้เป็นฝ่ายสนับสนุนให้ชุมชนจัดการตนเองได้มากขึ้นโดยรัฐเป็นที่ปรึกษาสนับสนุนองค์ความรู้และพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการให้กับชุมชนเพื่อเป็นพลังของการพัฒนา

2.3.4.4 สร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับชุมชน โดยการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนให้สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก การพัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมโอกาสการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ของชุมชน ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อเร่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการก้าวเข้าสู่สังคมในยุคดิจิทัล การพัฒนาวิธีคิดในการประกอบการและการจัดการความเสี่ยงด้านต่าง ๆ ในบริบทของการแข่งขันอย่างยั่งยืน รวมถึงการเพิ่มความสามารถและทักษะในการใช้ความรู้และเทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหาและยกระดับขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการตนเอง และสร้างหลักประกันให้คนทุกกลุ่มได้รับโอกาสและเข้าถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองโดยไม่จำกัดวัยหรือเพศสภาวะ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

สรุป

จากประเด็นยุทธศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับโครงสร้างในการยกระดับรายได้และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาชีพเกษตรกรชาวนาเป็นกลุ่มเป้าหมายในการปรับโครงสร้างเพราะอาชีพเกษตรกรชาวนามีความสำคัญต่อพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมากด้วยข้าวเป็นสินค้าส่งออกอันดับต้น ๆ ของประเทศไทย แต่ชาวนากลับมีรายได้และเป็นอยู่ที่ไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้นยุทธศาสตร์ชาติจึงกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศในการให้ความสำคัญกับการพัฒนากลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่อให้เกษตรกรชาวนามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

(ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และ ฉบับที่ 13

หมุดหมายที่ 1 ไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง

1. สถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมา

การพัฒนาภาคการเกษตรที่ผ่านมา เน้นการผลิตเพื่อการส่งออกและการเป็นวัตถุดิบให้กับอุตสาหกรรม ต่อเนื่องในการสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศ ผ่านการขยายพื้นที่เพาะปลูก การพัฒนาปัจจัยการผลิตให้มีคุณภาพ การพัฒนาและใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตได้ในระดับหนึ่ง โดยในปี 2562 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของภาคการเกษตรและการแปรรูปที่เกี่ยวข้องมีมูลค่า 1,477,589 ล้านบาท ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการผลิต

สินค้าเกษตร อุตสาหกรรมอาหาร และอุตสาหกรรมเครื่องดื่ม มีมูลค่ารวมคิดเป็นร้อยละ 74.5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของภาคการเกษตรและการแปรรูป ที่เกี่ยวข้องปี 2562

แม้ว่ารัฐบาลได้ให้การส่งเสริมการผลิตและพัฒนาภาคการเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญในการยกระดับการพัฒนาภาคเกษตรของไทย อาทิ 1) น้ำเพื่อการเกษตร โดยร้อยละ 83 ของพื้นที่การเกษตรอยู่นอกเขตชลประทาน 2) การเพาะปลูกในพื้นที่ไม่เหมาะสม โดยร้อยละ 30 ของพื้นที่การเกษตรเป็นที่ดินที่ไม่เหมาะสมกับการผลิตพืชและเป็นกลุ่มดินมีปัญหา 3) การถือครองที่ดินพื้นที่การเกษตรที่เกษตรกรเป็นเจ้าของมีแนวโน้มลดลงเหลือประมาณร้อยละ 48 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมด 4) มลพิษทางอากาศที่เกิดจากการเผาวัสดุเหลือทิ้งในพื้นที่การเกษตร 5) ขาดการเชื่อมโยงในลักษณะของคลัสเตอร์ ตลอดห่วงโซ่มูลค่าของสถาบันเกษตรกรและเครือข่าย เพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในตลาดและลดต้นทุนการดำเนินธุรกิจ 6) ความไม่สอดคล้องกันของปริมาณและคุณภาพผลผลิตกับความต้องการของตลาดทั้งในด้านการบริโภคทางตรงและการเป็นวัตถุดิบแปรรูปผลิตภัณฑ์ 7) การผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรเป็นวัตถุดิบ หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำไม่สร้างมูลค่าเพิ่ม และ 8) แนวโน้มแรงงานในภาคเกษตรไทยที่มีอายุเฉลี่ยสูงขึ้น ขณะเดียวกันยังมีปัจจัยภายนอกสำคัญที่ส่งผลให้การพัฒนาภาคเกษตรของไทยไม่สามารถยกระดับและเติบโตอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย 1) ภัยพิบัติธรรมชาติมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภัยแล้ง อุทกภัย และวาตภัย รวมถึงการระบาดของโรคที่เกิดกับพืชและสัตว์ 2) ความผันผวนของราคาสินค้าเกษตรที่เกิดจากการผลิตสินค้าตามฤดูกาลและภาวะเศรษฐกิจโลก และ 3) การนำประเด็นทางสังคมมาเป็นมาตรฐานทางการค้าระหว่างประเทศและประเทศคู่ค้าเพิ่มมากขึ้น อาทิ มาตรฐานแรงงาน มาตรฐาน สิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ดีความต้องการอาหารที่เพิ่มมากขึ้น การใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบทางการเกษตรและของเหลือภาคเกษตรที่หลากหลายมากขึ้น และความตระหนักของผู้ผลิตและผู้บริโภคเกี่ยวกับการผลิต ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น เป็นโอกาสให้ภาคการเกษตรไทยปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจาก “ผลิตมากแต่สร้างรายได้น้อย” ไปสู่การผลิตสินค้าคุณภาพสูงที่ “ผลิตน้อยแต่สร้างรายได้มาก” เพื่อให้ประเทศไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง แต่เมื่อพิจารณาความพร้อมของภาคเกษตรของไทยในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้สามารถผลิตและจำหน่ายสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูงนั้น พบว่ายังมีประเด็นสำคัญที่จำเป็นจะต้องสร้างความชัดเจน ปรับปรุงและยกระดับเพื่อลดข้อจำกัดและเอื้อให้เกิดการผลิตสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง กล่าวคือ ตั้งแต่ต้นน้ำ 1) เทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตรสมัยใหม่ที่เฉพาะเจาะจงยังมีการใช้ไม่มาก 2) ฐานข้อมูลภาคการเกษตรที่มีอยู่เป็นจำนวนมากยังขาดการเชื่อมโยงและใช้ประโยชน์ในการบริหารการจัดการภาคการเกษตร 3) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มจากการผลิตภาคเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมยังอยู่ในวงแคบ อาทิ การปลูกไม้

เศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร 4) ระบบประกันภัยพืชผลยังไม่จูงใจให้เกษตรกรซื้อประกันโดยสมัครใจ สำหรับกลางน้ำประกอบด้วยประเด็น 5) นวัตกรรมการแปรรูปอาหาร ยังมีจำนวนสิทธิบัตรด้านเทคโนโลยี อุตสาหกรรมอาหารที่น้อยกว่าต่างประเทศ แม้ว่าจะมีเมืองนวัตกรรมอาหาร และมีมูลค่าการลงทุนในการวิจัย และพัฒนาที่สูง 6) ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานด้านคุณภาพในการทดสอบอาหารใหม่ และการขึ้นทะเบียนอาหารใหม่ยังมีน้อยและล่าช้า รวมถึงประเด็นปลายน้ำ ได้แก่ 7) ตลาดสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูงยังไม่มีความชัดเจน อาทิ อาหารทางการแพทย์ อาหารสุขภาพ สารสำคัญจากพืชสมุนไพร เคมีชีวภาพ 8) ตลาดกลางจำหน่ายสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ยังมีอยู่อย่างจำกัด และปัจจัยสนับสนุน ซึ่งประกอบด้วยประเด็น ได้แก่ 9) การบริหารจัดการอุปสงค์และอุปทานของน้ำยังไม่เหมาะสม ทั้งในด้านการจัดหา จัดสรร ฟื้นฟูพัฒนาแหล่งน้ำ และเทคนิคการบริหารจัดการน้ำรวมถึงการจัดการน้ำเสีย เนื่องจากยังมีความต้องน้ำที่ยังจัดการไม่ได้กว่า 70,000 ล้านลูกบาศก์เมตร และไม่สามารถจัดการกับความเสี่ยงน้ำท่วม/น้ำแล้งได้ 10) ระบบรับรอง มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรมีจำนวนมากและมีข้อกำหนดการผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่แตกต่างกันทำให้ผู้ผลิตมีต้นทุนสูงในการขอรับรองมาตรฐานหากต้องการจำหน่ายสินค้าเกษตรแก่ตลาดปลายทางที่ยอมรับ มาตรฐานความปลอดภัยสินค้าเกษตรที่ต่างกัน 11) ระบบการรวบรวมขนส่งและกระจายสินค้าเกษตร ที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพในปัจจุบันยังไม่เพียงพอกับความต้องการ และจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุง การบริหารจัดการให้ทันสมัยและรวดเร็ว และ 12) กลไกในการเชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในห่วงโซ่อุปทาน ยังไม่มีประสิทธิภาพ

2. เป้าหมายการพัฒนา

2.1 ความเชื่อมโยงของหมุดหมายกับเป้าหมายหลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 และยุทธศาสตร์ชาติ

หมุดหมายที่ 1 ไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง มีความเชื่อมโยง กับเป้าหมายหลักของร่างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ใน 3 เป้าหมาย จาก 5 เป้าหมาย ได้แก่ 1) การปรับโครงสร้างภาคการผลิตและบริการสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม โดยยกระดับให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน และเศรษฐกิจท้องถิ่นและผู้ประกอบการรายย่อยสามารถเชื่อมโยงกับห่วงโซ่มูลค่า และเศรษฐกิจท้องถิ่น และผู้ประกอบการรายย่อยสามารถเชื่อมโยงกับห่วงโซ่มูลค่าของภาคการผลิตและบริการเป้าหมาย 2) การพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ โดยสนับสนุนให้กำลังคนมีคุณภาพ สอดคล้องกับความต้องการของภาคการผลิตเป้าหมาย 3) การมุ่งสู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม โดยให้เกิดการลดลงของความเหลื่อมล้ำทั้งในเชิงรายได้ และความมั่นคงรวมถึงโอกาสในการแข่งขันของภาคธุรกิจ และให้กลุ่มเปราะบางและผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมสูงขึ้น 4) การเปลี่ยนผ่านไปสู่ความยั่งยืน โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิตและบริโภคมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ และ

5) การเสริมสร้างความสามารถของประเทศในการรับมือกับความเสี่ยงและการเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทโลกใหม่ โดยประเทศไทยมีความสามารถในการรับมือกับภัยคุกคามที่สำคัญในอนาคต โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ โรคระบาดร้ายแรงและโรคอุบัติใหม่ และภัยคุกคามทางไซเบอร์

เป้าหมายของหมุดหมายที่ 1 เมื่อพิจารณาความเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ พบว่า มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน ในเป้าหมาย (1) ประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนาแล้ว เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน และ (2) ประเทศไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น มีแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการยกระดับการผลิตให้เข้าสู่คุณภาพมาตรฐาน ความปลอดภัย การใช้ประโยชน์จากความโดดเด่น และเอกลักษณ์ของสินค้าเกษตรรวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพในแต่ละพื้นที่เพื่อสร้างมูลค่าให้กับสินค้าเกษตร การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ในการผลิตและการจัดการฟาร์ม 2) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ในเป้าหมายการสร้างความเป็นธรรม และลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ มีแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นเศรษฐกิจ ฐานรากที่ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มในรูปแบบที่มีโครงสร้างกระจายรายได้ให้กับเศรษฐกิจและชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และมีกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากด้วยการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อนและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน 3) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในเป้าหมายการใช้ประโยชน์และสร้างการเติบโต บนฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมดุลภายในขีดความสามารถของระบบนิเวศ มีแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการเติบโตอย่างยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับการเติบโตที่เน้นหลักการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ การรักษา ฟื้นฟูและสร้างใหม่ ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินความพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศ รวมถึงการผลิต และการบริโภคเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2.2 เป้าหมาย ตัวชี้วัด และค่าเป้าหมายของการพัฒนาระดับหมุดหมาย

เป้าหมายที่ 1 มูลค่าเพิ่มของสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปสูงขึ้น

ตัวชี้วัดที่ 1.1 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศสาขาเกษตรเติบโต ร้อยละ 4.5 ต่อปี

ตัวชี้วัดที่ 1.2 รายได้สุทธิต่อครัวเรือนเกษตรกรไม่ต่ำกว่า 537,000 บาทต่อครัวเรือน เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 1.3 พื้นที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มขึ้นเป็น 10 ล้านไร่ เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 1.4 พื้นที่เพาะปลูกพืชที่ไม่เหมาะสมลดลงร้อยละ 10 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

เป้าหมายที่ 2 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบบริหารจัดการ เพื่อคุณภาพความมั่นคงอาหาร และความยั่งยืนของภาคเกษตร

ตัวชี้วัดที่ 2.1 ภาคเกษตรมีผลิตภาพการผลิตรวม (TFP) เฉลี่ยร้อยละ 1.5 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 2.2 มีตลาดกลางสินค้าเกษตรภูมิภาคในภาคเหนือ 2 แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 แห่ง ภาคใต้ 2 แห่ง ภาคกลาง 1 แห่ง และภาคตะวันออก 1 แห่ง เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 2.3 น้ำไหลลงอ่างเก็บน้ำทั้งประเทศมีปริมาณอย่างน้อย 40,000 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 2.4 ระบบชลประทานมีประสิทธิภาพไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 2.5 เกิดการใช้น้ำซ้ำในพื้นที่เกษตรนอกเขตชลประทานไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 ของพื้นที่เมื่อสิ้นสุด แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 2.6 พื้นที่ที่สามารถลดความเสี่ยงภัยน้ำท่วม-น้ำแล้ง และเกิดระบบจัดการน้ำชุมชนจำนวน 4,000 ตำบล เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

เป้าหมายที่ 3 เพิ่มศักยภาพและบทบาทของผู้ประกอบการเกษตรในฐานะหุ้นส่วนเศรษฐกิจของห่วงโซ่อุปทานที่ได้รับส่วนแบ่งประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม

ตัวชี้วัดที่ 3.1 จำนวนสหกรณ์ภาคเกษตรในชั้นที่ 1 ตามเกณฑ์การจัดระดับความเข้มแข็งสหกรณ์เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 18 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 3.2 จำนวนกลุ่มเกษตรกรในชั้นที่ 1 ตามเกณฑ์การจัดระดับความเข้มแข็งกลุ่มเกษตรกรเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 6 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 3.3 จำนวนวิสาหกิจชุมชนในระดับดีตามเกณฑ์การจัดระดับความเข้มแข็งวิสาหกิจชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 35 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ตัวชี้วัดที่ 3.4 ผู้ประกอบการเกษตรเพิ่มขึ้น (ตามการประเมินของ กษ.) ปีละ 4,000 ราย

3. แผนที่กลยุทธ์

แผนภาพที่ 2-1 กลยุทธ์การพัฒนา

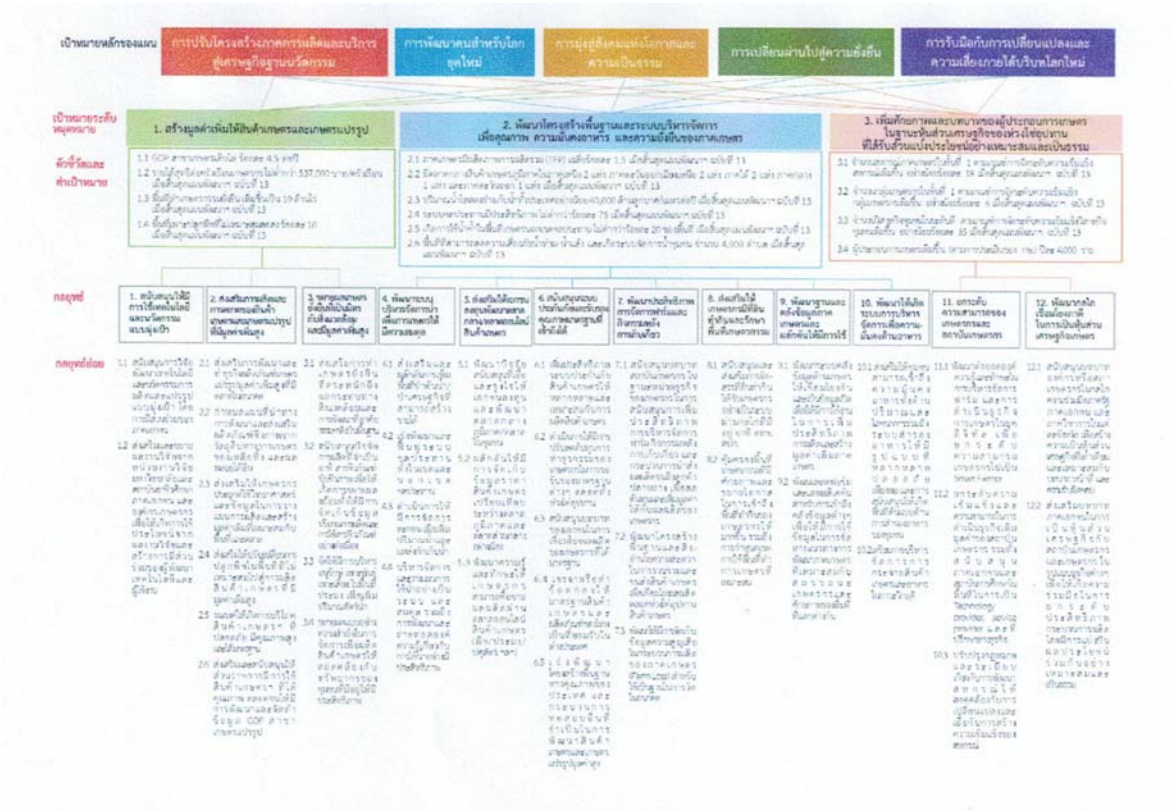

ที่มา : (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12, 2556.

4. กลยุทธ์การพัฒนา

กลยุทธ์ที่ 1 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมแบบมุ่งเป้า เพื่อให้เกิดการยกระดับกระบวนการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่ม

กลยุทธ์ย่อยที่ 1.1 สนับสนุนการวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการผลิตและแปรรูปแบบมุ่งเป้า โดยการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการนางานวิจัยไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของตลาด

กลยุทธ์ย่อยที่ 1.2 ส่งเสริมและขยายผลงานวิจัยจากหน่วยงานวิจัย มหาวิทยาลัยและสถาบันอาชีวศึกษา ภาคเอกชน และองค์กรเกษตรกรที่มีส่วนในการพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรม เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยและสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้พัฒนาเทคโนโลยีและผู้ใช้งาน

กลยุทธ์ที่ 2 การส่งเสริมการผลิตและการขยายตัวของตลาด ของสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปที่มีมูลค่าเพิ่มสูง อาทิ ผลผลิตเกษตรปลอดภัย สมุนไพรแปรรูป อาหารทางการแพทย์ อาหารทางเลือก อาหารฟังก์ชัน พลังงาน วัสดุและเคมีชีวภาพ โปรตีนจากพืชและแมลง

กลยุทธ์ย่อยที่ 2.1 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและทาธุรกิจผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปมูลค่าเพิ่มสูงที่มีศักยภาพทางการตลาดในอนาคต โดยให้มีการจัดทาแผนที่นาทางสาหรับการพัฒนาและส่งเสริมผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปมูลค่าเพิ่มสูงรายผลิตภัณฑ์อย่างครบวงจร เพื่อนาไปสู่การส่งเสริมอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์ย่อยที่ 2.2 กำหนดแผนที่นำทางในการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตและใช้ผลิตภัณฑ์ชีวภาพ ที่ผลิตจากวัตถุดิบทางการเกษตร ของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตภาคเกษตรและผลพลอยได้อื่น อาทิ พลังงาน วัสดุและเคมีชีวภาพ ปุ๋ยชีวภาพ วัคซีน สารชีวภัณฑ์ คาร์บอนเครดิต และคาร์บอนซิงก์ รวมถึงการผลักดันไปสู่การปฏิบัติ

กลยุทธ์ย่อยที่ 2.3 ส่งเสริมให้เกษตรกรประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีนวัตกรรมกระบวนการผลิต ที่หลากหลาย รวมทั้งการใช้คลังข้อมูลที่เกี่ยวกับการเกษตร ในการวิเคราะห์ วางแผน พัฒนาผลผลิตและประสิทธิภาพการผลิต รวมถึงการสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตและแปรรูปสินค้าเกษตรที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และความต้องการของตลาด

กลยุทธ์ย่อยที่ 2.4 ส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกพืชในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ไปสู่การผลิตสินค้าเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูง

กลยุทธ์ย่อยที่ 2.5 รณรงค์ และส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีการตระหนัก เลือกใช้ และบริโภคสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปที่ปลอดภัย มีคุณภาพสูง และได้มาตรฐาน เพื่อกระตุ้นให้เกิดตลาดสินค้าคุณภาพในวงกว้างอย่างทั่วถึง

กลยุทธ์ย่อย 2.6 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ส่วนราชการมีการใช้สินค้าเกษตรและสินค้าเกษตรแปรรูป ที่ได้คุณภาพ อาทิ ผลผลิตจากการเกษตรสำหรับใช้ในโรงพยาบาล โรงเรียน และเรือนจำ อาหารทางการแพทย์ ตลอดจนให้มีการพัฒนาและจัดทำข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศสาขาเกษตรแปรรูป

กลยุทธ์ที่ 3 การขยายผลรูปแบบเกษตรยั่งยืนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและมีมูลค่าเพิ่มสูงจากแบบอย่างความสำเร็จในประเทศ เช่น เกษตรตามโมเดลเศรษฐกิจ BCG เกษตรปลอดภัย วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ ท่องเที่ยวเกษตร ประมงพื้นบ้าน การทำประมงถูกกฎหมาย และการปฏิบัติต่อแรงงานที่ถูกต้อง เป็นต้น

กลยุทธ์ย่อยที่ 3.1 ส่งเสริมการทาเกษตรยั่งยืนที่ตระหนักถึงผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ที่อาศัยธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ผ่านการดำเนินการปกป้อง จัดการอย่างยั่งยืน และฟื้นฟูธรรมชาติหรือระบบนิเวศที่เปลี่ยนไป เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ และเป็นประโยชน์ต่อความหลากหลายทางชีวภาพ อาทิ การปลูกป่าเศรษฐกิจ การทาวนเกษตร การลดการเผาตอซัง การทำประมงถูกกฎหมาย และการปฏิบัติต่อแรงงานที่ถูกต้อง

กลยุทธ์ย่อยที่ 3.2 สนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็น เพื่อให้เกิดการขยายผลรูปแบบเกษตรกรรม **เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและมีมูลค่าเพิ่มสูง** อาทิ สารชีวภัณฑ์ ปุ๋ยชีวภาพ พร้อมทั้งให้มีการจัดเก็บข้อมูลปริมาณการผลิตและการใช้สารชีวภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง

กลยุทธ์ย่อยที่ 3.3 จัดให้มีการบริหาร อนุรักษ์ เพาะพันธุ์ เพาะเลี้ยง พื้นที่ป่าชายเลน ชายฝั่ง น้ำตื้น น้ำลึก และประมงพื้นบ้าน เพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ

กลยุทธ์ย่อยที่ 3.4 ขยายผลแบบอย่างความสำเร็จในการบริหารจัดการเพื่อผลิตสินค้าเกษตร ให้สอดคล้องกับทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ ยกตัวอย่างเช่น ชุมชนเพชรน้ำหนึ่ง ที่มีการจัดรูปที่ดินและพื้นที่เกษตร การจัดการน้ำ และการจัดการกระบวนการผลิตสามารถเป็นต้นแบบของการจัดการที่ดี

กลยุทธ์ที่ 4 การพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้มีความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน รวมทั้งการใช้น้ำซ้ำ

กลยุทธ์ย่อยที่ 4.1 ส่งเสริมและผลักดันการเพิ่มพื้นที่ป่าต้นน้ำ/ป่าเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ ในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืช รวมทั้งเพิ่มปริมาณน้ำตามธรรมชาติให้มีน้ำเพียงพอต่อการใช้ทั้งระบบ

กลยุทธ์ย่อยที่ 4.2 เร่งพัฒนาและฟื้นฟูระบบชลประทานและการกระจายน้ำในพื้นที่เขตชลประทาน และพัฒนาและบริหารจัดการแหล่งน้ำนอกเขตชลประทานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึง การจัดการตะกอนที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มแหล่งเก็บกักน้ำให้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์ย่อยที่ 4.3 ดำเนินการให้มีการจัดการตะกอนอย่างเหมาะสม ตั้งแต่การมีระบบดักตะกอน การลด การชะล้างพังทลายของตะกอนในลาน้ำด้วยการปลูกพืชคลุมดินหรือพืชป้องกันการกัดเซาะตลิ่ง เพื่อเพิ่มปริมาณและแหล่งเก็บกักน้ำให้สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์ย่อยที่ 4.4 บริหารจัดการและวางแผนการใช้น้ำอย่างเป็นระบบและสมดุลตลอดจนพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำที่มีประสิทธิภาพ อาทิ การใช้น้ำซ้ำ

กลยุทธ์ที่ 5 การส่งเสริมให้เอกชนลงทุนพัฒนาตลาดกลางและตลาดออนไลน์สินค้าเกษตร รวมถึงสินค้า กลุ่มปศุสัตว์และประมง

กลยุทธ์ย่อยที่ 5.1 พัฒนาปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อและจูงใจให้เอกชนลงทุนและพัฒนาตลาดกลางภูมิภาค/ตลาดในชุมชน

กลยุทธ์ย่อยที่ 5.2 ผลักดันให้มีการจัดเก็บข้อมูลราคาสินค้าเกษตรเปรียบเทียบระหว่างตลาดภูมิภาคและตลาดส่วนกลางอย่างเนื่อง

กลยุทธ์ย่อยที่ 5.3 พัฒนาความรู้และทักษะให้เกษตรกรสามารถซื้อขายผลผลิตผ่านตลาดออนไลน์สินค้าเกษตร เช่น พืช ประมง และปศุสัตว์ เป็นต้น

กลยุทธ์ที่ 6 การสนับสนุนระบบประกันภัยและรับรองคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรและสินค้าเกษตร แปรรูปที่เกษตรกรเข้าถึงได้

กลยุทธ์ย่อยที่ 6.1 เพิ่มประสิทธิภาพของระบบประกันภัยสินค้าเกษตรให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับรูปแบบการผลิตสินค้าเกษตร

กลยุทธ์ย่อยที่ 6.2 ดำเนินการให้มีการปรับลดต้นทุนการทาธุรกรรมของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับ การขอรับรองมาตรฐานต่าง ๆ ตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน เพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงและจูงใจให้เกษตรกร มีการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพได้มาตรฐานมากยิ่งขึ้น

กลยุทธ์ย่อยที่ 6.3 สนับสนุนบทบาทของเอกชนในการเชื่อมโยงผลผลิตของเกษตรกรที่ได้มาตรฐานเพื่อเข้าสู่ห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตรสร้างมูลค่า

กลยุทธ์ย่อยที่ 6.4 เจรจาหรือทำข้อตกลงให้มาตรฐานสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ของไทย **เป็นที่ยอมรับในต่างประเทศ**

กลยุทธ์ย่อยที่ 6.5 เร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางคุณภาพของประเทศ รวมถึงกระบวนการทดสอบคุณภาพที่จาเป็นสำหรับการพัฒนาสินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง

กลยุทธ์ที่ 7 การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟาร์มและกิจกรรมหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าผลผลิตของเกษตรกร

กลยุทธ์ย่อยที่ 7.1 สนับสนุนบทบาทสถาบันเกษตรกร (สหกรณ์/กลุ่มเกษตรกร/วิสาหกิจชุมชน) ในฐานะหน่วยธุรกิจของเกษตรกร ให้ทำหน้าที่สนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการฟาร์ม กิจกรรมหลังการเก็บเกี่ยว และกระบวนการนาส่งผลผลิตจนถึงลูกค้าปลายทางเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตของเกษตรกร

กลยุทธ์ย่อยที่ 7.2 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอานวยความสะดวกในการรวบรวมและขนส่งสินค้าเกษตร เพื่อเชื่อมโยงผลผลิตตลอดห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร

กลยุทธ์ย่อยที่ 7.3 พัฒนาให้มีการจัดเก็บข้อมูลความสูญเสียในกระบวนการผลิตของภาคเกษตร (Farm Loss) สาหรับใช้เป็นฐานในการวัดในอนาคต

กลยุทธ์ที่ 8 การส่งเสริมให้เกษตรกรมีที่ทำกินและรักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่เหมาะสมไว้เป็นฐานการผลิตการเกษตร

กลยุทธ์ย่อยที่ 8.1 สนับสนุนและส่งเสริมการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรอย่างเป็นระบบ ผ่านกลไกที่มีอยู่ อาทิ การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (คทช.) และการจัดสรรที่ดินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.)

กลยุทธ์ย่อยที่ 8.2 คุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมที่มีศักยภาพและขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกินของเกษตรกรให้มากขึ้น รวมถึงการกำหนดเขตการใช้พื้นที่ทำการเกษตรที่เหมาะสม

กลยุทธ์ที่ 9 การพัฒนาฐานข้อมูลและคลังข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รวมทั้งผลักดันให้มีการใช้ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์ย่อยที่ 9.1 พัฒนาระบบคลังข้อมูลด้านเกษตรให้เชื่อมโยงกัน และเป็นข้อมูลเปิด เพื่อเป็นฐานสำหรับนำไปใช้งานประยุกต์ต่อยอดในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตภาคเกษตรและการสร้างมูลค่าเพิ่มต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ (1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (อาทิ น้ำ ดิน ป่า ทะเล) (2) ด้านการเกษตร เช่น ความเหมาะสมของพื้นที่ในการผลิตสินค้าเกษตร ทะเบียนเกษตรกร เป็นต้น (3) ด้านการตลาดสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ อาทิ แนวโน้มราคาสินค้าเกษตร แหล่งรับซื้อ และ (4) ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม

กลยุทธ์ย่อยที่ 9.2 พัฒนาแพลตฟอร์มและแอพพลิเคชั่นสำหรับการเข้าถึงคลังข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้มีการใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรในการจำแนกรูปแบบการผลิตและสมรรถนะของเกษตรกร เพื่อให้การจัดทำแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาภาคเกษตร รวมถึงมาตรการต่าง ๆ มีความเหมาะสมกับสมรรถนะเกษตรกรและศักยภาพของพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน

กลยุทธ์ที่ 10 การพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหาร

กลยุทธ์ย่อยที่ 10.1 ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถเข้าถึงความมั่นคงอาหารทั้งด้านปริมาณและโภชนาการครบถ้วน รวมถึงระบบสารองอาหารให้มีรูปแบบที่หลากหลาย ปลอดภัย เพียงพอ และการสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ต้นแบบด้านการสารองอาหารของชุมชน

กลยุทธ์ย่อยที่ 10.2 เตรียมการบริหารจัดการการกระจายสินค้าเกษตรและอาหารในภาวะวิกฤต

กลยุทธ์ที่ 11 การยกระดับขีดความสามารถของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร

กลยุทธ์ย่อยที่ 11.1 พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และทักษะในการบริหารจัดการฟาร์ม และการดำเนินธุรกิจการเกษตรในยุคดิจิทัล เพื่อยกระดับความสามารถเกษตรกรไปสู่การเป็นเกษตรกรอัจฉริยะที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนากระบวนการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าเกษตรให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความต้องการของตลาดได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

กลยุทธ์ย่อยที่ 11.2 ยกระดับความความเข้มแข็งและความสามารถในการดำเนินธุรกิจเพิ่มมูลค่าของสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งสนับสนุนบทบาทภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาทั้งระดับอาชีวศึกษา และอุดมศึกษาในพื้นที่ในการเป็นผู้ให้บริการ ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี และที่ปรึกษาทางธุรกิจ เพื่อเชื่อมโยงข้อมูล องค์ความรู้ และเทคโนโลยีกับการปรับเปลี่ยนและต่อยอดธุรกิจการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กลยุทธ์ย่อยที่ 11.3 ปรับปรุงกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการพัฒนาสหกรณ์ให้สอดคล้องกับ **การเปลี่ยนแปลงและเอื้อกับการสร้างความเข้มแข็งของสหกรณ์** อาทิ การปรับปรุง

ระบบการจัดทำบัญชีและการตรวจสอบทางการเงินให้เป็นไปด้วยความรวดเร็ว โปร่งใส และเป็นอิสระ เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ทันสถานการณ์ และสร้างความเชื่อมั่นของสมาชิกและประชาชนต่อระบบสหกรณ์

กลยุทธ์ที่ 12 การพัฒนากลไกเพื่อเชื่อมโยงภาคีต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ส่วนราชการ กลุ่มเกษตรกร และนักวิชาการในพื้นที่ ในการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจในการพัฒนาภาคเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน

กลยุทธ์ย่อยที่ 12.1 สนับสนุนบทบาทองค์กรหรือสภาเกษตรกรในกลไกความร่วมมือภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการในแต่ละจังหวัด เพื่อเชื่อมโยงการผลิตของเกษตรกรและการดำเนินธุรกิจการเกษตรของสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ความต้องการของภาคเอกชนในระดับจังหวัด การดำเนินภารกิจของส่วนราชการระดับจังหวัด และความเชี่ยวชาญของสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการแบ่งปันข้อมูล องค์ความรู้ ทักษะ และผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเหมาะสมกับบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบ

กลยุทธ์ย่อยที่ 12.2 ส่งเสริมบทบาทภาคเอกชนในการเป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจกับสถาบันเกษตรกร และเกษตรกรในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการยกระดับประสิทธิภาพกระบวนการผลิตให้มีความสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่และความต้องการของตลาด โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2564)

สรุป

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และ 13 (ร่าง) มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาแล้วนั้น จำนวน 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาประเทศไทยให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว มีเศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน มีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น 2) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีเป้าหมายในการสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และ 13 (ร่าง) ได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาประเทศเมื่อสิ้นสุดแผนฯ แล้วนั้นประเทศไทยจะต้องเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าการเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง รายได้ของเกษตรกรสูงขึ้น พื้นที่ในการทำการเกษตรยั่งยืนเพิ่มขึ้น ปลูกพืชที่มีความเหมาะสมต่อพื้นที่มากขึ้น มีผลผลิตที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีระบบการบริหารจัดการน้ำที่ดีขึ้น มีจำนวนสหกรณ์ภาคการเกษตรที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น และมีวิสาหกิจชุมชนที่มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นต่อไป

ห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร

การจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) หมายถึง การรวบรวมและร่วมมือของทุกองค์กรและกิจกรรมในห่วงโซ่ให้เข้ากันและสอดคล้องกับการแปรรูปในการผลิตและการไหลของวัตถุดิบจนถึง ผู้บริโภคซึ่งจัดการโดยสร้างการไหลของข้อมูลตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำที่ดี ดังนั้นการจัดการห่วงโซ่อุปทาน อาจสรุปได้ว่าเป็นการกำหนดกระบวนการบูรณาการ วางแผน การจัดหา การผลิต การจัดส่ง และการคืนสินค้า ตั้งแต่ผู้ขายสินค้าทุกระดับจนถึงลูกค้าทุกระดับรวมทั้งแนวทางกลยุทธ์การปฏิบัติการขององค์การให้บริการให้ เกิดการไหลเวียนของสินค้า การไหลเวียนของงานและสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดต้นทุนรวมให้ต่ำที่สุดสร้าง ความพอใจสูงสุดให้ผู้บริโภคและเกิดความได้เปรียบเชิงการแข่งขันแบบยั่งยืน ทั้งนี้ในการนำหลักการมาปรับใช้ ในแต่ละองค์กรและระหว่างองค์กรนั้น องค์กรเองต้องมีความพร้อมทั้งในระดับนโยบายและการดำเนินการ โครงสร้างโซ่อุปทานจำเป็นต้องใช้ปัจจัยหลายๆอย่างประกอบกันทำให้หลักการนี้เกิดขึ้นมาได้การสนับสนุน หลักจะมาจากความร่วมมือระหว่างแผนกในองค์กรเดียวกันหรือระหว่างองค์กร การนำเทคโนโลยี เข้ามาสนับสนุนการดำเนินการรวมถึงการบริหารจัดการการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม ของธุรกิจด้วย (ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์ที่ 4 จังหวัดนครนายก, 2557)

1. ความหมายของห่วงโซอุปทาน

ความหมายของซัพพลายเชน การจัดการซัพพลายเชน หรือ การจัดการห่วงโซอุปทาน เป็นการจัดลำดับของกระบวนการทั้งหมดที่มีต่อการสร้างความพอใจให้กับลูกค้า โดยเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการจัดซื้อ (Procurement) การผลิต (Manufacturing) การจัดเก็บ (Storage) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) การจัดจำหน่าย (Distribution) และการขนส่ง (Transportation) ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้จะจัดระบบให้ประสานกันอย่างคล่องตัวนอกจากนี้ การจัดการซัพพลายเชนไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะหน่วยงานต่าง ๆ ภายในองค์กรเท่านั้น แต่ที่สำคัญจะสร้างความสัมพันธ์เชื่อมต่อกับองค์กรอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ผู้จัดหาวัตถุดิบ/สินค้า (Suppliers) บริษัทผู้ผลิต (Manufactures) บริษัทผู้จำหน่าย (Distribution) รวมถึงลูกค้าของบริษัท จึงเป็นการเชื่อมโยงกระบวนการดำเนินธุรกิจทุกขั้นตอนที่เกี่ยวข้องด้วยกันเป็นห่วงโซ่หรือเครือข่ายให้เกิดการประสานงานกันอย่างต่อเนื่องทั้งนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตสินค้า/บริการ สร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า แต่ละหน่วยงานจึงมีความเกี่ยวเนื่องกันเหมือนห่วงโซ่ (ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์ที่ 4 จังหวัดนครนายก, 2557)

2. ความสำคัญของการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานและโลจิสติกส์ของสินค้าเกษตร

ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารอันดับที่ 12 ของโลกและภาคเกษตรมีบทบาทสำคัญ ในการสร้างรายได้สร้างความมั่นคงด้านอาหาร ทำให้ราคาอาหารและเงินเฟ้อใน

ประเทศอยู่ในอัตราต่ำและ รักษาสมดุลของภาคเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องจากภาคการเกษตรไทยมีความได้เปรียบมากโดยเปรียบเทียบในการ ผลิตสินค้าบางชนิด เกษตรกรไทยมีขนาดการถือครองเฉลี่ยสูงกว่าเพื่อนบ้าน ซึ่งตลาดสินค้าเกษตรมีการ แข่งขันสูงจึงทำให้ภาคเกษตรมีพลวัตรค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตามคนส่วนใหญ่มักเข้าใจผิดคิดว่าภาคการเกษตรไทยนั้นมีปัญหาเรื่องความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งความเข้าใจผิดประการแรกคือ ผลผลิตต่อไร่ของข้าวไทยต่ำกว่าประเทศอื่น แต่ข้อเท็จจริงคือต้นทุนนาปรังต่อตันของไทยต่ำกว่าเวียดนามและต้นทุนนาปีต่อตันของไทยต่ำกว่าอินเดีย ความเข้าใจผิดที่สองคือเมื่อเกษตรกรไทยส่วนใหญ่ยากจนภาคเกษตรต้องมีปัญหา เช่น ถูกพ่อค้าเอารัดเอาเปรียบกดราคา แต่ข้อเท็จจริงคือตลาดสินค้าเกษตรไทยมีการแข่งขันสูง การที่ราคาต้นฤดูต่ำเพราะมีปริมาณผลผลิตออกมาปริมาณมากในต้นฤดูกาลที่พ่อค้าซื้อสินค้าไว้กักเก็บได้ช่วยยกระดับราคาต้นฤดู อย่างไรก็ตามแม้เกษตรกรจะขายผลผลิตได้กำไรสูงแต่ก็ไม่รวยเพราะเกษตรกรแต่ละรายผลิตเป็นจำนวนน้อย (scale) ขณะที่พ่อค้าส่งออกข้าวได้กำไร ตันละ 1-3 เหรียญสหรัฐฯ (จากราคา 450 เหรียญสหรัฐฯ) แต่ขายหลายแสนตัน การแทรกแซงราคาของรัฐบาลจึงไม่สามารถช่วยให้เกษตรกรร่ำรวยหรือพ้นความยากจนได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2561, ออนไลน์)

3. ประโยชน์ของห่วงโซอุปทาน

การจัดการ Supply Chain เป็นที่รู้กันว่าก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการในห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่การจัดซื้อวัตถุดิบการผลิต การจัดเก็บ และกระจายสินค้า การจัดการสินค้าคงคลัง การบริการไปยังผู้ค้าปลีก และผู้บริโภคคนสุดท้าย โดยแต่ละกระบวนการจะเป็นต้องมีระบบ Logistics เข้ามาเชื่อมประสานในการขนย้าย ขนส่ง ลำเลียงสินค้าอย่างมีประสิทธิภาพ และ รวดเร็ว นั่นคือ Logistics จะเป็นการเคลื่อนย้ายสินค้าตั้งแต่อุตสาหกรรมต้นน้ำ (Up Stream) จนถึงอุตสาหกรรมปลายน้ำ (Down Stream) โดยระบบ Logistics ซึ่งได้พัฒนาเป็นระบบประสานเป็นหนึ่งเดียวทั่วโลก หรือที่เรียกว่า Global Network Logistics มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาธุรกิจเชื่อมโยงไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยอาศัยระบบการค้าอิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) และ Information Technology ซึ่งจะช่วยลดระยะเวลาค่าใช้จ่ายเป็นผลให้ต้นทุนลดต่ำลงสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต สร้างความได้เปรียบเพิ่มกาไร หรืออาจจะกล่าวได้ว่าประโยชน์ของ SUPPLY CHAIN มีดังต่อไปนี้

3.1 เพิ่มความรวดเร็วและความว่องไวให้กับธุรกิจ (Speed and Agility) เกิดความสะดวกรวดเร็วและเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการต่าง ๆ ของ Supply Chain ทำให้สามารถลดระยะเวลาในการส่งมอบสินค้า ทำให้การตลาดและการผลิตเป็นแบบ Just in Time มีผลต่อการส่งมอบวัตถุดิบและบริการต่าง ๆ ได้อย่างทันเวลา ซึ่งจะส่งผลที่ดีต่อการนำสินค้าใหม่ ๆ เข้าสู่ตลาด (Fast Time To Market)

3.2 การลดต้นทุนของสินค้าและต้นทุนรวมได้อย่างมีประสิทธิผลและเพิ่ม Gain & Profit ให้กับธุรกิจ เนื่องจากลดจำนวนสินค้าคงคลังทำให้ต้นทุนของการดำเนินธุรกิจในกระบวนการ Supply Chain มีต้นทุนโดยรวมลดลง เช่น ต้นทุนการขนส่ง ต้นทุนการเก็บสินค้า ต้นทุนดอกเบี้ย และต้นทุนในการลงทุนใน Fixed Asset โดยทำให้สามารถขายสินค้าได้มากขึ้น โดย Earning Per Share สูงขึ้น เนื่องจากทุกกระบวนการมุ่งไปสู่ความพอใจของลูกค้าเป็นหลัก

3.3 การตัดสินใจทางธุรกิจตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลและข่าวสารที่ถูกต้องแม่นยำ และมีเครือข่าย Network ไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก โดยผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) ทำให้การตัดสินใจเป็นแบบ Rational Decision

3.4 เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน (Core Competency) ทำให้แต่ละกระบวนการใน Supply Chain เชื่อมต่อเป็นลูกโซ่ มีผลทำให้การตลาดและ Logistics สามารถเชื่อมโยงในระดับโลก (Global Niche) สามารถเพิ่มผลผลิต-ยอดขาย เพิ่ม Market Share และกำไรได้อย่างมั่นคง

3.5 เป็นการรวมพลังทางธุรกิจ (Business Synergy) ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกธุรกิจที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันของห่วงโซ่อุปทานที่ซับซ้อนกัน ทำให้มีการแบ่งงานตามความถนัด Division of Labour บนอาณาบริเวณซึ่งมีความ Specialist และมีต้นทุนที่ต่ำสุด ซึ่งจะเพิ่มประสิทธิภาพในเชิงการแข่งขัน (Benchmarking) ที่ดีกว่าธุรกิจอื่นที่ไม่ได้เข้ามาอยู่ในกระบวนการห่วงโซ่อุปทาน

3.6 เพิ่มประสิทธิภาพของธุรกิจไปสู่ Best in Class และพัฒนาไปสู่ World Class ทำให้ธุรกิจ SMEs มีประสิทธิภาพในการสามารถแข่งขันกับองค์กรขนาดใหญ่ได้

3.7 สร้างความพอใจให้กับลูกค้า (Customer Satisfaction) โดยกระบวนการต่าง ๆ ในห่วงโซ่อุปทานสามารถสนองต่อความต้องการของลูกค้าได้ตรงเป้าหมาย ซึ่งทำให้ขจัดอุปสรรคการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากแต่ละกระบวนการสามารถเชื่อมต่อผสมผสานกันแบบปฏิสัมพันธ์ คือ มีการประสานสัมพันธ์เป็นบูรณาการ

3.8 สามารถพัฒนาไปสู่การตลาดแบบบูรณาการ Total Integrated Marketing ซึ่งจะมีการปรับองค์กรไปสู่ Customers Base คือ ลูกค้าเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานและทำให้การตลาดมีการขับเคลื่อนแบบพลวัต (Market Dynamic) เป็นการตลาดเพื่อลูกค้าอย่างแท้จริง

3.9 ในทุกกระบวนการสามารถที่จะทำดัชนีชี้วัดประสิทธิภาพได้อย่างเที่ยงตรง โดยสามารถเลือกรูปแบบของ KPI และ Balance Scorecardให้ตรงกับลักษณะของธุรกิจ

3.10 เพิ่มกำไรให้กับธุรกิจ (Profit Gain) และเป็นการพัฒนาธุรกิจไปสู่ความยั่งยืน (Sustainable Business) ซึ่งประโยชน์ข้อนี้จะเป็นหัวใจของการนำ SCM มาใช้และเป็นหัวใจของการทำธุรกิจ

3.11 เพิ่มกำไรให้กับธุรกิจ (Profit Gain) และเป็นการพัฒนาธุรกิจไปสู่ความยั่งยืน (Sustainable Business) ซึ่งประโยชน์ข้อนี้จะเป็นหัวใจของการนา SCM มาใช้และเป็นหัวใจของการทาธุรกิจ (ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์ที่ 4 จังหวัดนครนายก, 2557)

4. ข้อมูลสินค้าเกษตรภายในและการส่งออก

การส่งออกสินค้าและบริการมีความสำคัญอย่างยิ่งกับเศรษฐกิจของประเทศ เป็นกลไกสำคัญที่ผลักดันให้เศรษฐกิจของประเทศมีอัตราการขยายตัวอยู่ในระดับสูงและมีความสำคัญต่อประเทศชาติเนื่องจากเป็นภาคที่สามารถนำเข้าเงินตราต่างประเทศเข้ามาสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งรายได้เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกนำมาใช้พัฒนาและแก้ไขเศรษฐกิจต่าง ๆ (สุวพิมพ์ เลี่ยมมินฟุล, 2555, หน้า 53-70) โดยสามารถสรุปข้อมูลการส่งออกในปี 2565 ได้ดังนี้

4.1 สรุปภาพรวมการค้าระหว่างประเทศของไทย เดือนพฤษภาคม 2565 และในช่วงมกราคม - พฤษภาคม 2565

4.1.1 การส่งออก

4.1.1.1 เดือนพฤษภาคม 2565 ส่งออกมูลค่า 854,371.59 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากเดือนพฤษภาคม 2564 ร้อยละ 19.34 และเพิ่มขึ้นจากเดือนเมษายนที่ผ่านมาร้อยละ 9.23 เมื่อคิดเป็นเงินเหรียญสหรัฐฯ มีมูลค่า 25,508.96 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นจากเดือนพฤษภาคม 2564 ร้อยละ 10.47 และเพิ่มขึ้นจากเดือนเมษายนที่ผ่านมา ร้อยละ 8.45

4.1.1.2 ในช่วงมกราคม – พฤษภาคม ปี 2565ส่งออกมูลค่า 4,037,962.12 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกันของปี 2564 ร้อยละ 23.15 และเมื่อคิดเป็นเงินเหรียญสหรัฐฯ ส่งออกมูลค่า 122,631.76 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.91

4.1.2 การนำเข้า

4.1.2.1 เดือนพฤษภาคม 2565 นำเข้ามูลค่า 928,889.55 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากเดือนพฤษภาคม 2564 ร้อยละ 33.95 และเพิ่มขึ้นจากเดือนเมษายนที่ผ่านมาร้อยละ 8.48 เมื่อคิดเป็นเงินเหรียญสหรัฐฯ นำเข้ามูลค่า 27,383.18 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นจากเดือนพฤษภาคม 2564 ร้อยละ 24.15 และเพิ่มขึ้นจากเดือนเมษายนที่ผ่านมาร้อยละ 7.68

4.1.2.2 ในช่วงมกราคม – พฤษภาคม ปี 2565 นำเข้ามูลค่า 4,251,796.15 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกันของปี 2564 ร้อยละ 31.09 และเมื่อคิดเป็นเงินเหรียญสหรัฐฯ นำเข้ามูลค่า 127,358.31 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นร้อยละ 20.21

4.1.3 ดุลการค้า

4.1.3.1 เดือนพฤษภาคม 2565 ไทยขาดดุลการค้ามูลค่า 74,517.96 ล้านบาท เปลี่ยนจากเดือนพฤษภาคม 2564 ที่เกินดุลการค้ามูลค่า 22,453.79 ล้านบาท และเมื่อคิดเป็นเงินเหรียญสหรัฐฯ ไทยขาดดุลการค้ามูลค่า 1,874.22 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เปลี่ยนจากเดือนพฤษภาคม 2564 ที่เกินดุลการค้ามูลค่า 1,034.55 ล้านเหรียญสหรัฐฯ

4.1.3.2 ในช่วงมกราคม – พฤษภาคม ปี 2565 ไทยขาดดุลการค้ามูลค่า 213,834.03ล้านบาท เปลี่ยนจากช่วงเดียวกันของปี 2564 ที่เกินดุลการค้ามูลค่า 35,347.60 ล้านบาท และเมื่อคิดเป็นเงินเหรียญสหรัฐฯ ไทยขาดดุลการค้ามูลค่า 4,726.55 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เปลี่ยนจากช่วงเดียวกันของปี 2564 ที่เกินดุลการค้ามูลค่า 2,666.51 ล้านเหรียญสหรัฐฯ

4.2 กลยุทธ์การตั้งราคาสินค้า

การได้กำไรสูงสุดของการทำธุรกิจ คือ วัตถุประสงค์หลักของกลยุทธ์ราคา โดยการได้มาซึ่งกำไรทางธุรกิจนั้นไม่ได้เพียงแค่การกำหนดราคาให้สูงเพื่อได้กำไรสูงสุด แต่ต้องคำนึงถึงความต้องการซื้อของผู้บริโภคในระดับราคานั้นด้วย การตั้งราคาสามารถทำได้หลากหลายวิธี แต่สำหรับการเริ่มต้นธุรกิจไม่ว่าจะเป็นสินค้าใหม่ หรือสินค้าเดิมในตลาดใหม่ สามารถยึดหลักการตั้งราคาที่สามารถปรับใช้ได้ในตอนเริ่มต้น (นัทวัฒน์ นคราวงศ์, 2561, หน้า 11) ซึ่งการตั้งราคามีวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.2.1. เพื่อแสวงหากำไร ธุรกิจส่วนใหญ่จะตั้งราคาเพื่อมุ่งหวังให้ได้กำไร เป้าหมายกำไรที่แต่ละกิจการต้องการจะมีความแตกต่างกัน ดังนี้

4.2.1.1 เพื่อให้ได้กำไรสูงสุด ธุรกิจไม่จำเป็นต้องตั้งราคาสูงเสมอไป การตั้งราคาสูงจะทำให้เกิดกำไรสูงสุดก็ต่อเมื่อสินค้านั้นอยู่ในตลาดผกขาด อุปสงค์ในสินค้านั้นไม่มีความยืดหยุ่น และการที่สินค้านั้นถูกลอกเลียนแบบได้ยาก แต่ถ้าอุปสงค์ของสินค้ามีความยืดหยุ่นและโอกาสที่สินค้าจะถูกลอกเลียนแบบได้ง่าย ธุรกิจนั้น ๆ ควรจะตั้งราคาต่ำลง เพราะการตั้งราคาต่ำถึงแม้กำไรต่อหน่วยจะต่ำแต่ปริมาณขายจะเพิ่มขึ้นมากมีผลทำให้มีกำไรรวมทั้งสิ้นสูงขึ้น

4.2.1.2 การกำหนดราคาเพื่อให้ได้กำไรตามที่คาดหวังไว้ หมายถึง การกำหนดราคา เพื่อให้ได้รับผลตอบแทนจากการลงทุนตามอัตราที่ต้องการ ธุรกิจจะต้องกำหนดอัตราผลตอบแทนที่ต้องการก่อน แล้วจึงกำหนดราคาที่จะทำให้ได้กำไร ณ ระดับอัตราที่ต้องการ วิธีนี้เป็นแนวทางการกำหนดสำหรับสายผลิตภัณฑ์ทั้งหมด

4.2.1.3 การกำหนดราคาเพื่อให้ได้กำไร ณ ระดับที่พอใจ บางธุรกิจอาจไม่ต้องการกำไรสูงสุดแต่ต้องการกำไรที่เพียงพอสำหรับการลงทุนเพิ่มในอนาคต เพราะต้องการเพิ่มส่วนการครองตลาด และสร้างความประทับใจต่อธุรกิจ

4.2.2 เพื่อขายให้ได้จำนวนมาก เพราะการขายในจำนวนมากจะทำให้ได้รายได้สูงสุดจะนำมาซึ่งกำไรสูงสุดด้วย รายได้สูงสุดอาจเกิดขึ้นจากธุรกิจตั้งราคาสูงหรือต่ำได้ แล้วแต่ว่าจะทำให้ผลคูณของปริมารขายและราคาขายต่อหน่วยสูงสุด

4.2.3 เพื่อรักษาสถานภาพของธุรกิจ เพื่อให้ธุรกิจมีตำแหน่งในตลาดเป็นที่น่าสนใจมีภาพพจน์ที่ดีในสายตาของผู้บริโภค ธุรกิจจะตั้งราคาโดยใช้ระดับราคาที่มีอยู่แล้วในตลาด เพื่อรักษาส่วนครองตลาด เพื่อป้องกันสงครามราคากับคู่แข่ง เพื่อรักษาความนิยมของผู้บริโภค และรักษาระดับราคาให้มีเสถียรภาพ (อุไร วรรณ แย้มนิยม, 2526, หน้า 279-280)

หลักการทั่วไปที่ใช้ในการตั้งราคา สามารถแบ่งได้ 3 แบบดังนี้

1. ตั้งราคาโดยใช้ต้นทุนเป็นพื้นฐาน คือ หลักการที่ตั้งราคาสินค้าโดยยึดต้นทุนในการผลิตเป็นหลัก โดยตั้งราคาสินค้าโดยบวกราคาขายเพิ่มจากต้นทุนการผลิตสินค้า ทั้งต้นทุนทางตรง ต้นทุนทางอ้อม และต้นทุนคงที่ วิธีนี้ถือเป็นวิธีที่ธุรกิจหลายธุรกิจเลือกใช้ เพราะเป็นกระบวนการตั้งราคาที่อาศัยหลักทางการเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้สามารถขายสินค้าได้ในราคาที่สูงกว่าต้นทุนในการผลิต ซึ่งส่วนต่างระหว่างต้นทุนกับราคาสินค้าที่ขายได้ก็คือกำไรทางการค้าของธุรกิจนั่นเอง ข้อดีของการตั้งราคาโดยใช้ต้นทุนเป็นพื้นฐาน คือ เป็นวิธีการที่ง่ายในการตั้งราคาสินค้า อีกทั้งยังช่วยให้มั่นใจได้ว่าการขายสินค้าด้วยการตั้งราคาแบบนี้จะทำให้ธุรกิจได้กำไรอย่างแน่นอน เพราะในราคาขายได้มีทั้งส่วนที่เป็นกำไรและต้นทุนอยู่แล้ว แต่การตั้งราคาด้วยวิธีนี้ก็ยังมีข้อจำกัดสำหรับในหลายธุรกิจที่สามารถคิดคำนวณต้นทุนต่อหน่วยสินค้าได้ ทำให้อาจเกิดความผิดพลาดในการตั้งราคา เพราะการผลิตแต่ละครั้งต้นทุน, ปริมาณการผลิตอาจไม่เท่ากัน ดังนี้นกำไรที่จะได้ในแต่ละครั้งก็อาจจะไม่เท่ากันด้วย นอกจากนี้การตั้งราคาในแต่ละครั้งก็อาจไม่ได้ทำให้ธุรกิจได้กำไรสูงสุด เพราะราคาที่ตั้งไว้อาจจะต่ำกว่าราคาที่ผู้บริโภคตั้งใจซื้อ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความเสียโอกาสในการได้กำไรส่วนเพิ่มได้

2. การตั้งราคาโดยใช้คู่แข่งเป็นพื้นฐาน คือ หลักการตั้งราคาสินค้าโดยให้ความสำคัญกับราคาของสินค้าคู่แข่งมากกว่าต้นทุนหรือผลกำไร โดยจะตั้งราคาสินค้าให้สูงหรือต่ำกว่าราคาของสินค้าคู่แข่งหลักในตลาด ซึ่งการตั้งราคาแบบนี้จะส่งผลต่อการไปถึงเป้าหมายทางการขายของธุรกิจโดยตรง อย่างไรก็ตามการตั้งราคาโดยใช้ราคาคู่แข่งเป็นหลักจะทำให้เกิดประโยชน์ทางการแข่งขันเพียงระยะเท่านั้น เนื่องจากคู่แข่งก็สามารถปรับราคาให้เท่ากันหรือต่ำกว่าก็ได้ ดังนั้นในการเลือกการตั้งราคาแบบนี้จึงควรพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วน เพื่อประโยชน์ในการแข่งขันระยะยาวของธุรกิจ

3. การตั้งราคาโดยใช้คุณค่าเป็นพื้นฐาน คือ หลักการที่หลายธุรกิจเลือกใช้ เช่น สายการบิน โรงแรม โรงพยาบาล หรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยวเลือกใช้ในการตั้งราคาสินค้า เนื่องจากเป็นราคาที่ส่งผลต่อการรับรู้ และความต้องการของผุ้บริโภคโดยตรง ซึ่งผู้มีส่วนร่วมตั้งราคาสามารถตั้งราคาให้สูงได้หากสินค้านั้นเป็นสินค้าที่มีความต้องการสูง หรือตั้งราคาสินค้าให้ต่ำหากสินค้านั้นเป็นสินค้าที่มีความต้องการต่ำ การตั้งราคาโดยใช้ลูกค้าเป็นพื้นฐานอาจทำให้เกิดความหลากหลายของราคาได้ เนื่องจากมีหลายปัจจัยมาเกี่ยวข้องในการตั้งราคา เช่น ความต้องการของผู้บริโภค ช่องทางการจัดจำหน่าย เวลาในการซื้อ เช่น ราคาตั๋วเครื่องบินจะสูงขึ้นในช่วงเทศกาล เป็นต้น ข้อดีของการตั้งราคาโดยใช้ผู้บริโภคเป็นพื้นฐาน คือ ธุรกิจจะสามารถได้ผลกำไรสูงสุดจากการตั้งราคาสินค้าได้ หากสามารถประเมินพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภค รวมทั้งปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องได้อย่างแม่นยำ อีกทั้งราคาของสินค้าต้องไม่สูงเกินความรับรู้ของผู้บริโภคด้วย (นัทวัฒน์ นคราวงศ์, 2561, หน้า 11-12)

สรุป

ห่วงโซ่อุปทาน คือ การร่วมมือกันของทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องในการจัดลำดับของกระบวนการทั้งหมดที่มีต่อการสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า ตั้งแต่กระบวนการจัดซื้อ การผลิต การจัดเก็บ เทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดจำหน่าย และการขนส่ง ในปัจจุบันการส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศไทยมีการขยายตัวขึ้น ซึ่งภาคเกษตรมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้ สร้างความมั่นคงต่อประเทศอีกด้วย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมองว่าหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมการจัดความรู้ในเรื่องห่วงโซ่อุปทานให้แก่เกษตรกรมีความเข้าใจมากขึ้น และมีการจัดการที่เป็นระบบจะทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่มั่นคง และยังสามารถลดความเหลื่อมล้ำได้อีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตร 4.0 (ไทย ญี่ปุ่น ยุโรป อเมริกา)

การเกษตรกรรมเป็นสาขาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งนี้เนื่องจากไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ในอดีตอยู่ในสาขาเกษตรกรรม หรือเป็นเกษตรกร แต่จากการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติที่ทางราชการพยายามพัฒนาเศรษฐกิจในสาขาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การค้าบริการ มากขึ้นตั้งแต่แผน 1 ถึงแผน 12 ในปัจจุบัน แต่สาขาเกษตรกรรมก็ยังมีความสำคัญต่อชาติตลอด ในขณะที่สาขาอื่น ๆ บางปีติดลบมาก จากพระบรมราโชวาทบางส่วนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานให้กับนิสิตมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2507 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน กรุงเทพฯ ความว่า “เศรษฐกิจของเราขึ้นอยู่กับการเกษตรแต่ไหน แต่ไร รายได้ของประเทศที่ได้มาสร้างความเจริญ ด้านต่าง ๆ เป็นรายได้จากการเกษตรเป็นส่วนใหญ่” ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความเจริญของประเทศ ต้องอาศัยความเจริญของารเกษตรเป็นสำคัญรัฐบาลปัจจุบันจึงเน้น และให้ความสำคัญกับภาคการเกษตรและจะเห็นเกษตรกร ประสบกับชีวิตสังคมที่ “มั่นคงมั่งคั่ง และยั่งยืน” ในระยะ 20 ปีข้างหน้าภายใต้ “ยุทธศาสตร์ไทยแลนด์ 4.0”ประการแรกต้องทำความเข้าใจถึงนโยบาย หรือยุทธศาสตร์ “ไทยแลนด์ 4.0” ว่ามีความหมายอย่างไร? และมีแนวทางการพัฒนาและแปลงสู่การปฏิบัติอย่างไร? “ไทยแลนด์ 4.0” เป็นแนวทางการขับเคลื่อนประเทศไปสู่ยุคแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจยุคใหม่ หรือยุคที่ 4 ที่ไทยจะก้าวสู่ AEC เต็มรูปแบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจไทยในปัจจุบันไปสู่ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมที่ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มหรือกำไรสูง” ผ่านการขับเคลื่อนแบบบูรณาการเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อย 3 มิติ ได้แก่ การเปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้า “นวัตกรรม” การเปลี่ยนแปลงจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี และนวัตกรรมและสุดท้ายการเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้า ไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้นซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความเจริญของประเทศ ต้องอาศัยความเจริญของการเกษตรเป็นสำคัญจากพระบรมราโชวาทที่พระองค์นี้

ทรงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภาคการเกษตรมากว่า 50 ปีนั้น แสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระองค์เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมา ทุกช่วงเวลาที่ประเทศไทยประสบวิกฤติเศรษฐกิจ ภาคเกษตรเป็นภาคเดียวที่ช่วยประคับประคองเศรษฐกิจรอดพ้นจากวิกฤติ และประเทศไทยอยู่รอดปลอดภัยมาตลอด การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นใน “ไทยแลนด์ 4.0” เป็นการเปลี่ยนจากรูปแบบเดิม ๆ (Old Fashion หรือ Tradition)ในโลกยุค Analog ไปสู่ความทันสมัย (Modern หรือ Smart) ในโลกยุค Digital ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 4 เรื่อง คือ

1. การเปลี่ยนแปลงในภาคการเกษตร จากเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ไปสู่เกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการ และเทคโนโลยี (Smart Farming) เพื่อให้เกษตรกรร่ำรวยขึ้น และมีความเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur)

2. การเปลี่ยนแปลงในภาคธุรกิจและภาคการผลิต โดยเฉพาะ SMEs จาก Traditional SMEs ที่รัฐต้องช่วยเหลือตลอดเวลาไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่สามารถพึ่งตนเองได้ และมีศักยภาพการแข่งขันสูง ตลอดจนเน้นการใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยี ในกระบวนการผลิตและจัดการ เพื่อสร้างราคาและกำไรสูง

3. การเปลี่ยนแปลงภาคบริการ จาก Tradition Servicesที่กำไรต่ำไปสู่ High Value Services ที่เน้นคุณค่า มูลค่าเพิ่มนวัตกรรมและเทคโนโลยี ที่ทำไว้ ลูกค้าพร้อมจ่ายในราคาที่สูงขึ้นเพื่อสร้างกำไรได้มาก

4. การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จากแรงงานทักษะต่ำ (Unskilled Labor) ไปสู่แรงงานที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง (Skilled Labor) ผ่านกระบวนการปรับปรุงกระบวนการการศึกษา การเรียนรู้ และฝึกอบรม เพื่อสร้างProductivity ของประเทศให้สูงขึ้น และแรงงานไทยมีค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้น แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงด้านเกษตรกรรมเท่านั้น เผอิญเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2560 ท่านนายกรัฐมนตรี พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชาได้ไปปาฐกถาพิเศษเรื่อง “การขับเคลื่อนไทยแลนด์ 4.0 ด้านการเกษตร อาหารและเทคโนโลยีชีวภาพ” ณ อาคารจักรพันธ์เพ็ญศิริมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพมหานคร จึงขอนำบางส่วนมาเล่าสู่กันดังนี้

วันนี้โลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทุกคนต้องก้าวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าสถานการณ์ภายนอก เช่น สภาพภูมิอากาศโลก โรคระบาด ภัยพิบัติ เป็นต้น ล้วนมีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงทำให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ ซึ่งทุกคนต้องเรียนรู้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รัฐบาลมีเป้าหมายในการพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน และต้องการให้คนไทยมีความกินดี อยู่ดีมีสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และพึ่งตนเองได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงให้ความสำคัญต่อการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Model) ในทุกมิติทั้งภาคธุรกิจ เกษตร การศึกษา ไปสู่ Model ใหม่ไทยแลนด์ 4.0 เพื่อเน้นการแก้ปัญหาให้ประเทศไทย หลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง ซึ่งการปฏิรูปเศรษฐกิจใหม่จากระบบ

เศรษฐกิจที่เน้นการผลิตโดยใช้แรงงาน เครื่องจักร และทรัพยากรมาผลิตบนฐานความรู้และเทคโนโลยี ความคิด สร้างสรรค์ นวัตกรรมเพื่อพัฒนาต่อยอดเศรษฐกิจไทยไปสู่ “เศรษฐกิจที่เน้นคุณค่าและเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” โดยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิต เน้นการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อเพิ่มมูลค่าและบริการ โดยมุ่งเน้น การพัฒนา 5 กลุ่ม เทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย ประกอบด้วย

1. กลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ

2. กลุ่มสาธารณะ สุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์

3. กลุ่มเครื่องมืออุปกรณ์อัจฉริยะ และหุ่นยนต์ และระบบเครื่องกล ที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคุม

4. กลุ่มดิจิตอลเทคโนโลยี อินเตอร์เน็ต ที่เชื่อมต่อการทำงานของอุปกรณ์ต่าง ๆ ปัญญาประดิษฐ์ และเทคโนโลยีสมองกลฝังตัว

5. กลุ่มเศรษฐกิจสร้างสรรค์ วัฒนธรรมและการบริการที่มีค่าบริการสูง

ทั้ง 5 กลุ่มนี้จะต้องพัฒนาด้วยตนเองเป็นหลัก และสอดรับกับหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งยังต้องสอดรับ และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ในโอกาสนี้คงจะกล่าวถึงการพัฒนาการเกษตร ที่อยู่ในแผนพัฒนากลุ่มที่ 1 โดยเฉพาะเรื่องการผลิตที่จะก้าว หรือขับเคลื่อนสู่ไทยแลนด์ 4.0 การขับเคลื่อนและผลักดันการพัฒนาการเกษตรที่ใช้ระบบการผลิตแบบเดิม ๆ สู่ระบบการผลิตที่ทันสมัย มีการใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่นั้น ประการแรกคงต้องยอมรับว่าระบบการผลิต ตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practices = GAP) เป็นระบบที่สามารถพัฒนา “สู่ไทยแลนด์ 4.0” ได้ เพราะถ้าทุกขั้นตอนตามกระบวนการผลิต ทำได้อย่างถูกต้อง โดยมีเทคโนโลยี และนวัตกรรมรองรับ ซึ่งทางราชการพยายามสนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรดำเนินตามมาตรฐาน GAP มากว่า 10 ปี ทำไม? จึงก้าวไปช้ามากกว่า 5 ล้านรายขบวนการหรือขั้นตอนต่าง ๆ ในระบบเกษตรดีที่เหมาะสมเริ่มตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ประกอบด้วย

1. เลือกพื้นที่ หรือใช้พื้นที่ดินให้เหมาะสมกับพืชที่จะปลูกเกษตรกรจะพิจารณาจากปัจจัยอะไร? จากข้อเท็จจริงประเทศไทยมีชุดดิน แตกต่างกันไปมากกว่า 200 ชุดดิน (Soil Series) เกษตรกรจะทราบได้อย่างไรว่าที่ดินของตนเองเป็นชุดดินอะไร เหมาะกับพืชที่ปลูกอยู่หรือไม่ แม้ปัจจุบันกรมพัฒนาที่ดินจะจัดรวบรวมดิน ที่มีลักษณะความเหมาะสมคล้ายกันเป็นกลุ่มชุดดิน โดยชุดดินที่คล้าย ๆ กันรวมกันเป็นกลุ่มชุดดินได้ 62 กลุ่มชุดดิน แนวทางผลักดันการใช้เทคโนโลยีด้านดิน เป็นปัจจัยพื้นฐานที่เกษตรกรต้องรู้เป็นประการแรก กรมพัฒนาที่ดินจะต้องปรับยุทธศาสตร์การกระจายเทคโนโลยี หรือทำอย่างไรให้เกษตรกรเข้าถึงได้ง่าย และมากที่สุดเพื่อให้การผลิตมีประสิทธิภาพสูงสุด

2. การจัดการดิน เมื่อเกษตรกรรู้ถึงสมรรถนะของดิน (Soil Capability) ก็จะทราบถึงความจำเป็นที่จะต้องจัดการดินอย่างเหมาะสม เช่น กรณีดินมีอินทรียวัตถุต่ำ จะต้องปรับปรุงบำรุงดินด้วย ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยคอก และปุ๋ยอินทรีย์อื่น ๆ ในกรณีดินมีชั้นดินดานจำเป็นจะต้องระเบิดชั้นดินดานโดยไถสิ่ว ปัญหาคือค่าใช้จ่ายในการจัดการดินเพิ่มขึ้น ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น บางพื้นที่อาจมีปัญหาในการหารถไถรับจ้างที่มีไถสิ่วที่มีน้อย ทั้งด้านต้นทุนและอุปกรณ์ที่มีปัญหาล้วนเป็นปัญหาในการขับเคลื่อนการใช้เทคโนโลยีด้านการจัดการดิน ที่ทางราชการจะต้องพิจารราว่าจะทำให้เกษตรกรสามารถจัดการดินได้อย่างถูกต้อง

3. การเลือกพันธุ์พืชที่เหมาะสม การใช้เทคโนโลยีด้านพันธุ์พืชเป็นเทคโนโลยีที่ภาคเกษตรกร มีความรู้ความเข้าใจ และยอมรับมากที่สุด แต่ก็ยังมีปัญหาด้านการเข้าถึง หลายพืชเกษตรกรต้องการใช้พันธุ์ดี เช่น พันธุ์ข้าว เกษตรกรยอมรับพันธุ์ของทางราชการ แต่ราชการสามารถผลิตได้ไม่ถึงร้อยละ 50 ของความต้องการพันธุ์ข้าวโพด เกษตรกรนิยมใช้พันธุ์ของเอกชนที่ให้ผลผลิตสูงแต่ราคาเมล็ดพันธุ์ก็สูงด้วย เกษตรกรบางรายขาดทุนทรัพย์ในการจัดหา บางรายไม่ต้องการใช้เพราะต้องทำคล้ายระบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาที่เกษตรกรเสียเปรียบ ดังนั้นด้านการพัฒนาพันธุ์ดีโดยเกษตรกร เพื่อใช้ในกลุ่มของตนเองจะทำอย่างไร หรือจะทำอย่างไรให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงการใช้พันธุ์ดีได้อย่างทั่วถึง

4. เกษตรกรปลูกอย่างถูกต้องตามฤดูกาล เพื่อลดความเสี่ยงจากความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ โดยเกษตรกรส่วนใหญ่จะทราบดีถึงฤดูกาลที่เหมาะสม แต่บางครั้งก็มีปัญหาด้านการเตรียมดินที่ไม่สามารถเร่งรัดได้ เนื่องจากเกษตรกรไม่มีเครื่องจักรของตนเอง ทำให้ไม่สามารถกำหนดการปลูกตามฤดูกาลได้ การสร้างผู้ประกอบการที่มีศักยภาพพอที่จะรองรับความต้องการ หรือสร้างกลุ่มเกษตรกรที่มีศักยภาพในการผลิตร่วมกันในระบบเครือข่ายที่มีอุปกรณ์พร้อมตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ เพื่อสอดคล้องกับ“ไทยแลนด์ 4.0” ที่สนับสนุนการเป็นผู้ประกอบการเอง การเกษตรกรรม หรือวิธีการปลูก การปลูกตามคำแนะนำ ของทางราชการ ซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรยอมรับคำแนะนำในเรื่องระยะปลูก หรือจำนวนต้นต่อไร่ในหลาย ๆ พืช แต่ที่สำคัญเมื่อปลูกแล้วจำนวนต้นไม่ครบหรือขาดหายไปเกษตรกรมักไม่ค่อยปลูกซ่อมโดยข้อเท็จจริงหากจำนวนต้นหายไปร้อยละ 5 ผลผลิตก็จะลดลงร้อยละ 5 ดังนั้นการที่จะให้เกษตรกรปลูกพืชและได้ผลผลิตได้ดีจะต้องมีจำนวนต้นต่อไร่ครบ นั่นคือจะต้องปลูกซ่อมเสมอ การทำความเข้าใจกับเกษตรกรในการปฏิบัติด้วย

5. การใช้ปุ๋ย หรือการจัดการธาตุอาหารพืช เรื่องนี้มักมีปัญหาทั้งด้านเทคโนโลยี และการใช้ด้านเทคโนโลยีด้านการจัดการธาตุอาหารหรือการใช้ปุ๋ยกับพืชต่าง ๆ ที่เป็นคำแนะนำทั่วไป (General Recommendation) นั้นได้จัดทำขึ้นราว ๆ ปี 2518 ซึ่งสภาพดินทั้งด้านกายภาพและด้านเคมี แตกต่างจากปัจจุบันมากอีกประการหนึ่งการจัดทำ คำแนะนำมีข้อจำกัด ที่ผู้ใช้หรือเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสมัยนั้นมีขีดจำกัดในการใช้ จึงทำให้มีการปรับคำแนะนำตามชุดดิน เป็นตามสีดิน

เป็นต้น อีกประการหนึ่งคำแนะนำที่ออกมานั้นเน้นผลตอบแทนจากการใช้ปุ๋ยต่อหน่วย มากกว่าความยั่งยืน ปัจจุบันจึงมีปัญหาความเสื่อมโทรมของดิน แม้จะจะมีการใช้ปุ๋ยก็ตาม อีกประการหนึ่งการใช้ก็ไม่ค่อยถูกต้อง เช่น ใส่ปุ๋ยแล้วไม่กลบปุ๋ย ดังนั้นเพื่อให้การใช้ปุ๋ยอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นปรับปรุงคำแนะนำ พร้อมทั้งเร่งรัด ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอย่างถูกต้องให้กับเกษตรกรอย่างทั่งถึงต่อไปโดยไว

6. การดูแลรักษาอย่างถูกต้องเหมาะสม การดูแลรักษาในที่นี้หมายถึงวิทยาการด้านการอารักขาพืช รวมทั้งวิทยาการด้านวัชพืชเป็นภาคส่วนที่สำคัญมากสาขาหนึ่ง เนื่องจากหากมีการบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพผลผลิตอาจเสียทั้งหมดก็ได้ ในทางกลับกันการใช้สารเคมีมากเกินไปก็จะทำให้มีผลตกค้างในผลิตผลทำให้ราคา หรือมูลค่าผลิตผลลดลง และอาจถูกกีดกันด้านการค้าในกรณีมีสารตกค้างในผลิตผลเกินมาตรฐาน ส่วนการบริหารจัดการด้านวัชพืช ก็เป็นเรื่องสำคัญเนื่องจากมีการนำเข้ามากที่สุดในบรรดาสารเคมี ผลจากการใช้สารจำกัดวัชพืช นอกจากจะทำให้ต้นทุนสูงในบรรดาสารเคมี ผลจากการใช้สารกำจัดวัชพืช นอกจากจะทำให้ต้นทุนสูงแล้ว อาจมีผลต่อคุณภาพดิน และสภาพแวดล้อมกล่าวได้ว่าการดูแลรักษาพืชในปัจจุบันยังขาดประสิทธิภาพ บางครั้งยังมีการใช้สารเคมีต้องห้าม การควบคุม และกำหนดมาตรการใช้ให้กับเกษตรกรอย่างถูกต้องทั่วถึงและสร้างความตระหนักถึงผลของการใช้สารเคมีก?ำจัดพืชอย่างไม่ถูกต้อง พร้อมสร้างการยอมรับขบวนการดำเนินการที่ถูกต้อง อย่างเร่งด่วน

7. การเก็บเกี่ยวและการขนส่งในเรื่องการเก็บเกี่ยวส่วนใหญ่เกษตรกรส่วนมากเก็บเกี่ยวถูกต้องตามอายุการเก็บเกี่ยวเนื่องจากมีผลต่อคุณภาพสินค้าและราคาผลผลิต จึงต้องปฏิบัติหากไม่ปฏิบัติก็อาจก่อความเสียหายให้กับเกษตรกรเอง การเก็บเกี่ยวปัจจุบันได้พัฒนาไปสู่การใช้เครื่องจักรตามนโยบาย “ไทยแลนด์ 4.0”หลายชนิด แต่หลายชนิดก็ยังใช้แบบและวิธีเก่า ๆ เช่น การกรีดยาง ดังนั้นการเก็บเกี่ยวต้องพัฒนาตามชนิดพืช สำหรับการขนส่งปัญหาการปนเปื้อนมีน้อย การขับเคลื่อนการเกษตรให้สอดคล้องกับหลักการของ “ไทยแลนด์ 4.0” จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ตามนโยบาย “ไทยแลนด์ 4.0” ทั้งภาครัฐและเกษตรกรจะต้องร่วมกันแก้ไขข้อจำกัดที่เกิดขึ้นทั้งการจัดทำ จัดสร้างเทคโนโลยี ที่เหมาะสม สะดวกต่อการนำไปใช้ พร้อมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรนำไปใช้อย่างถูกต้อง เหมาะสม “เพื่อให้เกษตรกร มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน หลุดพ้นจากกลุ่มผู้ยากไร้ เป็นผู้มีรายได้สูงใน 20 ปีข้างหน้า (ประสาท เกศวพิทักษ์, 2565, ออนไลน์)

ปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่ยุค 4.0 จึงควรมีการเปลี่ยนวิธีการทำที่มีลักษณะสำคัญ คือ เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั่งเดิมในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ (Farming 4.0) ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่และรัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups บริษัทเกิดใหม่ที่มีศักยภาพสูง เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ High Value

Services และเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง ยกตัวอย่างการเกษตรสมัยใหม่ (Farming 4.0) ในต่างประเทศ ดังรายระเอียดต่อไปนี้

1. เทคโนโลยีเกษตร 4.0 ในญี่ปุ่น

ปัจจุบันญี่ปุ่นมีประชากรทั้งประเทศ 126 ล้านคน และมีบริบทคล้ายประเทศไทย 3 ประการประการแรก เกษตรกรส่วนใหญ่สูงอายุ (อายุเฉลี่ย 66.5 ปี) ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นคาดว่าการใช้ ICT จะช่วยแก้ไขปัญหาแรงงานและการถ่ายทอดความรู้จากเกษตรกรรุ่นเก่าสู่เกษตรกรรุ่นใหม่ ประการที่สอง ผู้ประกอบการการเกษตรส่วนมากเป็นเกษตรกรรายย่อย สถิติแสดงว่า 80% ของเกษตรกรทั้งหมดในประเทศญี่ปุ่นถือพื้นที่เล็กกว่า 13 ไร่ (Swiss Business Hub Japan 2016) แต่มีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์เกษตรอย่างกว้างขวางประการสุดท้ายคือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ รัฐบาลญี่ปุ่นคาดการณ์ไว้ว่าอุปทานของน้ำจะลดลง 39% ในปี 2030 ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นมีความต้องการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ด้วยการสนับสนุนระบบช่วยเก็บเกี่ยว (Cultivation Support System) และระบบเกษตรแม่นยำอย่างจริงจัง ตลาด Farming 4.0 ในญี่ปุ่นระหว่างปี 2015-2019 เติบโต 63% มีมูลค่า 15.87 ล้านเยน หรือ 4.7 ล้านบาท ในปี 2019 เทคโนโลยีเกษตรแม่นยำและระบบช่วยเหลือการเก็บเกี่ยวมีขนาดสัดส่วนของตลาดที่ใหญ่ที่สุด ตามด้วยระบบช่วยเหลือการปฏิบัติการ (Operation Support) ส่วนผลิตภัณฑ์ช่วยเหลือการขายมีขนาดเล็ก และตลาดหุ่นยนต์สำหรับการเกษตรมีขนาดเล็กที่สุด (ข้อมูล ณ ปี 2016)

จากการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเกษตรสมัยใหม่ของญี่ปุ่น นับตั้งแต่ช่วงปี 2000 พบว่า งานวิจัยโดยมหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยจะให้ความสำคัญต่อฟาร์มของกลุ่มเกษตรกรรายย่อย ซึ่งมีขนาดเล็กมีประเภทพืชที่หลากหลายในทั้งในแปลงเดียวและระหว่างแปลง และมีการใช้พื้นที่ที่ผสมผสานกับการใช้ประโยชน์อื่น เช่น บ้านพักอาศัย การส่งเสริมให้เกษตรกรทั่วไปเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เป็นปัญหาเชิงวิทยาศาสตร์ การเมือง และการพัฒนาระดับภูมิภาค (Shibusawa 2001) โครงการพัฒนาเทคโนโลยีสาหรับเกษตรกรในชนบทจึงเกิดขึ้นเพื่อตอบโจทย์ในสามมิติข้างต้น เช่น การพัฒนาเซนเซอร์ดิน (Soil Spectrophotometer) ที่เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้เอง (Commercially Available) ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษที่ 2000 มีโครงการพัฒนา Field Server (เซิร์ฟเวอร์ภาคสนาม) ของศูนย์วิจัยทางการเกษตรแห่งชาติประเทศญี่ปุ่น โดยที่ดินแต่ละแปลงจะมีเซนเซอร์ทำหน้าที่รวมกันเป็นเครือข่ายเซนเซอร์ไร้สาย (Wireless sensor network) งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนในหลายโครงการตั้งแต่ปี 2001 มีการพัฒนาและทดสอบการประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้เซิร์ฟเวอร์ภาคสนามมีความสามารถในการใช้งาน เพื่อเก็บข้อมูลสิ่งแวดล้อมนอกภาคเกษตรได้ และมีความสามารถในการใช้ทำ Applications ภาคสนามได้อย่างหลากหลาย นักวิจัยญี่ปุ่นได้พัฒนาเซิร์ฟเวอร์ภาคสนามโดยลดการใช้พลังงานและเพิ่มความกว้างของสัญญาณสื่อสารเพื่อลดต้นทุนของเกษตรกร เกษตรกรญี่ปุ่นจึงมีการเริ่มใช้ข้อมูลจากเครือข่ายท้องถิ่นเหล่านี้มา

เป็นเวลามากกว่า 10 ปี รวมทั้งชาวนาด้วย เครือข่ายท้องถิ่นนี้เป็นทางเลือกสำหรับนักพัฒนาเทคโนโลยีและเกษตรกรที่ไม่ต้องการเสียค่าบริการระบบ 3G เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลภายในฟาร์มและบริเวณใกล้เคียง เกษตรกรสามารถอัปเดตสมุดบันทึกของเกษตรกรบนหน้าเว็บส่วนตัวได้ด้วยเครือข่าย intranet ระบบจัดการฟาร์มแต่ละแห่งสามารถเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมทั้งราคาและความจำเป็นของแต่ละฟาร์มเพื่อไม่ให้ค่าใช้จ่ายสูงเกินไป

ในการสนับสนุนเทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับการเกษตร รัฐบาลญี่ปุ่นได้พัฒนาแพลตฟอร์มความร่วมมือข้อมูลเกษตรระดับประเทศ (WAGRI) ซึ่งเริ่มใช้ได้จริงในปี 2019 ระบบนี้ออกแบบเพื่อให้เกษตรกรทั้งที่เป็นรายใหญ่ และเกษตรกรรายเล็กที่รวมกลุ่มได้ใช้ประโยชน์จากแพลตฟอร์มเพื่อให้หน่วยงานรัฐ บริษัทเอกชน และมหาวิทยาลัย ส่งข้อมูลมารวมกันเป็นข้อมูลส่วนกลางและนำไปใช้ ทำให้มีการรวบรวมข้อมูลจานวนมาก เช่น ข้อมูลพื้นที่เกษตร ดิน ปุ๋ย ยา ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ส่งผลให้บริษัท ICT ที่พัฒนาอุปกรณ์ เครื่องมือ และระบบ เกิดขึ้นใหม่อย่างแพร่หลาย เทคโนโลยีไอโอที่ใช้อยู่ในญี่ปุ่นปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นเทคโนโลยีที่เหมือนกัน แต่มีการแข่งขันในด้านผลิตภัณฑ์เนื่องจากหลายบริษัทแข่งขันกันสร้างตัวเลือกจำนวนมากให้ทั้งฟาร์มเล็กและฟาร์มใหญ่ แพลตฟอร์มกลางนี้ก็ได้รับประโยชน์จากการเก็บเกี่ยวข้อมูลที่เกิดขึ้นจากระบบใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อไปต่อยอดพัฒนา IoT & AI ต่อไป นอกจากนี้รัฐบาลญี่ปุ่นยังลงทุนในเทคโนโลยีดาวเทียมเพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำมากขึ้น โดยการพัฒนาซอฟต์แวร์ดาวเทียมให้ดีขึ้นและพัฒนาดาวเทียมตัวใหม่ด้วย โดยมีวิสัยทัศน์ว่าการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้จะไม่เพียงสร้างประโยชน์ให้ภาคเกษตร แต่เป็นการลงทุนเพื่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ในทุกด้าน

2. เทคโนโลยีเกษตรในยุโรป

การศึกษาวิจัยและพัฒนาการของ Farming 4.0 ในยุโรปส่วนใหญ่ตอบสนองการเกษตรบนที่ดินที่มีการเพาะปลูกธัญพืชแล้ว (arable farming) ซึ่งคิดเป็น 60% ของพื้นที่เกษตรทั้งหมดในปี ค.ศ. 2013 ฟาร์มเหล่านี้มักมีขนาดใหญ่และต้องเป็นฟาร์มเปิด จึงต้องมีการใช้ข้อมูลเพื่อควบคุมปัจจัยหลายปัจจัยที่มีพลวัตสูง เพื่อดูแลทรัพยากรดินและน้ำและตรวจวัดทรัพยากรที่เข้ามาและออกจากฟาร์มของตน (source to sink) นอกจากนี้ฟาร์มในยุโรปมีแนวโน้มที่จะมีขนาดใหญ่ขึ้นอีกด้วย (farm consolidation) นอกจากนั้นยังมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการลดผลกระทบจากการใช้ที่ดินในด้านต่าง ๆ ของผู้มีส่วนได้เสีย ไม่ว่าจะเป็นการทำเกษตรแปลงใหญ่ การใช้ที่ดินประเภทอื่น (เช่น พื้นที่ชุมชน) และการใช้พื้นที่รักษาระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ท้องถิ่น

ปัจจุบันพัฒนาการของนวัตกรรม Farming 4.0 ในยุโรป ได้รับการสนับสนุนด้านการสร้างระบบนิเวศของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการส่งเสริมการแข่งขัน โดยที่รัฐมีบทบาทการสนับสนุนและกำกับดูแลการร่วมกันพัฒนามาตรฐานของข้อมูลโดยภาคเอกชนที่มีเป้าหมายให้

เกษตรกรใช้ผลิตภัณฑ์และบริการเทคโนโลยีดิจิทัลของบริษัทต่าง ๆ ร่วมกันได้ (interoperability) และให้มีการแข่งขันระหว่างสตาร์ทอัพอย่างเปิดกว้าง ไม่ให้บริษัทใหญ่มีอำนาจเหนือตลาดด้วยมาตรฐานข้อมูลของตน รวมทั้งกำกับให้หน่วยงานรัฐและเอกชนมีความโปร่งใสในการส่งเสริมของรัฐต่อผู้พัฒนาเทคโนโลยี การสร้างโครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมเกษตรกร เพื่อให้มีความทั่วถึงและให้การส่งเสริมมีประสิทธิผลสูงสุด การระดมทุนในการทำสตาร์ทอัพเพื่อพัฒนา Farming 4.0 ไม่ใช่เรื่องง่าย แม้แต่ในประเทศเยอรมันที่มีงานวิจัยเทคโนโลยีที่รุดหน้าไปแล้วยังประสบปัญหา การลงทุนด้านการเกษตรและอาหารมีจำนวนน้อย การลงทุนส่วนใหญ่เป็นการลงทุนของฟาร์มและบริษัทขนาดใหญ่และผู้ลงทุนไม่มีความรู้ความเข้าใจในด้านเทคโนโลยีการเกษตร ทำให้ทั้งรัฐบาลและภาคเอกชนไม่กล้ารับความเสี่ยงจากการลงทุนในภาคเกษตร แม้ว่ารัฐจะทุ่มลงทุนให้สถาบันวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีทำวิจัยและพัฒนาก็ตาม ดังนั้นผู้ประกอบการสตาร์ทอัพจึงต้องสร้างสรรค์วิธีระดมทุน เช่น ขอการสนับสนุนจากมูลนิธิต่าง ๆ (Foundations) ซึ่งให้ความอิสระในการพัฒนา และการเข้าหาผู้ลงทุนที่มีเป้าหมายเฉพาะทาง เช่น สตาร์ทอัพที่พัฒนาบิ๊กดาต้าและ Machine Learning สตาร์ทอัพที่สามารถขยายธุรกิจไปประเทศอื่นได้ หรือสตาร์ทอัพที่พัฒนาเทคโนโลยีสำหรับฟาร์มขนาดเล็กเท่านั้น (เนื่องจาก 70% ของพื้นที่เกษตรทั่วโลกเป็นฟาร์มขนาดย่อม) นอกจากนี้ประเทศเยอรมันยังขาดนโยบายสนับสนุนระบบนิเวศของผู้ที่เกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมของเกษตรกร รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาและใช้เทคโนโลยี Farming 4.0 (Ketteler 2019) หลายประเทศในยุโรปก็ประสบกับปัญหาเหล่านี้เช่นกัน นโยบายการพัฒนา Farming 4.0 ของสหภาพยุโรปจึงมีโครงการส่งเสริมนวัตกรรมที่ควบรวมตั้งแต่การประสานงานระหว่างภาคเอกชนและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อสร้างระบบนิเวศและเร่งกระบวนการการแก้ไขกฎระเบียบที่เป็นหรือกาลังจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

3. เทคโนโลยีเกษตรสมัยใหม่ในสหรัฐอเมริกา

ในปัจจุบัน 90% ของเกษตรกรในสหรัฐอเมริกามีการใช้นวัตกรรมและเทคนิคสมัยใหม่ในการผลิตอาหาร ทำให้เกษตรกรเพิ่มผลผลิตได้หนึ่งเท่าโดยที่ไม่ได้เพิ่มผลกระทบ (footprint) ต่อสิ่งแวดล้อมของฟาร์ม เกษตรกร บริษัทเอกชนและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ลงทุนเพื่อการพัฒนาเกษตรสมัยใหม่ตลอด 50 ปีที่ผ่านมา (ตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1960-1970) และเริ่มใช้เทคโนโลยีเกษตรแม่นยำในปี ค.ศ. 2000 ตลาดเทคโนโลยี Farming 4.0 มีแนวโน้มเติบโต 15.3% ระหว่างปี ค.ศ. 2020-2025 สัดส่วนของพื้นที่ฟาร์มเพาะปลูกในสหรัฐอเมริกาที่ใหญ่กว่า 2000 เอเคอร์ต่อฟาร์ม (หรือ 5,000 กว่าไร่) เพิ่มขึ้นจาก 24% เป็น 34% ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดในเวลา 10 ปี (2001-2011)53 เกษตรกรมีการใช้เทคโนโลยีติดตามผลผลิต (Yield Monitoring) ใน 70% ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดและถั่วเหลืองทั้งหมดของประเทศ เพราะเทคโนโลยีเซนเซอร์ใช้กับข้าวโพดได้ดีกว่าพืชประเภทอื่นมาก จากงานวิจัย USDA ในปี 2016 เพื่อศึกษาประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับเมื่อใช้

เทคโนโลยีเกษตรแม่นยำ โดยเฉพาะการใช้ GPS และ variable-rate input สำหรับผู้ปลูกถั่วเหลืองและข้าวโพด พบว่ากำไรของเกษตรกรขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ เช่น การมีเครื่องมือและเครื่องกลใหม่ ส่วนการตัดสินใจนำเทคโนโลยีมาใช้ในฟาร์มนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านแรงงาน เครื่องกล ขนาดฟาร์ม และปัจจัยด้านกำไร ได้แก่ กำไรสุทธิ (net returns) และกำไรจากการดำเนินงาน (operating profits)

แม้ว่าภาคเกษตรถือว่าเป็นภาคที่ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลน้อยและช้าที่สุดในสหรัฐอเมริกา แต่วงการการพัฒนาเทคโนโลยี Farming 4.0 ได้รับประโยชน์จากการมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างนวัตกรรม โดยเฉพาะสตาร์ทอัพด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ได้แก่ การเป็นประเทศผู้นำด้านการพัฒนาโปรแกรมและอุปกรณ์ด้าน AI รวมถึงการมีบริษัทผู้ผลิตเครื่องจักรขนาดใหญ่สำหรับเกษตรกรรายใหญ่ เช่น John Deere ซึ่งสามารถซื้อบริษัทเทคโนโลยีหรือซื้อเทคโนโลยีไปใช้ในการพัฒนา/สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ทำให้ระบบ Farming 4.0 ของสหรัฐอเมริกาเกิดประโยชน์จากขนาด (economy of scale) รวมถึงการมีอุปสงค์ขนาดใหญ่ในประเทศและมีตลาดต่างประเทศทั่วโลก นอกจากผู้เล่นที่เป็นบริษัทเอกชนขนาดใหญ่และเล็กที่ทำวิจัยเอง ยังมีงานจากศูนย์วิจัยต่าง ๆ ทั้งของกระทรวงเกษตร (USDA) และ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ (โดยเฉพาะ land-grant university) ที่มุ่งเน้นให้เกษตรกรใช้ประโยชน์ได้จริง นอกจากนั้นยังไม่มีงานศึกษาหรือข้อเสนอแนะเรื่องความจำเป็นในการทำแพลตฟอร์มข้อมูลกลาง เพราะองค์กรและบริษัทเอกชนต่างก็สามารถเข้าถึงและใช้ข้อมูลที่รัฐเปิดเผยอยู่แล้ว หรือใช้ข้อมูลที่ซื้อขายกันเป็นปกติ เช่น ข้อมูลดาวเทียม และ USDA ยังมีการเปิดเผยข้อมูลที่วิเคราะห์แล้ว รวมทั้งเผยแพร่โปรแกรมช่วยตัดสินใจสำหรับเกษตรกรให้สาธารณะใช้อีกด้วย (Macdonald et al., 2013, USDA Ag Data Commons) การพัฒนาเทคโนโลยี Farming 4.0 และการประยุกต์ใช้ได้จริงในฟาร์มของเกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรได้รับประโยชน์สูงสุดทั้งเชิงประสิทธิภาพและคุณภาพของการผลิต มีอุปสรรคในหลายมิติตั้งแต่ต้นทุนที่สูง การลงทุนในการวิจัยนวัตกรรม การสร้างฐานข้อมูลขนาดใหญ่ และการเข้าถึงของเกษตรกรรายย่อย การมีฟาร์มเกษตรขนาดใหญ่ขึ้นหรือเกษตรกรที่รวมกลุ่มอาจเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการใช้เทคโนโลยี ประสบการณ์ของประเทศญี่ปุ่นแสดงให้เห็นว่า การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและงานวิจัยล่วงหน้าจะช่วยให้เกษตรกรได้ใช้เทคโนโลยีได้จริงในชีวิตประจำวันในระดับหนึ่ง และการทำแพลตฟอร์มข้อมูลส่วนกลางเฉกเช่นประเทศญี่ปุ่นหรือทำมาตรฐานข้อมูลในยุโรปสามารถขับเคลื่อนการร่วมเก็บข้อมูลและนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ได้จริงและทำให้การพัฒนาเทคโนโลยีและแอปพลิเคชั่นตามมา สหภาพยุโรปเน้นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยี เช่น การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนในการทำโครงการร่วมกันและการทำให้เกิดการแข่งขันอย่างกว้างขวางและป้องกันการครองตลาดของบริษัทใหญ่หรือการสนับสนุนอย่างไม่ทั่วถึงของรัฐสหรัฐอเมริกาพัฒนานักวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีด้วยระบบตลาดซึ่งครอบคลุมระบบสร้างแรงจูงใจให้นวัตกร ในบทต่อไปจะกล่าวถึงทฤษฎีว่าด้วยนวัตกรรมและความเปลี่ยนแปลง และการวิเคราะห์ในบริบทของประเทศไทย นอกจาก

บทบาทของรัฐบาลทั้งสามประเทศแล้ว รายงานของ World Government Summit ยังให้บทเรียนสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาลในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีเกษตรสมัยใหม่หรือเกษตรอัจฉริยะ กล่าวคือ รัฐบาลควรปรับเปลี่ยนบทบาทการส่งเสริม/สนับสนุนครั้งใหญ่ เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นโอกาสสำคัญที่ช่วยให้ประเทศสร้างความมั่นคงด้านอาหาร กลายเป็นผู้ส่งออกอาหารที่มีมูลค่ามากขึ้น รวมทั้งเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญา ขายความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร และเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ เป็น “knowledge based economy”

WGS เสนอให้บูรณาการแนวทางการส่งเสริม/พัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรแบบดั้งเดิม (คือรัฐเป็นผู้ส่งเสริมและอำนวยความสะดวก) กับแนวทางพัฒนาแบบใหม่ (ซึ่งเน้นการดำเนินงานแบบ targeted goal หรือการทำงานแบบมุ่งเป้า) นโยบายและมาตรการในการดำเนินงานของรัฐ ได้แก่ 1) การปรับปรุง ecosystem เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ และทำให้สภาพแวดล้อมเอื้อต่อการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยี 2) ให้แรงจูงใจแก่เกษตรกรและบริษัทเอกชน 3) สร้างนักวิจัยและให้แรงจูงใจที่เหมาะสม 4) ส่งเสริมการใช้ big data ด้วยการรวบรวมข้อมูลของหน่วยงานรัฐและเปิดเผยให้นักวิจัยและบริษัทเอกชนนำไปใช้ในสหรัฐอเมริกา หน่วยงานของรัฐได้รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ นำมาวิเคราะห์ แล้วเปิดเผยต่อสาธารณะ 5) การกำกับควบคุมภาคเกษตรและบริษัทด้านเทคโนโลยีเกษตรแบบยืดหยุ่น และ 6) ให้บริการโครงสร้างพื้นฐานที่มีราคาไม่แพง (นิพนธ์ พัวพงศกร, กัมพล ปั้นตะกั่ว และณัฐธิดา วิวัฒน์วิชา, 2563)

สรุป

แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตร 4.0 : ไทย ญี่ปุ่น ยุโรป อเมริกา ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอคือการทำเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งเกษตรสมัยใหม่มีประเด็นที่ถูกกล่าวถึง 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การใช้นวัตกรรมการวิจัย และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี 2) การทำเกษตรแบบแม่นยำ 3) ควบคุมปัจจัยผันแปร เช่น ดิน น้ำ สภาพอากาศ 4) การใช้เครื่องจักรกลเกษตร และใช้ให้เต็มประสิทธิภาพ 5) การรวมกลุ่มการผลิต 6) มีมาตรฐาน สอบกลับได้ เทียบเคียงได้กับต่างประเทศ โดยทั้ง 5 ประเด็นที่กล่าวมามีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เพิ่มผลผลิต และลดต้นทุน ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ลดการเหลื่อมล้ำระหว่างภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร พร้อมทั้งพัฒนาเกษตรกรให้เป็น Smart Farmer และ SME ภาคการเกษตร ซึ่งได้มีการกำหนดแผนงานไว้ ดังนี้

1. รวบรวมกลุ่มการผลิตเพื่อพัฒนาให้เป็นเกษตรสมัยใหม่
2. พัฒนาสหกรณ์การเกษตร
3. สร้างสินค้าเกษตรที่สามารถสร้างรายได้ได้เร็ว
4. ตั้งศูนย์วิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และนวัตกรรมการเกษตร
5. การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาพัฒนาแอปพลิเคชั่นเพื่อการเกษตร และจัดทำทะเบียนเกษตร

ทฤษฎีการจัดการเชิงระบบ

1. ความหมายของทฤษฎีการจัดการเชิงระบบ

ทฤษฎีเชิงระบบ หรือ (System Theory) ได้ถือกำเนิดเริ่มต้น ประมาณปี ค.ศ. 1920 เป็นแนวคิด เชิงระบบโดยเริ่มจากนักชีววิทยาชาวออสเตรีย ที่ชื่อว่า Boulding and Bertalunfly (1920) ต่อมาแนวคิดนี้เริ่มเป็นที่รู้จักและแพร่หลายกันมากขึ้นในปี ค.ศ. 1950 เมื่อนำมาใช้ในการอธิบายความหมายของแนวคิดเชิงระบบต่าง ๆ ในการแบ่งรูปแบบทางกายภาพ รูปแบบทางชีวภาพ รูปแบบทางสังคม และถูกพัฒนานำไปสู่สาขาอื่น ๆ เช่น สาขาฟิสิกส์ Cybernetic (เช่น ผลงานของ Frederic Vester ที่ได้นำเอาสาขาฟิสิกส์มาประยุกต์ใช้ โดยในช่วงหลังแนวคิดนี้ได้พัฒนาไปเป็น Complexity Theory และบางส่วนก็ได้ถูกพัฒนาเป็นทฤษฎีไร้ระเบียบหรือ Chaos Theory ทฤษฎีระบบเข้ามามีบทบาทในการศึกษาทางสายสังคมศาสตร์ด้วยเช่นเดียวกัน Claud Levin และทฤษฎีที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) คือ Radical Constructivism ที่เชื่อว่าโลกหรือการรับรู้ของเรานั้นเกิดจากสิ่งที่สมองของเราทั้งสิ้น ทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) จึงมีลักษณะเป็นสหวิชาการ (Interdisciplinary) เนื่องจากสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลากหลายสาขาวิชา Lohmann (1984) และความสำคัญของทฤษฎีระบบอยู่ที่การมองแบบไม่แยก ส่วน หรือการมองว่าทุกอย่างสัมพันธ์กันเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้น ต่อมาใน ปี ค.ศ. 1960 Daniel Katz & Robert Kahn & James Thomson (1960) นักทฤษฎีเหล่านี้มีมุมมองเกี่ยวกับองค์กรเป็นระบบเปิด (Open System) ซึ่งเป็นระบบองค์กรที่ได้นำทรัพยากรจากสภาพแวดล้อมภายนอกมาแปรสภาพเป็นสินค้าและบริการ เพื่อส่งกลับไปยังสภาพแวดล้อมในที่ซึ่งสินค้าและบริการได้ขายให้กับลูกค้า แนวคิดของทฤษฎีเชิงระบบ (System Theory) จึงมีความแตกต่างกับวิธีคิดแบบเส้นตรง (Linear Thinking) หรือการคิดที่ว่าถ้าการพัฒนารูปแบบเป็นอย่างนี้ผลจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างสิ้นเชิงเพราะทฤษฎีระบบจะเป็นการคิดบนขั้นตอนพื้นฐานของระบบที่มีความค่อนข้างซับซ้อน (Complex System) คือเป็นการพัฒนารูปแบบทางการจัดการของระบบที่ไม่มีลักษณะตายตัวนั้น ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างตลอดเวลา คือ มีความเปลี่ยนแปลงได้หลากหลายอย่างความสำคัญของทฤษฎีระบบจึงไม่ได้อยู่ที่การวิเคราะห์ การวิจัยเฉพาะส่วนหนึ่งส่วนใด หรือส่วนนั้น แต่จะเป็นการวิเคราะห์และพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของแต่ละปัจจัยควบคู่กับองค์ประกอบของปัจจัยสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร Lameman’s, R. (1999) ทฤษฎีระบบ (System Theory) ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยจะต้องนิยามปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนว่าประกอบด้วยปัจจัยอะไรบ้าง เช่น ปัจจัยสิ่งแรกได้แก่ มนุษย์เพราะปัญหาต่าง ๆ นั้นต้องมีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างแน่นอน ปัจจัยประการต่อมา คือ การรับรู้ ดังนั้นจะต้องอาศัยการติดต่อสื่อสาร โดยอาศัยการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้

ในการติดต่อสื่อสารเพื่อให้เกิดการรับรู้เพิ่มมากขึ้น นอกเหนือจากนี้ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวกับความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และเกี่ยวข้องกับทรัพยากร (Resource) (Midgley, G.(Ed.), 2003)

ทฤษฎีระบบ (System Theory) เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมขององค์การ โดยเป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเพียงเท่านั้นอาจจะทำให้ไม่ครอบคลุมทั้งหมดของพฤติกรรมองค์กรทั้งระบบ ทฤษฎีระบบจะเอื้อต่อการอธิบายพฤติกรรมองค์การทุกระดับทั้งบุคคล กลุ่ม และองค์กร ดังนั้นการเอาทฤษฎีระบบเข้ามาใช้ในการบริหารงานด้วยเหตุผลที่ว่าสิ่งแวดล้อมด้านเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างตลอดเวลาและอย่างรวดเร็ว องค์กรบางองค์กรอาจมีความซับซ้อนมากขึ้นจึงยากที่จะพิจารณาถึงพฤติกรรมองค์การได้ทุกแง่มุม โดยหน่วยระบบจะประกอบด้วย 4 ส่วนที่เกี่ยวข้องกันได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) และ การย้อนกลับ (Feedback)

Boulding and Bertalunfly (1920) เช่นเดียวกันกับ Miller, E. J. and Rice, A. K. (1967), Kimberly, J.R. (1979) Scott (1967) ได้กล่าวไว้ว่า การนำแนวคิดและทฤษฎีระบบหรือที่เรียกว่า System Theory เข้ามาเกี่ยวข้องในระบบการจัดขององค์การ โดยอาศัยการจัดการบทบาทหน้าที่การกำหนดกรอบแนวคิด ทฤษฎี หลักการ วิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับองค์การ และการบริหารงาน โดยเน้นให้มองภาพรวมขององค์การในสภาพที่เป็นระบบ

V.M. Sehgal, A. T. Bharucha-Reid (1972) ได้กล่าววิว่า ทฤษฎีระบบ หรือที่เรียกว่า System Theory หมายถึง การรวมตัวกันของหลาย ๆ สิ่งเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือความเป็นจุดศูนย์กลางเดียวกัน โดยในแต่ละสิ่งที่นำมารวมกันจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือขึ้นต่อกันและกัน หรือจะต้องมีผลกระทบซึ่งกันและกันนำมาผ่านซึ่งผลของกระบวนการและเพื่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งก็คือผลลัพธ์นั้นเอง

2. องค์ประกอบของการจัดการเชิงระบบ

Norbert Wiener (1948) เป็นนักวิทยาศาสตร์ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านระบบคอมพิวเตอร์ได้ให้แนวคิดในเรื่องขององค์การว่า ทฤษฎีระบบขององค์การหนึ่งองค์การจะเป็นระบบได้ต้องประกอบไปด้วยปัจจัย 5 ประการ ได้แก่

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) เช่น วัตถุดิบ แรงงาน ทุน ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อองค์การที่ผู้บริหารทุกคนต้องให้ความสำคัญเป็นกระบวนการผลิตซึ่งเปลี่ยนจากวัตถุดิบเป็นสินค้าและบริการ

2. กระบวนการ (Process) เป็นกระบวนการผลิตซึ่งเปลี่ยนจากวัตถุดิบเป็นสินค้าและบริการ เช่น กิจกรรมต่าง ๆ ในการวางแผน

3. ปัจจัยนำออก หรือ ผลผลิต (Output) ได้แก่ สินค้าและการบริการ

4. ข้อมูลย้อนกลับจากภายในองค์การ (Feedback) เช่น ข้อมูลของพนักงานเกี่ยวกับผู้บริหาร เครื่องจักรล้าสมัย สภาพภายในโรงงานไม่ดี เป็นต้น

5. สิ่งแวดล้อมภายนอกองค์การ (Environment) ได้แก่ ผู้บริโภค สภาพเศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย สังคม ประเพณี และค่านิยม เป็นต้น

เทพวิมล นามสว่าง (ออนไลน์, 2554) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเชิงระบบนั้นประกอบไปด้วย 5 ส่วนสำคัญ ได้แก่

1. ปัจจัยนำเข้า
2. กระบวนการ
3. ผลผลิต
4. การป้อนกลับ
5. สภาพแวดล้อม

อัญชลี ธรรมะวิธีกุล (2552, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเชิงระบบนั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบภายในและองค์ประกอบภายนอกไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบในระบบ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

1.1 ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ วัตถุดิบ แรงงาน เงินทุน ทรัพยากรต่าง ๆ รวมไปถึงเวลาและสถานที่

1.2 กระบวนการ (Process) ได้แก่ เทคนิควิธี ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ตั้งแต่ต้น

1.3 ผลที่ได้รับหรือผลผลิต (Output) เป็นผลที่ได้รับจากปัจจัยนำเข้าและกระบวนการทั้งหมด ผลผลิตอาจเป็นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลาย ๆ อย่างรวมกัน เช่น ในกระบวนการผลิตสินค้าก็อาจหมายถึง การเพิ่มคุณภาพ การเพิ่มจำนวน การยืดอายุผลผลิต การเปลี่ยนรูปผลิตภัณฑ์ การลดต้นทุนการผลิต การลดต้นทุนการขนส่ง ลดอุบัติเหตุ หรือการเปลี่ยนแปลงในด้านดีอื่น ๆ เป็นต้น ในระบบจะต้องมีการตรวจสอบอยู่ทุกขั้นตอน เรียกว่า Feedback หรือ ข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งเป็นการบอกให้รู้ว่าแต่ละขั้นตอนดีหรือไม่ดีเพียงใด เช่น ในกรรมวิธีการผลิต ด้านปัจจัยนำเข้า ต้องมีการตรวจสอบดูว่าวัตถุดิบที่ใช้มีคุณภาพตรงตามความต้องการหรือไม่ อาจรวมไปถึงกรรมวิธีในการสั่งซื้อวัตถุดิบ การเก็บรักษา การขนส่ง เป็นต้น ด้านกระบวนการผลิต จะต้องมีตรวจสอบดูสูตรการผลิต การทำงานของเครื่องจักร การแบ่งหน้าที่ทำงาน การมอบหมายความรับผิดชอบ วิธีสั่งการ การควบคุม การรายงาน เป็นต้น สำหรับด้านผลผลิตต้องตรวจสอบว่าผลผลิตที่ได้มีปริมาณและคุณภาพตรงกับความต้องการหรือไม่ มีส่วนจะต้องปรับปรุงพัฒนาอย่างไร เป็นต้น

2. องค์ประกอบที่อยู่นอกระบบ แต่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบที่สำคัญมี 3 ประการ ดังนี้

2.1 ทรัพยากร ได้แก่ ปัจจัยด้านมนุษย์ เงิน วัสดุ ทรัพยากรธรรมชาติ

2.2 ความคาดหวัง ได้แก่ ความคาดหวังของผู้ผลิตของลูกค้า รัฐบาล ตลอดจนประชาชนทั่วไป

2.3 สภาพแวดล้อม ได้แก่ ภาวะการตลาด ภาวะเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การปกครอง การเมืองและสังคม

3. นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการตลาดกลางสินค้าเกษตร

กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ (2559) ได้วิเคราะห์นโยบายการจัดการภาครัฐที่เป็นการส่งเสริมด้านการเกษตร ไว้ว่า นโยบายและมาตรการของรัฐที่เกี่ยวกับการแทรกแซงราคาสินค้าเกษตร มักประสบปัญหาจากการผลิตที่ไม่เหมาะสมกับความต้องการของตลาด เนื่องจากขาดการวางแผนที่ดี และการขายผลผลิตที่ได้ราคาไม่เหมาะสมกับสภาพจริง ท้าให้รัฐบาลต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งก็คือการเข้าแทรกแซงตลาดเพื่อรักษาเสถียรภาพของราคาและรายได้ของเกษตรกร และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต นโยบายและมาตรการที่รัฐบาลนำมาใช้ ได้แก่

3.1 มาตรการประกันราคา มีจุดประสงค์เพื่อเป็นหลักประกันราคาที่เกษตรกรควรจะขายได้การรักษาระดับรายได้ของเกษตรกร สามารถทำได้ 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 1 การประกันราคาโดยรัฐรับซื้อผลผลิตทั้งหมดหากราคาตลาดต่ำกว่าราคาที่กำหนด และแบบที่ 2 ใช้อ้านาจตามกฎหมายกำหนดราคาขั้นต่ำ บังคับให้ผู้รับซื้อต้องซื้อสูงกว่าราคาที่กำหนดมาตรการประกันราคานี้รัฐบาลจะใช้เพื่อป้องกันการผันผวนของราคาและป้องกันปัญหาราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ ซึ่งอาจส่งผลให้ฤดูกาลผลิตในปีต่อไปเกษตรกรไม่ปลูกพืชดังกล่าวทำให้เกิดการขาดแคลน อย่างไรก็ดีในปัจจุบันรัฐบาลไม่สามารถประกันราคาพืชผลทางการเกษตรได้อีกแล้วเนื่องจากมาตรการการเปิดเสรีทางการค้าและมาตรการทางการค้าระหว่างประเทศที่ห้ามรัฐบาลดำเนินการใด ๆ อันจะทำให้เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบในการแข่งขันระหว่างผู้ผลิตภายในและต่างประเทศได้ การประกันพืชผลทางการเกษตรจึงไม่ได้น้ามาใช้อีก

3.2 มาตรการพยุงราคา รัฐมุ่งหวังจะรักษาระดับราคาสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งเอาไว้ไม่ให้ต่ำกว่าราคาขั้นต่ำ ซึ่งมักจะตั้งไว้ให้สูงกว่าราคาดุลยภาพ ปกติสินค้าเกษตรมักจะได้รับการพยุงราคา เพราะการผลิตทางการเกษตรมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากความผันผวนของดินฟ้าอากาศ และราคาตลาดอาจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้เกษตรกรมีรายได้ไม่แน่นอนในทางปฏิบัติ รัฐมักจะมีเป้าหมายราคาไว้แล้ว และพยายามดึงราคาสินค้าเกษตรให้อยู่ในขอบข่ายที่รัฐตั้งเป้าหมายไว้ ข้อแตกต่างระหว่างการประกันราคาและการพยุงราคานั้น เมื่อรัฐบาลประกาศตั้งราคาประกันรัฐต้องพร้อมที่จะรับซื้อพืชผลที่ประกันไว้ ณ ราคาประกันทั้งหมดส่วนการพยุงราคารัฐจะเข้ารับซื้อพืชผลตามราคาตลาด เพื่อสร้างอุปสงค์เทียมจนทำให้ราคาตลาดเขยิบตัวสูงขึ้นตามเป้าหมายที่ต้องการ

3.3 มาตรการรับจำนำผลผลิต การรับจำนำผลผลิตเป็นนโยบายที่รัฐบาลใช้ เพื่อชะลอการเข้าสู่ตลาดของผลผลิตเพื่อลดอุปทานในตลาดให้ลดลง เป็นการรักษาระดับราคาตลาดไว้

เพื่อไม่ให้ตกต่ำ โดยการที่ให้หน่วยงานของรัฐบาลรับจำนำผลผลิต ตามราคาที่กำหนดซึ่งมีหน่วยงานหลักที่ดำเนินการ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) องค์การคลังสินค้า เป็นต้น ซึ่งหากเกษตรกรเก็บรักษาได้ก็จะให้เก็บรักษาสินค้าทางการเกษตร โดยมีเจ้าหน้าที่ของ ธกส.ออกไปตรวจสอบ ท้าให้เกษตรกรได้รับความสะดวกการรับจำนำทำให้เกษตรกรไม่ต้องรีบขายผลผลิตในช่วงที่ราคาต่ำ เพราะสามารถนำไปจำนำแล้วรับเงินส่วนหนึ่งไปก่อน เมื่อผลผลิตมีราคาที่เพิ่มสูงขึ้นก็สามารถไถ่ถอนเอาไปขายแล้วชำระหนี้คืนได้ โดยที่เกษตรกรต้องชำระดอกเบี้ยที่ยืมไป ค่าเก็บรักษาและค่าประกันภัย เงื่อนไขเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละปี

3.4 นโยบายการจ่ายเงินชดเชยให้ผู้ผลิต โดยรัฐบาลไม่ต้องรับซื้อเพียงแต่จ่ายเงินชดเชย(Deficiency Payment) ให้เท่ากับส่วนต่างของราคาที่กำหนดหรือราคาตามเป้าหมายกับราคาตลาด รัฐบาลจะประกาศเป็นพืชแต่ละชนิด ๆ ไป และจะจ่ายให้เฉพาะเกษตรกรที่เข้ามาร่วมโครงการเท่านั้น ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น ลดพื้นที่ในการเพาะปลูก เป็นต้น ในการจ่ายเงินชดเชยถ้าราคาเป้าหมายและราคาตลาดห่างกันมากจะทำให้รัฐบาลต้องจ่ายมากขึ้น แต่ถ้าราคาห่างกันไม่มากก็จะทำให้รัฐบาลจ่ายเงินชดเชยน้อยลง โดยที่รัฐบาลไม่ต้องรับซื้อแล้วไม่ต้องมีภาระในการเก็บรักษาเพราะปล่อยให้ระบบทางการตลาดทำงานเอง จุดบกพร่องของวิธีนี้ คือ ไม่ทราบว่าจะกำหนดราคาในระดับเท่าใด และประกาศเมื่อใดถ้ากำหนดราคาสูงก่อนฤดูผลผลิตก็จะทำให้เกษตรกรหันไปผลิตกันมาก และทำให้รัฐบาลต้องจ่ายเงินชดเชยเป็นจำนวนมาก

3.5 นโยบายการจัดตั้งมูลภัณฑ์กันชน เป็นนโยบายที่ใช้รักษาเสถียรภาพของราคาสินค้าโดยมีหลักการ คือ การรับซื้อผลผลิตเก็บไว้เมื่อผลผลิตออกสู่ตลาดมากทำให้ราคาตกต่ำและระบายผลผลิตออกสู่ตลาดเมื่อผลผลิตมีน้อย ทำให้ราคาของผลผลิตมีราคาที่สูงขึ้น สินค้าที่เก็บไว้ถือว่าเป็นสินค้ากันชน (Buffer) ระหว่างช่วงที่ราคาสูงและราคาต่ำ

3.6 การจำกัดเนื้อที่เพาะปลูก เป็นการจำกัดเนื้อที่เพาะปลูกเนื่องจากปริมาณผลผลิตจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเนื้อที่เพาะปลูก ถ้าต้องการให้ระดับราคาสินค้าสูงขึ้นก็จะต้องลดเนื้อที่การผลิตลง และถ้าต้องการให้ระดับราคาสินค้าต่ำลงก็เพิ่มเนื้อที่การผลิตและปรับปรุงเทคนิคต่าง ๆ ในการผลิต ดังนั้น ถ้ารัฐบาลพิจารณาเห็นว่า พืชผลชนิดใดผลิตมากเกินความต้องการ รัฐบาลก็จำเป็นต้องจำกัดเนื้อที่การเพาะปลูกลงเกษตรกรที่มีเนื้อที่การเพาะปลูกตามที่รัฐกำหนด ถ้าไม่ทำการเพาะปลูกพืชผลที่ควบคุมหรือที่ถูกจำกัดเนื้อที่การเพาะปลูกและได้เพาะปลูกพืชผลอื่น ๆ ที่รัฐบาลส่งเสริมให้ปลูกทดแทนเกษตรกรผู้นั้นก็จะได้รับเงินชดเชยจากรัฐบาล หากการจำกัดเนื้อที่เพาะปลูกได้ผลจะทำให้ปริมาณผลผลิตไม่เกินความต้องการของตลาดส่งผลให้ราคามีเสถียรภาพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรมากที่สุด

3.7 การจัดตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า ตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้ามีฐานะเป็นนิติบุคคลอิสระภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า (ก.ส.ล.) ทำหน้าที่ใน

การเป็นศูนย์กลางในการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าภายใต้กฎระเบียบที่ชัดเจนและสร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้ซื้อและผู้ขายและเพื่อให้การจัดตั้งตลาดที่มีการซื้อขายล่วงหน้าบรรลุวัตถุประสงค์

3.8 นโยบายการระบาย ข้าวสารในสต๊อกรัฐบาลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ (เกริกไกร จีระแพทย์) ไประบายผ่านในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า เนื่องจากต้องการเพิ่มช่องทางการระบายข้าวในโครงการรับจำนำของรัฐบาล เพื่อท้าให้ระบบตลาดข้าวทั้งระบบท้างานอย่างมีประสิทธิภาพ (ศรุดา สมพอง และคณะ, 2563)

สรุป

จากการศึกษาทฤษฎีการจัดการเชิงระบบและนโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการตลาดกลางสินค้าเกษตรตามที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า นโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องและนำมาบริหารจัดการตลาดกลางสินค้าเกษตรในทุก ๆ หน่วยของภาครัฐ ล้วนกระทำขึ้นตามแนวนโยบายของรัฐบาล ณ ขณะนั้นซึ่งมีความมุ่งหวังให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์สูงสุด มีความกินดีอยู่ดี มีรายได้เพิ่มมากขึ้น สามารถปลดหนี้ และสามารถสร้างผลผลิตทางการเกษตรให้เข้าสู่ตลาดโลกได้อย่างมีมาตรฐานสากล

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรม

ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยเกิดจากระบบเศรษฐกิจ การเมืองที่เป็นปัจจัยสำคัญ พบว่า การแข่งขันในภาคเอกชนถูกลดลง อำนาจทางธุรกิจมีความกระจุกตัวอย่างมาก การทุจริตคอรัปชั่นเกิดขึ้นโดยง่ายโดยเฉพาะกับกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำยังคงมีอีกหลายมิติ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางชาติพันธุ์ ความเหลื่อมล้ำทางผิวสี ความเหลื่อมล้ำทางเพศสภาพ ความเหลื่อมล้ำเพราะถิ่นที่อยู่อาศัย ความเหลื่อมล้ำด้านอายุ สังคม โอกาส และรวมถึงความเหลื่อมล้ำในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (การดูถูกหรือรังเกลียดคนจน) ปัญหาทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจตามมา และถ้าหากปัจจัยดังกล่าวยิ่งมีมากเท่าไร ความเหลื่อมล้ำยิ่งมีความทวีคูณมากยิ่งขึ้น (อำนาจ มงคลสืบสกุล, 2563)

พิรญาณ์ รณภาพ (ออนไลน์, 2564) ได้กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำว่า ความเหลื่อมล้ำ (Inequality) สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งงานศึกษาของ UNESCAP (2018) ได้แบ่งนิยามความเหลื่อมล้ำออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านผลลัพธ์ (Outcome) สะท้อนจากข้อมูลทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยนิยมวัดจาก 3 มิติ ได้แก่ รายได้ รายจ่ายเพื่อการบริโภค และความมั่งคั่ง ซึ่งในทางปฏิบัติสามารถวัดได้หลายวิธี เช่น การหาค่า Gini Index / Coefficients ที่เปรียบเทียบข้อมูลหลายประเทศกันได้ การสร้าง Lorenz Curve ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของความเหลื่อมล้ำในแต่ละช่วงเวลา (รูปที่ 1) และการคำนวณหาอัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ รายจ่ายเพื่อการบริโภค หรือความมั่งคั่ง สำหรับ

ครัวเรือนในแต่ละกลุ่มรายได้ในช่วงเวลาหนึ่งเทียบกับอีกช่วงเวลาหนึ่ง โดยการวัดความเหลื่อมล้ำด้านผลลัพธ์มักใช้เป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำด้านอื่น ๆ

2. ด้านโอกาส (Opportunity) พิจารณาจากความสามารถในการเข้าถึงสิทธิและบริการขั้นพื้นฐานที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ครัวเรือนแต่ละกลุ่มมีคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น การเข้าถึงความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย การเข้าถึงบริการทางการศึกษาและสาธารณสุข บริการทางการเงิน ข้อมูลข่าวสารด้านเทคโนโลยี รวมถึงการใช้สิทธิลดหย่อนภาษีเงินได้ที่แตกต่างกันตามระดับรายได้ โดยความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสสามารถประเมินได้ทั้งในเชิงปริมาณ เช่น การนับจำนวนผู้มีสิทธิเข้าถึงการให้บริการขั้นพื้นฐานด้านต่าง ๆ และในเชิงคุณภาพ เช่น การวัดคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลตามมาตรฐานสากล

3. ด้านผลกระทบ (Impact) พิจารณาจากผลของปัจจัยภายนอก (External Shocks) ที่กระทบต่อครัวเรือน อาทิ ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยขนาดของผลกระทบสำหรับแต่ละกลุ่มครัวเรือนมักไม่เท่ากันจาก 2 สาเหตุหลัก คือ

3.1 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อครัวเรือนต่างกัน เช่น เกิดน้ำท่วมเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ ทำให้รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในภาคใต้ลดลง และ

3.2 ปัจจัยภายในของครัวเรือนที่มีทรัพยากรพื้นฐาน (Endowment) ต่างกัน ทำให้แม้ครัวเรือนจะเผชิญ shocks ลักษณะเดียวกัน แต่อาจได้รับผลกระทบไม่เท่ากัน เช่น การระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อธุรกิจที่สามารถปรับตัวไปขายสินค้าผ่านช่องทาง online น้อยกว่าธุรกิจที่ปรับตัวไม่ได้ หรือคนที่อาศัยในชุมชนแออัดและสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมมีโอกาสติดโรคระบาดได้ง่ายขึ้น เป็นต้น

ทั้งนี้ ไม่ว่าความเหลื่อมล้ำด้านผลกระทบจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตามล้วนยิ่งตอกย้ำความแตกต่างของโอกาสและผลลัพธ์ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

แผนภาพที่ 2-1 Lorenz Curve ของไทย (2009 vs 2019)

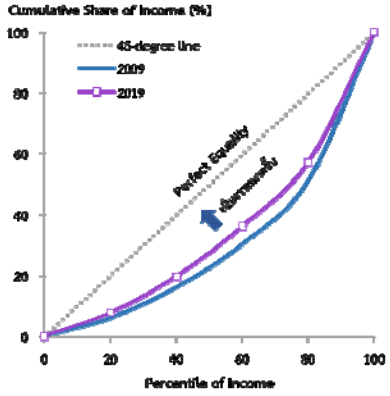

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561.

ประเด็นสำคัญคือ ความเหลื่อมล้ำทั้ง 3 ด้านเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยแผนภาพที่ 2-2 แสดงให้เห็นถึงต้นตอของปัญหาความเหลื่อมล้ำที่บรรเทาได้ด้วยการทำนโยบาย ยกเว้นความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากทรัพยากรพื้นฐานบางอย่าง เช่น ความสามารถโดยกำเนิด (innate ability) ที่ไม่เท่ากัน อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืนควรมุ่งไปที่ 2 ด้าน ทั้งการเพิ่มโอกาสและการสร้างเกราะลดแรงกระแทกจากปัจจัยภายนอกให้กับครัวเรือน

แผนภาพที่ 2-2 การทำนโยบายแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน

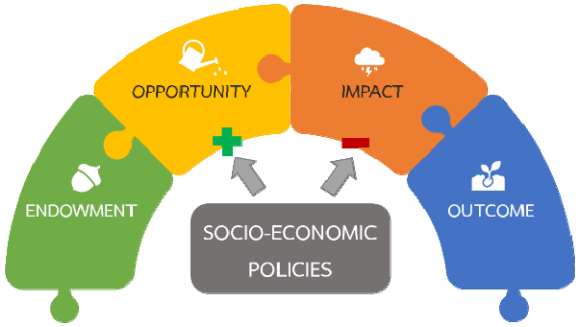

ที่มา : พิรญาณ์ รณภาพ, 2564.

การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำเป็นสิ่งที่ทุกรัฐบาลให้ความสำคัญมาอย่างต่อเนื่อง แต่การดำเนินนโยบายส่วนใหญ่ยังเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุไม่ใช่การแก้ปัญหาในระยะยาว เช่น การจ่ายเงินช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยผ่านโครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ซึ่งส่งผลให้ภาระทางการคลังเพิ่มขึ้นโดยข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี 2562 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ชี้ให้เห็นว่า ครัวเรือนกลุ่มที่ฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่สุดมีแหล่งรายได้หลักมาจากเงินโอนของภาครัฐ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนกว่าร้อยละ 60 ของรายได้ต่อเดือนที่เป็นตัวเงินทั้งหมด สะท้อนว่าครัวเรือนกลุ่มรายได้น้อยยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ การทำนโยบายที่มุ่งแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำเพียงด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การจ่ายเงินโอนเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้มีรายได้น้อย แม้จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านผลกระทบได้แต่ยังไม่ถือเป็นการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนเนื่องจากผู้มีรายได้น้อยยังขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่จะช่วยเพิ่มความสามารถในการสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ทำให้ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง และยิ่งไปกว่านั้นแรงงานกลุ่มรายได้น้อยที่มีทักษะต่ำยังมีโอกาสได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจในระดับที่รุนแรงกว่า และต้องใช้เวลาปรับตัวนานกว่าแรงงานกลุ่มอื่นจึงตกเป็นภาระของภาครัฐที่ต้องจ่ายเงินเยียวยาจำนวนมหาศาลเพื่อประคับประคองคนกลุ่มนี้ นโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำแก่ครัวเรือนจึงต้องทำอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การเพิ่ม

ความสามารถในการหารายได้ทั้งจากการทำงานและการลงทุน (Labour and Capital Income) ให้กับครัวเรือน ไปจนถึงการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดสรรรายได้ภาษีและรายจ่ายเงินโอนของภาครัฐ (Redistribution) โดยอาจจะกำหนดนโยบายไว้ดังนี้

1. นโยบายเพิ่มรายได้ครัวเรือน วัดประสิทธิผลผ่านทุกช่องทางทั้งค่า Gross Inequality ที่คำนวณจากรายได้รวมของครัวเรือน (Household Market Income) และค่า Net Inequality ที่คำนวณจากรายได้ที่ใช้จ่ายได้ของครัวเรือน(Household Disposable Income) ซึ่งเท่ากับรายได้รวมหลังหักภาษีบวกกับเงินโอนที่ได้รับจากภาครัฐ

2. นโยบายด้านภาษีและเงินโอน วัดประสิทธิผลจากส่วนต่างระหว่างค่า Gross และ Net Inequality เพื่อเปรียบเทียบความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ของครัวเรือนก่อนและหลังการดำเนินนโยบายด้านภาษีและเงินโอน โดยส่วนต่างที่มีค่ามากสะท้อนถึงการจัดเก็บภาษีที่ไม่ได้เพิ่มความเหลื่อมล้ำหรือช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ และประสิทธิภาพการจัดสรรรายได้ภาษีเพื่อลดความเหลื่อมล้ำผ่านการจ่ายเงินโอนของภาครัฐ ซึ่งท้ายที่สุดการดำเนินนโยบายลดความเหลื่อมล้ำอย่างเป็นระบบนี้จะให้ผลลัพธ์เป็นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทั่วถึงและยั่งยืน (Inclusive and Sustainable Growth)

3. เสริมสร้างความแข็งแกร่งพื้นฐานให้ครัวเรือน การเพิ่มอัตราการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและแหล่งความรู้ให้กับครัวเรือนทั้งในเขตเมืองและชนบทผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ต เพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านโอกาส ทั้งด้านการศึกษาและการหารายได้ซึ่งจากข้อมูลล่าสุดพบว่าประชาชนในหลายพื้นที่ยังไม่สามารถเชื่อมต่ออินเตอร์เน็ตได้ การปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนในสถานศึกษาที่ควรดำเนินการให้สอดคล้องกันในทุกพื้นที่และทุกระดับชั้น เพื่อป้องกันไม่เกิดความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ซึ่งการลงทุนใน Digital Infrastructure น่าจะช่วยแก้ปัญหานี้ได้ระดับหนึ่ง รวมถึงอาจพิจารณาอุดหนุนอุปกรณ์ Hardware สำหรับการศึกษาพร้อมบริการอินเทอร์เน็ต เฉพาะกับครัวเรือนที่มีรายได้น้อย โดยอาจคัดกรองและรับรองกลุ่มที่ควรได้รับการอุดหนุนผ่านคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยผู้ที่เข้าใจปัญหาระดับท้องถิ่น เช่น ครูหรือผู้บริหารในพื้นที่

4. การสร้างโอกาสในการหารายได้และเพิ่มความก้าวหน้าในอาชีพให้กับลูกจ้าง การเพิ่มโอกาสในการหางานทำ (Job Opportunities) อาทิ สร้างระบบเก็บข้อมูลแรงงานและติดตามสถานะการจ้างงานไว้รองรับการหางานทำ การเปลี่ยนงาน และการสร้าง platform ช่วยหางาน/ขายสินค้าและบริการทั้งในระบบและนอกระบบที่เอื้อต่อการหารายได้เสริมในระดับชุมชน เพื่อให้ครัวเรือนมีรายได้จากหลายแหล่ง ซึ่งจะช่วยเป็นเกราะอีกชั้นในการลดทอนผลกระทบจาก shocks ที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจ การสร้างแรงจูงใจหรือให้รางวัล (Incentives & Rewards) ที่สอดคล้องกับแนวคิด upskill/reskill โดยนายจ้างต้องชี้ให้ลูกจ้างเห็นว่าทักษะใหม่ ๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานได้จริง และสนับสนุนการเรียนรู้ทักษะที่ทั้งตรงกับความต้องการขององค์กรและเป็น

ประโยชน์ต่อความก้าวหน้าในเส้นทางอาชีพของตัวลูกจ้างด้วย เช่น การส่งแรงงานที่มีฝีมือไปอบรมทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ เพื่อให้สามารถสื่อสารกับวิศวกรชาวต่างชาติที่เข้ามาถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้

5. การเสริมประสิทธิภาพการจัดสรรรายได้และเงินโอน การปฏิรูปโครงสร้างการจัดเก็บภาษี (Tax Reform) โดยเรียกเก็บภาษีที่ดินและมรดกในอัตราที่สูงขึ้น รวมทั้งขยายฐานภาษีด้วยการสร้างแรงจูงใจให้เข้าสู่ระบบภาษีได้มากขึ้น เพื่อให้ภาครัฐมีรายได้เพียงพอสำหรับรายจ่าย โดยเฉพาะรายจ่ายลงทุนในทุนมนุษย์ (Human Capital) ที่จะช่วยให้ครัวเรือนกลุ่มรายได้น้อยสามารถสร้างรายได้ได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาสวัสดิการจากภาครัฐในระยะยาว (พิรญาณ์ รณภาพ, 2564)

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2556) ได้กล่าวถึงความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำไว้ว่า ความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มมากขึ้นเกิดมาจากสภาพไร้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของกลุ่มคนระดับล่างของไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความไม่เป็นธรรมทางนโยบายและทรัพยากร อันได้แก่ยุทธศาสตร์การพัฒนาและนโยบายที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยมุ่งอุตสาหกรรมใช้เทคโนโลยีและเงินลงทุนจากต่างประเทศ ละเลยการพัฒนาเทคโนโลยีและการปรับปรุงในภาคการเกษตรและไม่ได้พัฒนาแรงงานมนุษย์อย่างพอเพียงและเอาจริงรวมถึงนโยบายแบบรวมศูนย์ในการกระจายสินค้าและบริการ ทั้งนี้ผาสุกได้ชี้ให้เห็นว่าในหลายประเทศช่วงเปลี่ยนจากสังคมเกษตรมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมได้ทำให้ความเหลื่อมล้ำของประชาชนมีสถานการณ์ที่ดีขึ้น แต่ประเทศไทยมีลักษณะตรงกันข้ามความเหลื่อมล้ำกลับเพิ่มมากขึ้น เนื่องมาจากการใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาและนโยบายที่ไม่เน้นการพัฒนาเทคโนโลยีและทรัพยากรมนุษย์ภายในประเทศ นอกจากนี้ผาสุกได้ใช้ข้อมูลจากงานสำรวจของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ในการอธิบายว่าความไม่เท่าเทียมกัน หรือความเหลื่อมล้ำไม่ใช่เพียงเรื่องของสถิติตัวเลข แต่เป็นเรื่องประสบการณ์ พลังอารมณ์ และความรู้สึกด้วยเช่นกัน ประเทศไทยมีปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และความมั่นคงสูง สินค้า สาธารณะ เช่น การศึกษา และสาธารณูปโภคที่จำเป็นยังไม่ทั่วถึง อีกทั้งคุณภาพยังลักลั่น ในส่วนของ “ความเหลื่อมล้ำ” กับความขัดแย้งทางการเมืองผาสุกได้กล่าวถึงความมั่นคง อำนาจ และความไม่เท่าเทียมโดยใช้ข้อมูลการศึกษาจำนวนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจอาจมิใช่ต้นเหตุของความขัดแย้งโดยตรง แต่ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจส่งผลไปถึงความเหลื่อมล้ำด้านอื่น ๆ เช่น การเข้าถึงสินค้าและบริการสาธารณะ ซึ่งความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงที่ผ่านมามีประเด็นความเหลื่อมล้ำอยู่เบื้องหลังในฐานะสาเหตุหลักสำคัญ ทั้งนี้ผาสุกได้วิเคราะห์ว่าการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำควรมีลักษณะของการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่เหมาะสมสามารถกระจายอำนาจสู่ชุมชน การสร้างระบบยุติธรรมที่เป็นธรรมรวมถึงการจัดหาสินค้าและบริการสาธารณะทีทั่วถึงประเภทที่ช่วยให้ประชาชนระดับล่างเพิ่มพูนความสามารถและโอกาสในการทำงาน

ทางด้านของสมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (2553) ก็ได้กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย โดยได้ใช้ข้อมูลงานศึกษาจากต่างประเทศเพื่อชี้ให้เห็นว่า ประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำสูงมักมีปัญหาความไม่มั่นคงของประชาธิปไตย และความเหลื่อมล้ำที่สูงหรืออัตราที่เพิ่มขึ้นเป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูงจะมีแรงกดดันให้จัดเก็บภาษีเพื่อนำมากระจายรายได้ในระดับสูง ในขณะที่ผู้มีรายได้สูงกว่ารายได้เฉลี่ยมักไม่ต้องการจ่ายภาษี ระบบการเมืองของประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำสูง จึงมีเชื้อความขัดแย้งของคนสองคนกลุ่มนี้แฝงอยู่ในประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจต่ำ การพัฒนาประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ไม่ยากนัก เพราะมีแรงกดดันให้มีการกระจายรายได้ไม่มากทำให้ชนชั้นสูงพร้อมที่จะเกิดส่วนร่วมทางการเมืองให้แก่ประชาชน ทั้งนี้สมเกียรติได้แสดงให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมีที่มาจากเหตุปัจจัยหลายประการ ได้แก่ 1) มาจากความสามารถตามธรรมชาติของบุคคล 2) การที่ประชาชนบางกลุ่มสมัครใจเลือกที่จะมีรายได้ต่ำกว่าที่ตนสามารถหาได้ 3) มาจากความไม่เสมอภาคของโอกาส การถูกเลือกปฏิบัติ หรืออีกนัยหนึ่งคือ การไม่ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งสมเกียรติเห็นว่าความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากความไม่เป้นธรรมและความไม่เสมอภาคของโอกาสได้นำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมค่อนข้างมาก ทั้งนี้สำหรับสังคมไทยรากฐานของความเหลื่อมล้ำในข้อที่ 3 มาจากการพัฒนาที่ส่งเสริมภาคเศรษฐกิจบางสาขา เช่น ส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมแต่ละเลยการพัฒนาภาคเกษตรกรรม หรือส่งเสริมการส่งออกให้แข่งขันได้ในตลาดโลกโดยกดค่าแรงงานให้เพิ่มขึ้นช้ากว่าผลิตภาพของแรงงาน ตลอดจนกฎหมาย นโยบาย และกลไกของรัฐที่มีความไม่เป็นธรรมหรือไม่ได้ให้โอกาสกับทุกคนอย่างเท่าเทียม

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (2553) ยังได้ทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคมไทยจำนวนหนึ่ง และได้ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงที่ผ่านมามีประเด็นหลักคือด้านการเมืองที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ โดยเกี่ยวข้องกับการที่คนกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ เชื่อว่าคนกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าพยายามปิดกั้นสิทธิทางการเมืองของตน ทั้งนี้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้มีรายได้น้อยมีโอกาสในการไต่เต้าทางสังคมผ่านระบบการศึกษาระดับสูงไม่มากนัก ในทางเดียวกันระบบสุขภาพที่ประชาชนจำนวนมากยังไม่สามารถหรือมีอุปสรรคในการเข้าถึงบริการรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพในทรรศนะของสมเกียรติความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่น่าจะสำคัญที่สุด คือ ความรู้สึกที่ว่าตนไม่มีตำแหน่งในสังคม รู้สึกว่าตนเองถูกดูหมิ่นเหยียดหยามเพราะมีฐานะยากจนและความรู้น้อย รู้สึกว่าสังคมมีการแบ่งชนชั้น มีปัญหาความไม่เท่าเทียม มีเส้นสายทำให้ตนเสียโอกาส ดังนั้นสมเกียรติจึงได้เสนอหลักการสำคัญในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำไว้ก็คือ การสร้างระบบสวัสดิการที่ตั้งอยู่บนฐานของ “สังคมสวัสดิการ” ซึ่งมีความหมายว่าครอบครัว ชุมชน ธุรกิจเอกชน และรัฐต่างมีส่วนร่วมในการแบกรับ หรือสนับสนุนสวัสดิการทางสังคม อันต่างจาก “รัฐสวัสดิการ” ที่รัฐจะเป็นผู้แบกรับสวัสดิการทั้งหมด นอกจากนี้การจัดสวัสดิการไม่จำเป็นต้องจัดสวัสดิการทุกอย่างแบบทั่วถึง ควรทำแบบทั่วถึงเฉพาะสวัสดิการเพื่อลดความเสี่ยง เช่น กลไกสนับสนุนการว่างงาน เป็นต้น

สมชัย จิตสุชน และคณะ (2549) ได้กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำว่าอาจมิได้เป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมการเมืองเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนคติต่อความชอบธรรมทางสังคม ความคาดหวังทางเศรษฐกิจในอนาคต ความสามารถในการร่วมกลุ่ม ปัจจัยด้านสถาบัน ช่องทางการ “ผ่องถ่าย” และ “จัดการ” ความขัดแย้งของสังคม ความสามารถของรัฐในการ “กด” ความขัดแย้ง และธรรมาภิบาลของชนชั้นนำทางการเมืองและองค์กรทางการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความเหลื่อมล้ำไม่สามารถกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองได้ หากผู้ประสบความเหลื่อมล้ำมิได้ตระหนักหรือรู้สึกต่อความไม่เป็นธรรม ซึ่งความไม่ตระหนักดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับความคาดหวังทางสังคม ทัศนคติต่อความเป็นธรรม และปัจจัยในการผ่อนถ่ายซ่อนเร้นทางสถาบันที่ให้ความรู้สึกไม่เป็นธรรมปรากฏตัว

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2557) ได้กล่าวว่า “ความเหลื่อมล้ำ” และ “ความไม่เป็นธรรม/ความเป็นธรรม” มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงระหว่างกันใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ความไม่เป็นธรรมทางนโยบาย กฎหมาย และกลไกรัฐเป็นรากฐานสำคัญหนึ่งที่ได้สร้างความเหลื่อมล้ำในมิติต่าง ๆ ทั้งในทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและโอกาส

2. ความเหลื่อมล้ำเป็นสาเหตุสำคัญแต่มิใช่สาเหตุทั้งหมดของการนำไปสู่การตระหนักและความรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรม หรือความไม่ยุติธรรมทางสังคมอันเป็นรากฐานของความขัดแย้งทางการเมือง

ในส่วนของการแก้ไขปัญหาความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำของสังคมเศรษฐกิจงานวิจัยส่วนใหญ่ได้ให้ข้อเสนอที่คล้ายคลึงกัน คือ การสร้างนโยบายและกฎหมายที่มุ่งเน้นให้ทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสฐานทรัพยากร และสิทธิได้อย่างเท่าเทียมอันเป็นการแก้ไขที่รากฐานของปัญหาความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ อย่างไรก็ดีควรกล่าวด้วยว่าการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมอาจมิได้หมายถึง การตั้งอยู่บนจุดระนาบของความเท่าเทียมที่เสมอทุกกลุ่ม หากแต่ในบางกรณีหมายถึงการต้องเสริมหรือสนับสนุนความสามารถให้คนบางกลุ่มสามารถเข้าถึงโอกาส ทรัพยากร และสิทธิได้ในระดับที่ผู้อื่นสามารถเข้าถึงได้โดยเฉพาะในกลุ่มคนชายขอบและกลุ่มคนระดับล่างของสังคม

สรุป

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรม ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ส่งผลให้ชาวนาไทยได้รับผลกระทบทางรายได้ ทั้งนี้ผลที่ทำให้รายได้ของเกษตรกรน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด จนเกิดความเหลื่อมล้ำมีด้วยกัน 3 ด้าน คือ 1) ด้านผลลัพธ์ แบ่งออกเป็น 3 สาเหตุ คือ ผลผลิตต่อไร่ต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง และการขายข้าวได้กำไรต่ำกว่าต้นทุน 2) ด้านโอกาส ที่เกษตรกรบางรายอาจไม่ได้รับโอกาสที่จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ โอกาสที่จะได้รับความรู้จากการอบรมต่าง ๆ เป็นต้น 3) ด้านผลกระทบ เช่น ภัยธรรมชาติ โรคระบาดต่าง ๆ ที่ทำให้ได้รับผลผลิตลดลงในขณะที่ลงทุนไปแล้ว ซึ่งจะส่งผลให้รายได้ของเกษตรกรลดลงหรือขาดทุน ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมตามมาอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการทำนายุควิถีใหม่ (New Normal)

เกษตรยุคใหม่ เป็นอาชีพทางเลือก (ทางรอด) ในยุคโควิด 19 ถ้าหากแรงงานคืนถิ่นที่มีคนรุ่นใหม่อาจเป็นจุดเปลี่ยนที่ประเทศไทยไทยต้องคว้าโอกาสดึงดูดแรงงานกลุ่มนี้ให้อยู่เป็นกำลังสำคัญที่จะพัฒนาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาภาคเกษตรในระยะข้างหน้า จากการสัมภาษณ์มุมมองเกษตรกรยุคใหม่ของธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อสำรวจแนวทางการปรับตัวในยุคโควิด 19 ต่างเห็นว่าเป็นโอกาสที่ดีหากแรงงานคืนถิ่นเลือกภาคเกษตรเป็นอาชีพ “ทางเลือก ทางรอด”ไปสู่การเป็นเกษตรกรยุคใหม่หรือผู้ประกอบการเกษตร (Agripreneur) เพื่อปรับตัวให้พร้อมรับโอกาสท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง สำหรับผู้ไม่มีประสบการณ์คงกังวลว่าผลลัพธ์ในการทำเกษตรจะเป็นอย่างไร เนื่องจากยังมีข้อจำกัดทั้งความรู้ ความสามารถ และปัจจัยการผลิต ผู้เขียนจึงขอแบ่งปันเคล็ดลับในการทำเกษตรที่ได้รับโดยตรงจากตัวอย่างเกษตรกร ซึ่งสรุปได้คือ “บันได 4 ขั้น” เพื่อเสนอเป็นทางออกปลดล็อกข้อจำกัดแต่อย่างไรก็ดี การเริ่มต้นด้วยทัศนคติและแรงบันดาลใจที่ดีต่อภาคเกษตรจะช่วยให้ก้าวข้ามข้อจำกัดได้เร็วมากขึ้น เช่น ยินดีที่จะทำงานกลางแจ้งและลงมือทำด้วยตนเอง โดยบันได 4 ขั้น ได้แก่

1. บันไดขั้นแรก “เรียนรู้” เนื่องจากเรายังมีข้อจำกัดอยู่ “ควรคำนึงถึงความอยู่รอดเป็นสำคัญ” การเริ่มต้นด้วยการศึกษาเคล็ดลับ และบทเรียนจากผู้อื่นมาลงมือทำด้วยตนเอง “โดยไม่ด่วนตัดสินใจทำอะไรตามกระแส” จะทำให้เกิดประสบการณ์ตรง หากยังมีข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูกอาจเริ่มจากพื้นที่ขนาดเล็ก เงินลงทุนน้อย ๆ หรือหากไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง การขอแบ่งเช่าจากญาติพี่น้อง จากเพื่อนบ้าน หรือขอผู้นำชุมชนใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะถือเป็นทางออกที่น่าสนใจ

2. บันไดขั้นที่ 2 “พัฒนาทักษะ” เมื่อเรามีความพร้อมในการทำเกษตรแล้ว ควรเลือกตัดสินใจทำในสิ่งที่ตนเองชำนาญ เพื่อยกระดับทักษะฝีมือไปสู่อาชีพหลัก สร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง เช่น เลือกปลูกพืช หรือ เลี้ยงสัตว์ที่ตนเองถนัด เป็นต้น

3. บันไดขั้นที่ 3 “ขยับขยาย” ต่อยอดไปสู่การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ โดยใช้เทคโนโลยีร่วมกับการปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์ในขนาดปริมาณที่มากขึ้น หรือเน้นที่คุณภาพเพื่อพลิกบทบาทก้าวไปสู่ผู้ประกอบการเกษตร (Agripreneur) ที่มีทั้งความรู้ด้านเกษตร และสามารถวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดได้อย่างเหมาะสม

4. บันไดขั้นที่ 4 “ยั่งยืน” เมื่อเราสามารถสร้างฐานะจากการทำเกษตรได้แล้ว ควรที่จะวางแผนให้อยู่รอดอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและอำนาจต่อรอง เพิ่มความสามารถในการเข้าถึงตลาดได้ในระยะยาว เช่น การรวมกลุ่มก่อตั้งเป็น “วิสาหกิจชุมชน” เป็นต้น

นอกจากนี้การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่องในการเริ่มต้นทำเกษตรเป็นสิ่งที่สำคัญมากเช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า การสร้างตลาดดี ๆ มารองรับผลผลิตในระยะแรก คลายความ

กังวลว่าผลิตแล้วจะไปขายที่ไหน โดยสนับสนุนให้หน่วยราชการ โรงเรียน โรงพยาบาล หรือเรือนจำ มีระเบียบจัดซื้อสินค้าเกษตรไปประกอบอาหาร จากนั้นก็ส่งเสริมให้เรียนรู้วิธีสร้างช่องทางการขาย เช่น การตลาดออนไลน์ และออฟไลน์ ควบคู่ไปกับการถ่ายทอดเคล็ดลับดี ๆ ในการทำเกษตรแบบง่าย เพื่อเป็นทางลัดความสำเร็จ เหมือนบะหมี่กึ่งสำเร็จรูปที่ฉีกซองเติมน้ำร้อนก็รับประทานได้เลย เพราะการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง อาจจะหมดกำลังใจ รัฐควรช่วยเหลือเป็นพี่เลี้ยงให้สุดทาง การปล่อยเต่าต้องปล่อยให้ถึงหนอง เพราะหลายโครงการยังมีการรับรู้ในวงแคบและขาดความต่อเนื่อง เกษตรกรกำลังเรียนรู้ได้ดี แต่ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โครงการก็หมดระยะเวลา ท้ายสุด ปัจจัยที่ต้องให้ความสำคัญยิ่ง คือ แหล่งน้ำ ลมหายใจของเกษตรกร รัฐควรช่วยให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งน้ำมากที่สุด โดยการช่วยขุดสระน้ำบ่อจิ๋ว หรือขุดลอกลำห้วยเป็นช่วง ๆ แบบหลุมขนมครก และวางแผนจัดการน้ำแบบครบวงจร (พิทูร ชมสุข และคณะ, 2564)

ญาณิศา ยอดสิน (2564, หน้า 322) ได้ศึกษาวิกฤติโควิด – 19 การเปลี่ยนแปลงภาคเกษตรไทยสู่วิถีชีวิตใหม่ ซึ่งได้กล่าวถึงสถานการณ์ภาคเกษตรไว้ว่า การระบาดของโควิด - 19 ได้ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญของประเทศไทยทั้งทางบวกและทางลบ จากการที่ภาคเกษตรไทยมีการพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศถึงร้อยละ 80 ของ GDP ภาคเกษตร ดังนั้นเมื่อเศรษฐกิจโลกถดถอยจึงมีความเสี่ยงสูงที่เกษตรกรผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรจะสูญเสียโอกาสด้านรายได้ จากปริมาณผลผลิตที่มีความต้องการตลาดลดน้อยลง ซึ่งมีผลให้เกิดการลดลงด้านราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลกแนวโน้มดัชนีราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลกที่สำคัญปรับตัวลดลง เช่น สินค้ากลุ่มพืชอาหาร (ข้าวสาลี ข้าวโพด) ลดลงร้อยละ 1.9 สินค้าพืชน้ำมัน (ปาล์ม ถั่วเหลือง) ลดลงร้อยละ 4.3 น้ำตาล (อ้อยโรงงาน) ลดลงร้อยละ 19 น้ำนมโคและผลิตภัณฑ์นม ลดลงร้อยละ 3 มีดัชนีราคาลดลงต่อเนื่อง เนื่องจากปัจจัยของสถานการณ์ระบาดของโควิด – 19 ส่งผลให้กิจกรรมการบริโภคของผู้บริโภคลดลง และปัจจัยด้านการแข่งขันราคาของสินค้าทดแทนน้ำมันดิบมีราคาลดลง ส่งผลต่อความต้องการสินค้าเอทานอล และไบโอดีเซลในตลาดโลกลดลง ตลอดจนผู้ผลิตรายใหญ่ของโลกได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิด – 19 ส่งผลต่อการจำกัดและเคลื่อนย้ายทรัพยากรเพื่อการผลิตเก็บเกี่ยวผลผลิต

นอกนี้ญาณิศายังได้กล่าวอีกว่าจากสถานการณ์โควิด – 19 ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรทั้งผลกระทบเชิงลบ และเชิงบวก ดังนี้

1. ผลกระทบเชิงลบ

1.1 เนื่องจากทักษะการทำตลาดแบบออนไลน์ของเกษตรกรยังพัฒนาไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของโควิด – 19 รวมทั้งมาตรการหยุดเชื้อโดยเร่งด่วนของรัฐบาลทำให้การซื้อขายสินค้าเกษตรแบบตลาดออฟไลน์หยุดชะงักส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ทำให้ขาดรายได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกของการระบาด อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นเกษตรกรก็เริ่ม

ปรับตัวพัฒนาตลาดออนไลน์มากขึ้นมีการหาตลาดโดยตรงผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แอปพลิเคชั่นไลน์ และกลุ่มผู้บริโภคต่าง ๆ

1.2 เนื่องจากสินค้าเกษตรบางชนิดเน่าเสียง่าย การปิดตลาดออฟไลน์ทั้งในประเทศและการส่งออกต่างประเทศ ทำให้สินค้าเกษตรหลายชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งผักและผลไม้เน่าเสีย สำหรับสินค้าที่ไม่เน่าเสียก็จะมีต้นทุนในการเก็บรักษาและการขนส่งเพิ่มขึ้นทำให้เกษตรกรสูญเสียรายได้

1.3 ข้อจำกัดทางด้านโครงสร้างพื้นฐานของระบบโลจิสติกส์รวมทั้งมาตรการปิดพื้นที่เสี่ยง กำหนดเวลาออกจากเคหสถาน และเวลาการขนส่งระหว่างจังหวัดทำให้การขนส่งและการทำการตลาดแบบออนไลน์ของเกษตรกรไม่สะดวกทำได้จำกัด ทำให้ต้นทุนสูง ในขณะที่การพัฒนาเป็นรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ ปัจจุบันยังทำได้ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ไม่ทันต่อสถานการณ์ ทำให้ไม่สามารถสนับสนุนข้อมูลการตลาดและอำนวยต่อการสร้างระบบตลาดออนไลน์ของเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 แผนการตลาดของเกษตรกรถูกปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ส่งผลให้ผลผลิตไม่สามารถกระจายไปตามช่องทางการตลาดอื่น ๆ ที่วางแผนไว้ล่วงหน้า เช่น ไม่สามารถใช้การตลาดในลักษณะของการเปิดสวนให้นักท่องเที่ยวเข้ามาที่สวนได้ ความต้องการสินค้าเกษตรในช่องทางของภัตตาคารโรงแรมธุรกิจท่องเที่ยวหดตัวลง เป็นต้น ทั้งนี้สินค้าเกษตรที่ไม่มีการสร้างตลาด หรือการสร้างอัตลักษณ์ให้ตัวสินค้าด้านการตลาดไว้ก่อนหน้าที่จะมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด – 19 ส่งผลให้การหาตลาดเป็นไปได้ยากกว่าสินค้าที่มีการสร้างตลาดไว้ก่อนนั้น

2. ผลกระทบเชิงบวก

2.1 การปิดกิจการทางธุรกิจในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ส่งผลให้แรงงานภาคการผลิตอื่น ๆ กลับคืนถิ่นสู่ภาคเกษตรมากขึ้น ช่วยลดการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร จึงเป็นโอกาสของภาคเกษตรในการที่จะพัฒนาธุรกิจทั้งด้านการตลาดแบบออนไลน์และการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีมากขึ้นเนื่องจากแรงงานที่กลับคืนถิ่นมีทักษะทางเทคโนโลยีมากกว่าเกษตรกรในพื้นที่เดิม และเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาภาคเกษตรเพื่อสอดรับกับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่มีศักยภาพในอนาคต เช่น อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมเครื่องสำอางและสุขภาพ อุตสาหกรรมชีวภาพ และอุตสาหกรรมพลังงานหมุนเวียน เป็นต้น ในขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสในการขยายตัวของการทำการเกษตรเพื่อการยังชีพ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การทำเกษตรในเมือง เพื่อเป็นแหล่งอาหารในครัวเรือนสามารถแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน เป็นต้น

2.2 ความสามารถสร้างโอกาสในการพัฒนาระบบการตลาดแบบออนไลน์ของสินค้าเกษตรในระยะต่อไปมากขึ้น ทดแทนการตลาดแบบออฟไลน์ ซึ่งไม่สามารถทำได้สะดวกในช่วงการระบาดของโควิด – 19 เนื่องจากมาตรการของรัฐบาลเพื่อป้องกันการติดเชื้อ เช่น การปิดตลาดซื้อขาย

สินค้าต่าง ๆ รวมทั้งสินค้าเกษตร การหยุดหารขนส่งระหว่างจังหวัด การพักการขนส่งระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางอากาศ จึงเป็นโอกาสที่เกษตรกรไทยจะพัฒนาตนเองด้านการตลาดหลังการระบาดของโควิด – 19

2.3 ความตระหนักด้านสุขอนามัยและการปลอดเชื้อในสินค้าอาหารของประชาชนในประเทศและในโลกมีมากขึ้นจะส่งผลให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคสินค้าเกษตรและอาหารมีความตื่นตัวในด้านคุณภาพและมาตรฐานมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการกระตุ้นให้มีการปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารอย่างเป็นระบบมากขึ้น เช่น การลดการสูญเสียของอาหาร การสร้างมาตรฐานหรือการสร้างอัตลักษณ์ให้ตัวสินค้า การพัฒนาคุณภาพวัตถุดิบเพื่อเชื่อมโยงสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมบรรจุภัณฑ์ อุตสาหกรรมเครื่องสำอางและสุขภาพ อุตสาหกรรมชีวภาพ และอุตสาหกรรมพลังงานหมุนเวียน รวมทั้งการให้ความสำคัญกับการเจรจาการค้าเกษตรระหว่างประเทศให้เป็นประโยชน์ต่อสินค้าเกษตรไทยมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าจากสถานการณ์โควิด – 19 ได้ส่งกระทบต่อภาคการเกษตรทั้งทางตรงและทางอ้อมด้านนำไปสู่ปัญหาการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารที่ต้องชะลอตัว รวมทั้งปริมาณความต้องการของผู้บริโภคลดน้อยถอยลง เนื่องจากมาตรการด้านสาธารณสุขทั้งการเว้นระยะห่างและการกักตัวแบบต่าง ๆ ส่งผลให้สินค้าเกษตรและอาหารติดค้างในห่วงโซ่อุปทานและกลายเป็นผลผลิตส่วนเกินในระบบอาหารก่อให้เกิดปัญหาด้านรายได้ของครัวเรือนลดลงและหากสถานการณ์ยืดขยายตัวจะทำให้ครัวเรือนขาดสภาพคล่อง ถึงแม้ว่าสถานการณ์โควิด – 19 ได้ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรแต่ในทางกลับกันเกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนการทำเกษตรจากการเกษตรเชิงเดี่ยวมาเป็นการเกษตรเชิงผสม รวมทั้งการทำเกษตรโดยเน้นการยังชีพ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การทำเกษตรในเมือง เพื่อเป็นแหล่งอาหารในครัวเรือนและสามารถแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน เป็นต้น และจากการผลิตเพื่อขายให้พ่อค้าคนกลางปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อส่งตรงต่อผู้บริโภคผ่านระบบการตลาดแบบออนไลน์ของสินค้าการเกษตร

คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ (2564 : 23-28) ได้ทำข้อมูลค่าผลิตมวลรวมภาคเกษตรลดลงหรือเสียโอกาสไป สรุปได้ดังนี้

1. ราคาสินค้าเกษตรภายในประเทศปรับตัวลดลงตามตลาดโลกที่ได้รับผลกระทบจากด้านอุปทานที่ลดลงจากปัจจัยโรคระบาดและราคาน้ำมันดิบ (พืชน้ำมัน พืชอาหาร ยกเว้นข้าว ยางพารา ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ อ้อยและน้ำตาล) ส่งผลให้รายได้สุทธิของครัวเรือนเกษตรกรปรับตัวลดลง เนื่องจากปริมาณความต้องการและราคาสินค้ามีแนวโน้มลดน้อยถอยลง รวมทั้งปัจจัยด้านต้นทุนการขนส่งที่เพิ่มขึ้น

2. วิกฤตอาหาร (Food Crisis) ระยะสั้น ๆ และการสูญเสียโอกาสการเก็บเกี่ยวผลผลิตในห้วงเวลาที่เหมาะสม และการสูญเสียในระบบอาหาร (Food Loss) เนื่องจากการชะลอและชะงัก

ของระบบการขนส่งสินค้าเกษตร การขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะเกษตรกรรมในระบบอาหาร (เก็บเกี่ยว คัดแยก) ซึ่งมีข้อจำกัดการเคลื่อนย้ายบุคลากรตามมาตรการป้องกันโรคในขณะที่การว่างงานของแรงงานที่มีทักษะในภาคเกษตรกรรมเนื่องจากการปรับลดปริมาณการผลิตและมาตรการป้องกันโรคระบาด

3. การส่งออกสินค้าเกษตรปรับลดลงทั้งด้านปริมาณและมูลค่าการส่งออกเนื่องจากความต้องการของตลาดลดลง และข้อจำกัดด้านการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศตามมาตรการป้องกันโรคระบาดส่งผลให้มีผลผลิตส่วนเกินเป็นสต๊อกที่เพิ่มขึ้นภายในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มยางพาราพืชอาหาร (ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย) พืชน้ำมัน (ปาล์ม มะพร้าว) และผลไม้ ทั้งนี้ในรอบการผลิตถัดไปเกษตรกรต้องปรับลดกำลังการผลิตให้สอดคล้องอุปสงค์

4. การนำเข้าสินค้าเกษตรปรับตัวลดลง ซึ่งส่งผลกระทบไปยังอุตสาหกรรมต่อเนื่องต้องปรับลดปริมาณผลผลิต เช่น อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ (ปลาทูน่า ปลากระป๋อง) เป็นต้น ทั้งนี้หากสถานการณ์ยาวนานและกระทบต่อวัตถุดิบอาหารสัตว์ที่สำรองไว้จะเกิดภาวะวิกฤตด้านอาหารตามมาได้

5. ความต้องการบริโภคสินค้าเกษตรและอาหารกลุ่มสินค้าฟุ่มเฟือยมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากผู้บริโภคขาดกำลังซื้อจากการมีรายได้ลดลงหรือสินค้าราคาแพงขึ้น เช่น กลุ่มโปรตีน (เนื้อโค กุ้งและอาหารทะเลอื่น ๆ) แล้วหันไปบริโภคโปรตีนที่มีราคาถูกแทน เช่น ไข่ไก่ เนื้อไก่ เนื้อสุกร กลุ่มผักและผลไม้นำเข้าจากต่างประเทศ แล้วหันไปซื้อผลไม้ตามฤดูกาลของชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก จนกว่าสภาพคล่องครัวเรือนจะเข้าสู่ภาวะปกติ (คาดการณ์ไตรมาส 4) ซึ่งเกษตรกรผู้ผลิตจะต้องพิจารณาวิเคราะห์ข้อมูลและประเมินความต้องการของตลาดก่อนตัดสินใจลงทุน

เกษตรแปลงใหญ่

เกษตรแปลงใหญ่ คือ โครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่เป็นส่วนหนึ่งในโครงการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มและบริหารจัดการร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมกันผลิตและรวมกันจำหน่ายโดยมีตลาดรองรับที่แน่นอน

2. เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตและมีผลการผลิตต่อหน่วยเพิ่มขึ้น รวมทั้งผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐานภายใต้การบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีพื้นที่เป้าหมายของการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ จำนวน 30 ล้านไร่ มีระยะเวลาโครงการ ปี พ.ศ. 2560 ถึง 2564 โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบหลักคือกรมส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานรับผิดชอบรอง ได้แก่ กรมปศุสัตว์ กรมประมง กรมชลประทาน กรมวิชาการเกษตร กรมการข้าว กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ สำนักงานการปฏิรูปที่เพื่อเพื่อเกษตรกรรม กรมหม่อนไหม สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561 : 2)

การทำเกษตรแปลงใหญ่ มีกลไกการขับเคลื่อนและวิธีดำเนินงาน โดยระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ คือ คณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดที่จะบูรณาการการทำงานระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่และตั้งทีมงานจำนวน 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ทีมผู้จัดการแปลง ส่วนที่ 2 ทีมสนับสนุนการดำเนินการ มีจำนวน 3 ทีมย่อย ได้แก่ ทีมลดต้นทุนการผลิต ทีมการบริหารจัดการ และทีมการตลาด เพื่อสนับสนุนและร่วมกันขับเคลื่อน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2559 : 2)

นอกจากนี้กระทรวงการเกษตรยังได้กำหนดวิธีการดำเนินงานออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมการ ได้แก่ การจัดตั้งทีมงาน การสร้างการรับรู้ การรวมกลุ่มเกษตรกร การกำหนดพื้นที่เป้าหมายและจัดทำแผนที่รายแปลง การจัดทำข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเกษตรกรรายแปลง การคัดเลือกแปลงต้นฉบับ และการบูรณาการกิจกรรม 2) การพัฒนาผู้จัดการแปลง และการพัฒนาเกษตรกร 3) ผู้จัดการแปลงและเกษตรกร กำหนดแผนปฏิบัติการ และหน่วยงานต่าง ๆ ในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สนับสนุนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ และ 4) การประชาสัมพันธ์ติดตาม และประเมินผล (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559 : 3-4)

สรุป

แนวคิดเกี่ยวกับการทำนายุควิถีใหม่ (New normal) ผู้วิจัยพบว่าวิกฤตโควิด – 19 เป็นโอกาสที่ภาคเกษตรของไทยจะต้องเร่งพัฒนาเพื่อให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพอย่างมั่นคง ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก โดยนำแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อให้เกิดความยั่งยืน จึงควรมีแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำการเกษตรอย่างไรให้ปลอดภัยจากโควิด – 19 ในฤดูกาลใหม่ การดูแลค่าเช่าที่ดินทำการเกษตรอย่างเป็นธรรม ดูแลให้เกษตรกรเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่การปลูก สนับสนุนสินเชื่อเพื่อการผลิตอย่างพอเพียง ส่งเสริมการขายสินค้าเกษตรโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เป็นต้น แนวทางดังกล่าวอาจนำมาซึ่งการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อีกด้วย

นโยบายการจัดการรายได้ของชาวนาของในประเทศต่าง ๆ

ในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าว หลายประเทศล้วนมุ่งแก้ไขปัญหาจากฐานรากของประเทศ ซึ่งหมายถึงชุมชนชนบทและเกษตรกร ให้มีความกินดีอยู่ดี มีรายได้สูงขึ้นเพื่อลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น เพื่อจูงใจให้เกษตรกรยังคงดำรงอาชีพนี้ต่อไป เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารของประเทศ สามารถจำแนกได้ 5 มาตรการหลัก ๆ ดังนี้

1. ให้การสนับสนุนทางด้านการเงิน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและลดปัญหาความเหลื่อล้ำที่เกิดขึ้น รัฐบาลจีนได้กำหนดนโยบายที่สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวทางเชิงเกษตร โดยการขยายบริการด้านเงินกู้ผ่านการแนะนำให้ธนาคารพาณิชย์เพิ่มประเภทของหลักทรัพย์ค้ำประกัน

ที่หลากหลายขึ้น เพื่อให้การกู้เงินทำได้ง่ายขึ้น และในเวียดนามรัฐบาลได้ทุ่มเงินเป็นจำนวนกว่า 6 หมื่นล้านเวียดนามดอง เพื่อใช้พัฒนาการเกษตรเทคโนโลยีขั้นสูงผ่านระบบการปล่อยสินเชื่อที่สะดวกรวดเร็วมากขึ้น

2. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน จีนได้จัดให้มีกองทุนน้ำชลประทานที่มีประสิทธิภาพ มีน้ำดื่มที่สะอาด มีไฟฟ้าเข้าถึง และมีถนนสู่ชนบท เพื่อเพิ่มรายได้ในพื้นที่ชนบทที่เติบโตช้า และรัฐบาลไนจีเรียได้จัดสรรงบประมาณกว่าร้อยละ 30 ในภาคการลงทุนโดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานการเกษตรกรรม พลังงาน คมนาคมขนส่ง และสาธารณูปโภค เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมด้านการเกษตร

3. สนับสนุนการเพาะปลูก รัฐบาลเวียดนามได้มีนโยบายสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างระบบให้น้ำอัตโนมัติในอัตราร้อยละ 30 ให้กับเกษตรกรที่เปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงแทนพืชเดิมที่ให้ผลตอบแทนต่ำ และสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากเป็นการเพาะปลูกที่สร้างประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจได้มากกว่าแบบดั้งเดิมหลายเท่า ซึ่งเกษตรกรได้ให้ความสนใจ เช่น เกษตรกรในนครโฮจีมินห์ที่หันมาปลูกต้นบอนไซและผักอินทรีย์แทนข้าวและอ้อย ทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่สูงขึ้น

4. การใช้แพลตฟอร์ม E-commerce ในการช่วยเหลือเกษตรกรเพื่อเป็นช่องทางการสร้างงานและสร้างรายได้ รัฐบาลจีนได้เห็นความสำคัญและสนับสนุนการพัฒนา E-commerce ในชนบทโดยการเพิ่มเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์ ซึ่งเป็นการพัฒนาด้านการเข้าถึงอินเตอร์เน็ต เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเพิ่มช่องทางการขายผลผลิตของตนเอง และลดต้นทุนการผลิตรวมทั้งค่าขนส่ง

5. อื่น ๆ เช่น การพัฒนาการศึกษา ทักษะ ประสบการณ์ ทัศนคติ การปรับตัวและเทคโนโลยีมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ ดังจะเห็นได้จากไนจีเรียที่นำประเทศเข้าสู่การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีชีวภาพด้านพืช โดยการอนุญาตและขึ้นทะเบียนฝ้ายบีทีจำนวน 2 พันธุ์ ทำให้เกษตรกรสามารถใช้เมล็ดพันธ์ดังกล่าวในการเพาะปลูกซึ่งให้ผลผลิตมากว่าพันธุ์ปกติ ในขณะที่เกาหลีใต้แนวโน้มคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ได้หันมายึดอาชีพเกษตรกร และนำเทคโนโลยีมาใช้กับการเกษตรมากขึ้น จึงทำให้แนวโน้มการทำ Smart Farming ในเกาหลีใต้เพิ่มมากขึ้น และรัฐบาลก็ได้ให้การส่งเสริมโดยมีโปรแกรมการอบรมและโครงการเรียนฟรีแก่เกษตรกรรุ่นใหม่ และมีทุนส่งเสริมให้กับธุรกิจการเกษตร เพื่อส่งเสริมสตาร์ทอัพทางการเกษตรและเป็นการกระจายรายได้จาการทองเที่ยวเชิงเกษตรลงสู่ชนบทอีกด้วย (ณัฏฐภัทร กิ่งเนตร และณัฐนรี มณีจักร, 2562)

สำนักการเกษตรต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2564) ได้กล่าวถึงนโยบายของรัฐบาลจีนที่สามารถช่วยให้ประชากรหลุดพ้นจากความยากจนส่วนหนึ่งมากจากการพัฒนาภาคการเกษตร ผ่านนโยบายการปฏิรูประบบเศรษกิจและชนบท การปฏิรูประบบตลาดและราคา และการปฏิรูประบบที่ดิน ซึ่งส่งผลให้ประชากรส่วนใหญ่ของจีนที่อยู่ในภาค

การเกษตรสามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้ ซึ่งการศึกษาพลวัตการแก้ไขปัญหาความของจีนจะเป็นประโยชน์และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ใน การแก้ไขปัญหาความยากจนในประเทศไทย แต่คงไม่สามารถเลียนแบบมาใช้ได้ทั้งหมด เพราะทั้งไทยและจีนต่างก็มีภูมิสังคม ภูมิประเทศ และบริบททางการเมืองการปกครองที่แตกต่างกัน จึงมีปัจจัยและตัวแปรอื่น ๆ อีกมากมายที่มีส่วนกำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลว โดยรัฐบาลจีนได้กำหนดการแก้ปัญหาในภาคเกษตรไว้ คือ การปฏิรูปภาคการเกษตรกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในจีน ในบทความ What Can China Teach Us About Fighting Poverty ของ Nara Dillon จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด กล่าวว่า จีนประสบความสำเร็จมากที่สุดในการลดความยากจนจากการปฏิรูป การเกษตรในช่วงทศวรรษ 1980 โดยทำให้ครอบครัวในชนบทมีรายได้สูงขึ้น การปฏิรูปประกอบด้วยการยกเลิกการทำการเกษตรแบบรวมกลุ่มและการปฏิรูปที่ดิน ทำให้ชาวนาเป็นเจ้าของผลผลิตของตัวเอง ทำให้แต่ละ ครอบครัวชาวนาได้ประโยชน์อย่างทัดเทียมกันจากการผลิตด้านการเกษตร เมื่อบวกกับการปฏิรูปด้านการตลาดที่ชาวนาสามารถขายผลผลิตในตลาดเอกชนทำให้ทั้งผลผลิตด้านการเกษตรและรายได้ครัวเรือนในชนบทพุ่งสูงขึ้น การปฏิรูปการเกษตรของจีนถือเป็นกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจแบบเลี้ยวกลับจากอดีตในสมัย คอมมิวนิสต์ นโยบายสำคัญในสมัยนั้นคือการกดราคาผลผลิตให้ต่ำเพื่อเอาทุนส่วนเกินจากภาคการเกษตร มาพัฒนาอุตสาหกรรม การกดราคาสินค้าเกษตรทำให้มาตรฐานการครองชีพในชนบทเป็นเพียงเพื่อการยังชีพเท่านั้น การตัดสินใจของจีนที่ยกเลิกการควบคุมราคาสินค้าเกษตรพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจ และทำให้ชนบทมีมาตรฐานความเป็นอยู่สูงขึ้น

ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของเวียดนามส่วนหนึ่งมาจากนโยบายโด่ยเหมย (Doi Moi) ของรัฐบาลที่ต้องการเปลี่ยนผ่านจากประเทศที่เพิ่งผ่านยุคสงครามไปสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจโดยเฉพาะธุรกิจในภาคการเกษตร เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศและแข่งขันกับคู่แข่งทางการค้าในต่างประเทศ รัฐบาลเวียดนามจึงส่งเสริมด้านการเกษตรโดยเฉพาะอย่างข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักและเป็นอาชีพเป็นวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในประเทศ กอปรกับมีทรัพยากรธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศเกื้อหนุน ประชาชนชาวเวียดนามมีทุนทางสังคม มีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญาการทำนาที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคนทาให้เวียดนามประสบผลสำเร็จจากประเทศที่ต้องพึ่งพาประเทศอื่นเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุดของโลกในระยะเวลาอันรวดเร็ว รากฐานของความสำเร็จดังกล่าวนอกเหนือจากนโยบายการสนับสนุนจากรัฐบาลแล้วส่วนหนึ่งมาจากทุนทางสังคมและวิถีวัฒนธรรมของชุมชนชาวนาที่มีความเข้มแข็งเป็นทุนเดิมไม่แตกต่างจากชุมชนชาวนาในประเทศไทย (ฉลอง สุขทอง และคณะ, 2561)

สรุป

หลายประเทศล้วนมุ่งเน้นในการแก้ไขปัญหาจากรากฐานของประเทศ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าแต่ละประเทศมีแนวทางการจัดการรายได้ของชาวนาได้ 5 มาตรการ คือ 1) ด้านการเงิน 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 3) การสนับสนุนการเพาะปลูก 4) การใช้แพลตฟอร์มในการช่วยเหลือเกษตรกร และ 5) ด้านอื่น ๆ เช่น พัฒนาการศึกษา ทักษะ ประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ชาวนา เป็นต้น

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแบ่งส่วนตลาดและตลาดเป้าหมาย

ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์ (2555 : 21) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การแบ่งส่วนตลาด คือการแบ่งตลาดใหญ่ให้เป็นตลาดส่วนย่อย ๆ ตามคุณลักษณะบางประการของกลุ่มผู้ซื้อ ส่วน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2541, หน้า 187) ได้กล่าวว่าการแบ่งส่วนตลาดของผลิตภัณฑ์ชนิดใดชนิดหนึ่งออกจากกันเป็นตลาดย่อย หรือส่วนตลาด เพื่อที่จะเลือกตลาดเป้าหมายต่อไป การแบ่งส่วนตลาดเป็นการแบ่งกลุ่มลูกค้าและความต้องการของลูกค้าที่แตกต่างกัน ซึ่งส่วนย่อยตลาดใดตลาดหนึ่งจะถูกเลือกเป็นตลาดเป้าหมาย และใช้ส่วนประสมทางการตลาดเฉพาะอย่าง เพื่อให้นักการตลาดสามารถเข้าถึงลูกค้าที่ต้องการได้ นอกจากนี้ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ยังได้กล่าวถึงกระบวนการแบ่งส่วนตลาดว่ามีลำดับขั้นตอนการแบ่งส่วนตลาด 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นสำรวจ ผู้วิจัยจะสำรวจกลุ่มเป้าหมาย เพื่อทราบถึงการจูงใจและพฤติกรรมของผู้บริโภค โดยการจัดเตรียมแบบสอบถาม ตัวอย่างข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภค ได้แก่ 1) การให้คะแนนคุณสมบัติต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์และความสำคัญของแต่ละคุณสมบัตินั้น 2) รู้จักตราสินค้าและการให้คะแนนตราสินค้า 3) รูปแบบการใช้ผลิตภัณฑ์ 4) ทัศนคติที่มีต่อผลิตภัณฑ์ และ 5) ลักษณะด้านประชากรศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์ของผู้วิจัย

2. ขั้นวิเคราะห์ จากข้อมูลที่ได้ในขั้นการสำรวจมาวิเคราะห์ในด้านทัศนคติ ประชากรศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จิตวิทยา และพฤติกรรมที่มีลักษระเด่นชัดเฉพาะที่คล้ายคลึงกัน โดยแยกออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามลักษระที่เด่นชัดนั้น

3. ขั้นการกำหนดโครงร่าง จากลักษณะเด่นชัดเฉพาะอย่างของแต่ละกลุ่มในขั้นที่ 2 จะนำมากำหนดเป้นโครงร่างในการแบ่งส่วนตลาด เช่น รถยนต์อาจใช้เกณฑ์รายได้ ค่านิยม รูปแบบการดำรงชีวิตของผุ้ใช้ ลูกค้าธนาคารอาจใช้เกณฑ์รายได้และอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น

ศุภชาต เอี่ยมรัตนกูล. (2557 : 231) ได้กล่าวถึงเป้าหมายการแบ่งส่วนตลาดสามารถแบ่งเป็น 4 ระดับดังนี้

1. การตลาดโดยมุ่งที่ส่วนของตลาด เป็นการแบ่งตลาดเป้าหมายโดยการแบ่งส่วนตลาดให้ประกอบด้วยกลุ่มลูกค้ากลุ่มใหญ่ที่มีลักษณะเหมือนกัน อาจมองว่าตลาดมีความต้องการที่แตกต่างกัน บริษัทต้องจัดผลิตภัณฑ์และส่วนประสมทางการตลาดให้แตกต่างกันสำหรับแต่ละตลาดเป้าหมาย ในกรณีนี้จะก่อให้เกิดข้อได้เปรียบกับธุรกิจ เพราะผลิตภัณฑ์และส่วนประสมทางการตลาดจะสามารถสนองความต้องการของลูกค้าได้

2. การตลาดโดยมุ่งที่ตลาดกลุ่มเล็ก เป็นการมุ่งตลาดกลุ่มเล็กซึ่งมีความต้องการที่เฉพาะเจาะจงเป็นกลุ่ม ตลาดกลุ่มเล็กนี้จะมีคู่แข่งเพียงหนึ่งรายหรือไม่กี่รายเท่านั้น ตลาดกลุ่มเล็กจึงเป็นที่น่าวนใจสำหรับบริษัทเล็ก แต่อย่างไรก็ตามบริษัทใหญ่ก็สามารถใช้กลยุทธ์นี้ได้เช่นกัน ตลาดกลุ่มเล็กส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่มีรายได้สูง พร้อมที่จะจ่ายเงินซื้อสินค้าราคาแพง มีความต้องการที่เฉพาะเจาะลง เช่น มีคุณภาพดีเด่นพิเศษ

3. การตลาดท้องถิ่น เป็นการกำหนดกลยุทธ์การตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มลูกค้าในท้องถิ่น หรือแต่ละภูมิภาค เช่น ห้างสรรพสินค้าแต่ละสาขาจะจัดหาสินค้า และใช้กลยุทธ์การตลาดแตกต่างกัน การตลาดท้องถิ่นนี้จะยึดถือลักษณะด้านประชาการศาสตร์ ค่านิยมและรูปแบบการดำรงชีวิตของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นหลัก

4. การตลาดมุ่งเฉพาะบุคคล เป็นการตลาดมุ่งที่ลูกค้ารายใดรายหนึ่ง โดยการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ ตัวอย่างเช่น การจัดตั้งเว็บไซต์เพื่อให้ลูกค้าสามารถโต้ตอบ หรือแสดงความคิดเห็นได้ การสร้างฐานข้อมูลของลูกค้าเพื่อใช้เป็นข้อมูลและสามารถค้นหาแนวโน้มตลาดในอนาคต หรือบริษัทคอมพิวเตอร์มุ่งขายให้กับธนาคาร หรือสถาบันการศึกษา หรือบริษัทใดบริษัทหนึ่ง กลยุทธ์นี้อาจจะเรียกว่า การตลาดมุ่งเฉพาะกลุ่มลูกค้า หรือการตลาดมุ่งเฉพาะบุคคล หรือการตลาดหนึ่งส่วนตลาด

นอกจากนี้ศุภชาต ยังได้กล่าวถึง ประโยชน์จากการแบ่งส่วนตลาด ไว้ดังนี้

1. ศึกษาตลาดได้ชัดเจนและถูกต้อง หลังจากที่ได้แบ่งส่วนตลาดออกเป็นส่วนแล้ว นักการตลาดสามารถจะทำความเข้าใจเสียให้ถูกต้องที่สุดว่าผู้บริโภคในตลาดแต่ละส่วนนั้นมีพฤติกรรมการซื้อ หรือไม่ซื้อสินค้าของเขา เพราะสาเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เป็นการค้นหาไปถึงสมมติฐานที่แท้จริงของพฤติกรรมผู้บริโภค และสามารถแสวงหาแนวทางที่ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพดีกว่า เพื่อใช้ความพยายามทางการตลาดจูงใจผุ้บริโภคให้เกิดความนิยม และยอมรับสินค้าของกิจการในที่สุด

2. กำหนดกลยุทธ์การตลาดที่มีปะสิทธิภาพ เพื่อการวางแผนงานการตลาดให้ได้ผลดี กิจการจำเป็นต้องศึกษาผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายนั้นให้ละเอียดพอ ข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้จากการหาข้อมูลในส่วนนั้น ๆ จึงเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ และสามารถนำมาใช้เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดแผนการปฏิบัติทางการตลาดที่เรียกว่า โปรแกรมการตลาด เพื่อให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับทุก ๆ โปรแกรมทั้งในแผนงานระยะสั้น และระยะยาว ซึ่งกิจการจะมั่นใจได้ว่าแผนงานการตลาดของตลาดของเขาให้ผลสำเร็จอย่างน่าเชื่อถือได้แน่นอน

3. ประเมินผลทางการแข่งขันได้ดี ในตลาดที่มีสภาพการแข่งขันสูงจำเป็นต้องพิจารณาสถานภาพของคู่แข่งขันในเชิงเปรียบเทียบกับกิจการโดยละเอียดทุกแง่มุม และไม่ผิดพลาดซึ่งอาศัยการบางส่วนตลาดเป็นส่วน ๆ กิจการจะมีความมั่นใจมากขึ้นว่าการพิจารณาหาจุดเด่น จุดด้อย หรือ

เทียบหาข้อได้เปรียบเสียเปรียบ ระหว่างสินค้าของกิจการกับคู่แข่งขันในด้านต่าง ๆ อาทิ คุณลักษณะสินค้า ประสิทธิภาพการทำงาน ชื่อเสียงตราสินค้า อิทธิพลอิงโฆษณา ความแตกต่างของระดับราคา เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้จะปะเมินหาได้โดยไม่คลาดเคลื่อนจากสภาพความเป็นจริง ซึ่งหมายความว่ากิจการจะสามารถหาแนวทางแก้ไขอุปสรรค ตลอดจนข้อเสียเปรียบที่ยังมีให้หมดไปได้หรือสามารถหยิบฉวยจุดเด่นที่เป็นส่วนได้เปรียบเหนือคู่แข่งขันมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างการรณรงค์กับคู่แข่งขันต่อไป

4. จัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสม กิจการได้รับประโยชน์โดยตรงจากการแบ่งส่วนตลาดในด้านการจัดวางแผนการตลาดให้เหมาะสมกับตลาดส่วนที่ได้รับเลือกเป้าหมายและสามารถกำหนดรายละเอียดได้ด้วยว่ากิจกรรมใดจะต้องกระทำเมื่อใดในปริมาณมากน้อยเพียงใด เช่นรู้ว่าจะส่งเสริมการจำหน่ายหรือโฆษณาให้หนักหน่วงในช่วงเวลาใด กลุ่มผู้บริโภคกลุ่มไหนเป็นผู้รับข่าวสารใช่ความถี่ในการโฆษณาอย่างไร จึงจะส่งผลสำเร็จตามเป้าหมายได้มากที่สุด ดังนี้แล้วกิจการจึงสามารถกำหนดแผนการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับแผนงานการตลาดนั้น ๆ ด้วย

สรุป

การแบ่งส่วนการตลาด คือการแบ่งกลุ่มลูกค้า และความต้องการของลูกค้า เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับแรงจูงใจ ความต้องการ และพฤติกรรมของลูกค้า เพื่อให้กิจการนั้น ๆ สามารถวางแผนการตลาดได้อย่างถูกต้องและน่าเชื่อถือ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชำนาญ ทรงสิทธิกุล (2564 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการสภาวะความยากจนของเกษตรกรชาวนา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการดำเนินกิจกรรมของเกษตรกรชาวนา 2) ศึกษาองค์ประกอบที่เป็นปัญหาความยากจนของเกษตรกรชาวนา และ 3) เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรชาวนา โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบคำถามสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมถึงกระบวนการการทำนาของเกษตรกรชาวนา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการดำเนินกิจกรรมของเกษตรกรชาวนา ซึ่งปัญหาการทำนาของเกษตรกรชาวนาที่ไม่เหมือนกันทั้งด้านความคิด การศึกษาและองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อจำกัดในการทำนาของเกษตรกรชาวนา 2) ด้านองค์ประกอบที่เป็นปัญหาความยากจนของเกษตรกรชาวนา คือปัญหาพื้นที่ทำกินไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของเกษตรกรชาวนา อยู่นอกเขตชลประทาน เกษตรกรชาวนาขาดองค์ความรู้ที่แท้จริงในการทำนา ขาดแหล่งน้ำช่วยเหลือในการเพาะปลูก และ 3) แนวทางที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหาความยากจนเกษตรตำบล เกษตรอำเภอ รวมทั้งเกษตรกรชาวนา ต้องร่วมมือกันสร้างองค์ความรู้ใหม่สำหรับการทำนายุควิถีใหม่ (New normal) ที่จะช่วยลดต้นทุนในการดำเนินการ

สุริยะ หาญพิชัย และคณะ (2562 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพความยากจนและสาเหตุความยากจนของเกษตรกร และเสนอยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ โดยการวิจัยแบบผสมผสาน ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างในจังหวัดชัยภูมิมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ยากจน เมื่อเทียบกับจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 64.30 มีรายได้จากสมาชิกทุกคนรวมกันเฉลี่ย 88,179.90 บาทต่อปี มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 54,476.43 บาทต่อปี และมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวน 85,724.57 บาท สาเหตุที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร คือ เพศ อายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพ จำนวนสมาชิกที่พึงพิง เขตการปกครอง การคมนาคม ขนากที่ดินการเกษตร รูปแบบการเกษตร แหล่งน้ำการเกษตร ทัศนคติต่อการทำงาน การชอบความทันสมัย การยอมรับเทคโนโลยี การชอบการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติต่อการกู้ยืม ยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนของเกษตรกรไทยในจังหวัดชัยภูมิที่เหมาะสม เพื่อสังคมมั่งคั่ง เศรษฐกิจยั่งยืน คือ CHAIYAPHUM 3DII ได้แก่ ยุทธศาสตร์ 1 การเพิ่มโอกาสและพัฒนาศักยภาพเกษตรกร ยุทธศาสตร์ 2 พัฒนาระบบสังคมและสวัสดิการสังคม ยุทธศาสตร์ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน ยุทธศาสตร์ 4 ยกระดับคุณภาพชีวิตและเข้าถึงการบริการสังคม และยุทธศาสตร์ 5 ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

พรทิพย์ ถาวงค์ (2563: บทคัดย่อ) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การศึกษาวิถีการตลาดและส่วนแบ่งผลประโยชน์ ระหว่างชาวนาและผู้ประกอบการในห่วงโซ่อุปทานข้าว งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าว วิถีการตลาดข้าวและส่วนแบ่งผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชาวนากับผู้ประกอบการในระดับต่าง ๆ ตลอดห่วงโซ่อุปทาน โดยใช้วิธีการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ สำหรับการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ โดยใช้แบบสำรวจสัมภาษณ์ชาวนา ผู้รวบรวมข้าวเปลือก โรงสีข้าว และร้านจำหน่ายข้าวสาร ฤดูการผลิต นาปี 2560/2561 ในพื้นที่ 32 จังหวัด จำแนกกลุ่มตัวอย่างเป็น ชาวนา 5,501 ครัวเรือน ผู้รวบรวมข้าวเปลือก 96 ราย โรงสีข้าว 228 ราย ร้านจำหน่ายข้าวสาร 99 ร้าน และสมาคมต่าง ๆ เช่นสมาคม ค้าข้าวไทย สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย และสมาคมผู้ประกอบการข้าวถุง ผลการศึกษาพบว่า ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าวของชาวนา 3,338 บาท/ไร่ หรือ 6,604 บาท/ตัน ผลผลิต 513 กิโลกรัม/ไร่ และราคาผลผลิต 9,126 บาท/ตัน ได้รับผลตอบแทนสุทธิเท่ากับ 1,294 บาท/ไร่ หรือ 2,522 บาท/ตัน ผู้รวบรวมข้าวเปลือกมีต้นทุนค่าดำเนินการรวมค่าวัตถุดิบเฉลี่ยเท่ากับ 9,807 บาท/ตัน และราคาขายข้าวเปลือก 10,556 บาท/ตัน ได้รับผลตอบแทนสุทธิเท่ากับ 749 บาท/ตัน โรงสีข้าวมีต้นทุนค่าดำเนินการรวมค่าวัตถุดิบเฉลี่ยเท่ากับ 11,044 บาท/ตัน และราคาขายข้าวสาร และผลพลอยได้ 11,956 บาท/ตัน ได้รับผลตอบแทนสุทธิเท่ากับ 911 บาท/ตัน และร้านจำหน่ายข้าวสารมีต้นทุนค่าดำเนินการรวมค่าวัตถุดิบเฉลี่ยเท่ากับ 24,632 บาท/ตัน ราคาขายข้าวสาร 27,459 บาท/ตัน ได้รับผลตอบแทนสุทธิเท่ากับ

2,827 บาท/ตัน ในด้านวิถีตลาดข้าวเปลือกในภาพรวมข้าวทุกชนิด พบว่า ชาวนาจำหน่ายข้าวเปลือกร้อยละ 79.79 เก็บไว้บริโภคร้อยละ 15.98 ใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 3.82 และแปรรูปขายร้อยละ 0.41 สำหรับวิถีตลาดข้าวสาร พบว่า จะถูกส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศร้อยละ 59.69 และส่วนที่เหลือใช้บริโภคภายในประเทศ สำหรับการศึกษาส่วนแบ่งและผลประโยชน์ระหว่างชาวนาและผู้ประกอบการ โดยการคำนวณจากสัดส่วนต้นทุนระหว่างชาวนากับผู้ประกอบการ พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วส่วนแบ่งผลประโยชน์ที่ชาวนาจะได้รับควร เท่ากับ 10,386 บาท หรือร้อยละ 83 ของรายได้ทั้งหมดจากการขายข้าวสารและผลพลอยได้ และโรงสีควรจะได้รับเท่ากับ 2,127 บาท หรือร้อยละ 17 แต่จากข้อเท็จจริง พบว่าชาวนาขายข้าวได้ในราคาเพียง 9,126 บาท/ตัน หรือร้อยละ 73 จากรายได้ทั้งหมด

ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์ (2562 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพความยากจนและวิเคราะห์สาเหตุความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผลการศึกษาพบว่า ความยากจนสมบูรณ์ของเกษตรกรไทยแม้มีแนวโน้มลดลงตามการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ก็พบว่าความยากจนสัมพันธ์หรือความเหลื่อมล้ำของรายได้กลับอยู่ในระดับที่รุนแรง โดยเฉพาะรายได้ของเกษตรกรไทยในภาคเกษตรกับลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมมีรายได้เฉลี่ยเหลื่อมล้ำกันสูง แม้ว่าเกษตรกรในชนบทบางส่วนจะมิใช่คนยากจนตามเกณฑ์แต่ก็ยังจัดอยู่ในกลุ่มคนผู้มีรายได้ต่ำ เนื่องจากปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและต้นทุนการผลิตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นแรงกดดันที่ทำให้ความยากจนโดยเปรียบเทียบระหว่างเมืองกับชนบททวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนทำให้เกษตรกรในกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำยิ่งได้รับความเดือดร้อนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากภาระค่าใช้จ่ายที่มีราคาเพิ่มสูงขึ้น จากการศึกษาพบว่าแม้ว่าคนกลุ่มนี้จะมีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจนตามเกณฑ์มาตรฐานและไม่ถือเป็นคนจนก็ตาม แต่จากการที่ความแตกต่างของรายได้ระหว่างประชากรกลุ่มที่รวยที่สุดและกลุ่มที่จนที่สุดมีความแตกต่างเหลื่อมล้ำกันมากขึ้น และรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นเหตุทำให้ความยากจนที่ลดลงกลับไม่สามารถทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวมในประเทศดีขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบทเป็นสิ่งที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาปรับปรุงการให้บริการของรัฐบาล เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน ขจัดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการให้หมดสิ้นไป

ฉลอง สุขทอง, สุริยะ ชนะชัย และเกา เวียด ฮึง (2562 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐกิจวัฒนธรรมชาวนาไทยและเวียดนาม บนฐานความคิดทุนทางสังคม ซึ่งการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษาบริบท ข้อมูลพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรม ทุนทางสังคมที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจวัฒนธรรม ตลอดจนการเปรียบเทียบ

ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมในการแก้ไขปัญหาชุมชนและวิกฤติการณ์ของชาวนาไทยและเวียดนาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม กลุ่มประชากรเป้าหมายเป็นชาวนาในจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย และจังหวัดก่าเมา (Cà Mau) ประเทศเวียดนาม ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกประเทศละ 60 คน รวมทั้งสิ้น 120 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม 2 กลุ่ม ๆ ละ 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาบริบทและข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรมของชาวนาไทยและ เวียดนาม พบว่า จังหวัดก่าเมา ประเทศเวียดนาม ตั้งอยู่ในดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (Mekong Delta) มีน้ำตลอดทั้งปีจึงเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ สามารถปลูกข้าวได้ปีละ 2-3 ครั้ง ส่วนจังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือทางตอนใต้ของประเทศไทย สามารถผลิตข้าวหอมมะลิที่เป็นที่รู้จักของชาวโลกเป็นพื้นที่ที่สามารถเพาะปลูกข้าวได้ 1-2 ครั้งต่อปี ส่วนพื้นที่นาที่อยู่ในเขตชลประทานอ่างเก็บน้ำอาปึลสามารถปลูกข้าวได้ 2 ครั้งต่อปี ในด้านการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรมของชาวนาไทยและเวียดนามหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต พบว่า มีฐานความคิดมาจากการที่เวียดนาม มีอาหารไม่เพียงพอจากภาวะสงครามทั้งภายในและ ภายนอกประเทศ ขาดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทานาจากบรรพบุรุษไปสู่ลูกหลานหลังภาวะสงคราม มีการทำนาในรูปแบบสหกรณ์นารวม ต่อมาเมื่อรัฐบาลได้มีนโยบาย “โด๋ยเหม่ย” ทำให้ชาวนาได้สิทธิ์ในที่นาทำให้ชาวนามีความใส่ใจในที่นาของตนเองและให้ความสำคัญในการผลิต

กรอบแนวคิดของการวิจัย

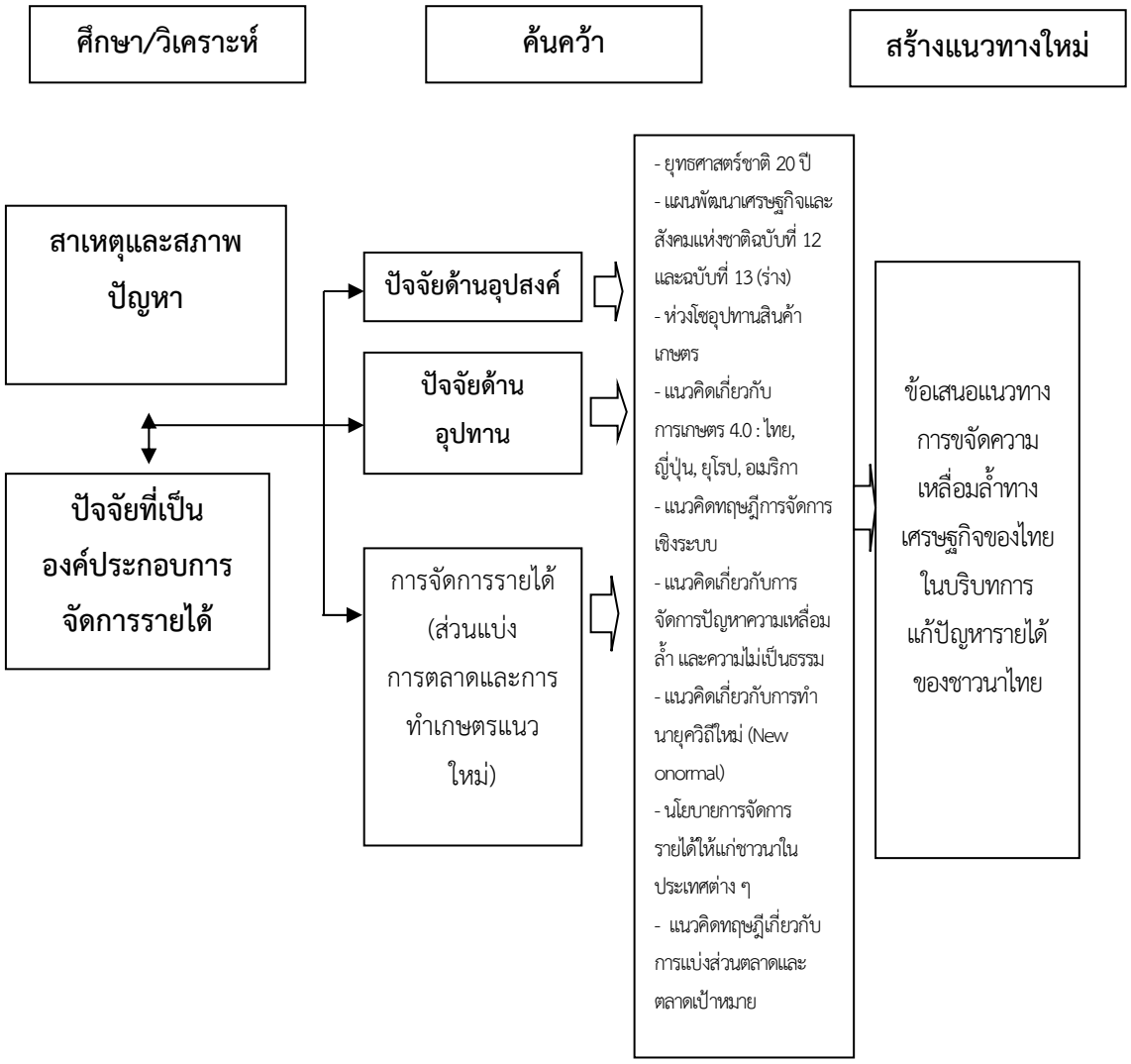

สรุป

บทนี้ได้นำเสนอทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และ ฉบับที่ 13 (ร่าง) ห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรในยุคไทยแลนด์ 4.0 : ไทย ญี่ปุ่น ยุโรป อเมริกา ทฤษฎีการจัดการเชิงระบบ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการทำนายุควิถีใหม่ (New normal) นโยบายการจัดการรายได้ของชาวนาในต่างประเทศ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแบ่งส่วนตลาดและตลาดเป้าหมาย และ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบในการศึกษาสภาพปัญหา และปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการรายได้ของชาวนาไทย โดยมีประเด็นสำคัญในการศึกษาปัจจัยด้านอุปสงค์ ปัจจัยด้านอุปทาน และปัจจัยด้านความยั่งยืน เพื่อมากำหนดกรอบในการสร้างประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำไปสู่การนำเสนอภาพแนวข้อเสนอแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

บทที่ 3
วิเคราะห์สภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย

บทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน และศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบการยกระดับรายได้ของชาวนาไทย ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาโดยตรงจากพื้นที่การวิจัย ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการใช้เครื่องมือ SWOT และ PESTEL ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาและองค์ประกอบของรายได้ของชาวนา และสืบค้นข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งจากเว็บไซต์ และห้องสมุดต่าง ๆ มีลำดับการศึกษา ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน
2. ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบการยกระดับรายได้ของชาวนาไทย
3. สรุป

ผลการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสาร และวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ รวมถึงการเก็บข้อมูลจากชาวนาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน พบว่า จากข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 จนถึงปัจจุบัน หนี้สินสะสมรายปีของเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวนา มีหนี้สินต่อครัวเรือนสูงถึงเกือบ 200,000 บาท ซึ่งในจำนวนนี้กว่าร้อยละ 55 เป็นหนี้เกี่ยวเนื่องกับการลงทุนด้านเกษตร ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวนาปัญหาของรายได้ของชาวนาไม่ใช่เกิดจากการขายข้าวได้ เพียงอย่างเดียว ซึ่งสะท้อนได้จากความเห็นของ นายทองปลิว คงถิ่น ชาวนาจากจังหวัดสมุทรสาคร หนึ่งในม็อบชาวนา อธิบายว่า ตนเองเป็นหนี้จากการทำนามานานกว่า 30 ปี เนื่องจากราคาข้าวที่ขายได้มีราคาต่ำลง แต่การทำนากลับต้องใช้เงินลงทุนสูงทำให้ต้องไปกู้เงินจากธนาคาร แต่เมื่อราคาข้าวที่ขายได้มีราคาที่ต่ำทำให้ไม่สามารถใช้หนี้ได้และต้องมีการกู้ยืมมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นจึงเห็นว่า จะมีการรวมตัวกันประท้วงของกลุ่มเกษตรกรต่างๆ และกลุ่มชาวนาที่มีมานานหลายสิบปี เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามาจัดการแก้ไขปัญหาเรื่องหนี้สิน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้กลุ่มเกษตรกรหลายคน ไม่สามารถประกอบอาชีพเหล่านี้ต่อได้ เกษตรกรบางคนถึงขั้นขายทรัพย์สินส่วนตัวหรือขายที่นาบางส่วน เพื่อนำเงินมาใช้หนี้ที่เคยกู้ไว้ ดังนั้น เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของปัญหารายได้ของชาวนาว่ามีอะไรเกี่ยวข้องบ้าง ผู้วิจัยจึงได้แสวงหาข้อมูลเพื่อนำมา

วิเคราะห์สภาพแวดล้อมด้วยการทำ SWOT Analysis โดยวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน เพื่ออธิบายถึงสภาพปัญหา ตั้งแต่กระบวนการการผลิต (ต้นน้ำ) กระบวนการหลังเก็บเกี่ยวและแปรรูป (กลางน้ำ) ไปจนถึงกระบวนการการตลาดข้าวไทย (ปลายน้ำ) ได้ชัดยิ่งขึ้น ดังนี้

การวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) ด้านบริบทของประเทศในการปลูกข้าว พบว่าประเทศไทยมีจุดแข็งในการปลูกข้าว คือ

1. ชนิดและคุณภาพของข้าวไทยมีความหลากหลายชนิดและทุกชั้นคุณภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของทุกตลาด โดยมีเชื้อพันธุ์ข้าวที่เก็บรวบรวมไว้ในธนาคารเชื้อพันธุ์ข้าวมากกว่า 20,000 ตัวอย่างเชื้อพันธุ์ซึ่งในจำนวนนี้เป็นข้าวพื้นเมืองของไทย 17,000 ตัวอย่างเชื้อพันธุ์

2. สภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ เอื้อต่อการปลูกข้าว และมีความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติน้อย จึงทำให้ประเทศไทยมีเสถียรภาพในการผลิตข้าวสูง

3. ข้าวมีความผูกพันกับชีวิตคนไทยมาแต่โบราณกาลนับพันปี การปลูกข้าวก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามคู่กับชาติไทย สืบสานต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอาชีพทำนาเป็นอาชีพที่เปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณในการเพาะปลูกข้าวซึ่งถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานชาวนาในปัจจุบัน ถือได้ว่าชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติ สามารถใช้ทักษะและประสบการณ์ยืนหยัดต่อสู้กับความยากลำบากนานัปการเพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารเพื่อเลี้ยงคนทั้งภายในและต่างประเทศ

การวิเคราะห์ จุดอ่อน (Weaknesses) ซึ่งจุดอ่อนดังกล่าว ถือเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสภาพปัญหารายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่ปัญหาด้านการจัดการน้ำ สภาพดิน การวิจัย การพัฒนาพันธุ์ข้าว การเพิ่มมูลค่าข้าว ต้นทุนการผลิตข้าว การบริหารจัดการ คุณสมบัติและทักษะของชาวนา และอื่น ๆ พบว่า การปลูกข้าวของชาวนาไทย ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน การเพาะปลูก จนถึงการจำหน่าย ดังนี้

1. สภาพปัญหาของการตลาดข้าวไทย มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1.1 ราคาผลผลิตแปรปรวนและตกต่ำ พึ่งพาตลาดโลกค่อนข้างมาก ทั้งที่ไทยเป็นหนึ่งในหกผู้ส่งออกรายใหญ่ของโลก แต่ก็ไม่มีอำนาจในการกำหนดราคาข้าวแต่อย่างไร การกำหนดราคาเป็นไปตามราคาโลกและหักกำไรของผู้ค้าคนกลางทุกขั้นรวมทั้งโรงสี แล้วจึงเหลือเป็นราคาข้าวเปลือก สำหรับชาวนา

1.2 การปลอมปนข้าวสารจะส่งผลต่อเนื่องทั้งระบบการผลิตและการตลาด

1.3 มีช่องทางการตลาดน้อยและต้องผ่านหลายขั้นตอนก่อนถึงผู้บริโภค ทำให้ราคาที่เกษตรกรได้รับเหลือน้อย

1.4 การจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรยังมีการแบ่งชั้นคุณภาพน้อย

1.5 ขาดการศึกษาความต้องการของตลาดอย่างลึกซึ้งและจริงจัง กล่าวคือไม่สามารถพยากรณ์ความต้องการพันธุ์ข้าว หรือปริมาณ ในอนาคตได้ถึงแม้จะภายใน 5 ปีก็ตาม

1.6 ตลาดข้าวต่างประเทศยังเป็นกลุ่มเดิม ยังขาดตลาดที่เป็นกลุ่มข้าวเฉพาะ แต่เดิมกระทรวงพาณิชย์เคยมีแผนการตลาดต่างประเทศอย่างต่อเนื่องและจริงจัง แต่ในห้วง 10 ถึง 20 ปีที่ผ่านมา กิจกรรมการขยายตลาดได้หยุดชะงักไปจึงเป็นผลทำให้ไทยสูญเสียตำแหน่งผู้นำในตลาดโลก

2. ต้นทุนการผลิตสูง ทั้งค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารเคมี และค่าแรงงาน โดยมีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

2.1 ชาวนาขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ดี การผลิตและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการใช้ของชาวนาอย่างเพียงพอและทั่วถึง

2.2 ค่าใช้จ่ายในการผลิตสูงขึ้นทุกปี ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นประกอบด้วย ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารเคมี ค่าแรงงาน และเครื่องจักรในการผลิต ทั้งนี้มาจากชาวนาส่วนใหญ่มีการใช้ปัจจัยการผลิตที่สูงมากเกินกว่าคำแนะนำ และใช้กรรมวิธีการผลิตที่ยังไม่ถูกต้องเหมาะสม

ปัญหาต้นทุนปัจจัยการผลิตสูงขึ้นทุกปี ปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบปัญหาประสิทธิภาพการผลิตข้าวต่ำและต้นทุนการผลิตข้าวสูงกว่าคู่แข่ง ซึ่งเกิดจากหลายปัจจัย ได้แก่ (1) ปัญหาการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพดี การผลิตและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพยังไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ของชาวนา (2) ค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารเคมี ค่าแรงงานและเครื่องจักรในการผลิตเนื่องจากชาวนาส่วนใหญ่มีการใช้ปัจจัยการผลิตมากเกินกว่าคำแนะนำและใช้ นอกจากนี้สถานการณ์รัสเซีย-ยูเครนทำให้ราคาปุ๋ยยิ่งแพงมากหลายเท่าตัว

3. ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ จากการศึกษาทำให้เห็นถึงสภาพปัญหาการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและสอดรับกันทั้งระบบ ตั้งแต่การผลิต จัดเก็บปัจจัยการผลิต การเก็บรักษาผลผลิต จนถึงการจำหน่ายข้าว กล่าวคือตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

จากข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่า ไทยมีปัญหาประสิทธิภาพการผลิตข้าวต่ำและการจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่ของไทย ปีเพาะปลูก 2553/54 ได้เพียงไร่ละ 441 กก. (นาปี 394 และ นาปรัง 633 กก.ต่อไร่) จัดว่ายังต่ำมากเมื่อเทียบกับผลผลิตเฉลี่ยของโลก 688 กก.ต่อไร่ สหรัฐ 1,206 กก. จีน 1,048 กก. และเวียดนาม 885 กก. วิธีการทำนาก็มีผลต่อประสิทธิภาพการผลิต กล่าวคือ ถ้าตั้งแต่การผลิต การจัดเก็บปัจจัยการผลิต การเก็บเกี่ยว การเก็บรักษาผลผลิต การตลาดและจัดจำหน่าย การจัดการต้นทุนการเงิน และการขนส่งผลผลิตไปสู่ผู้รับซื้อข้าว ทำนาด้วยเครื่องจักรหรือเทคโนโลยีการเกษตร ก็จะเกิดประสิทธิภาพการผลิตข้าวสูง ซึ่งหมายถึง ผลผลิตต่อไร่สูง และทำให้ต้นทุนผลผลิตลดลง

สรุปปัญหาการจัดการโดยรวม

3.1 ในปัจจุบันพบว่าปัจจัยการผลิตมีการเปลี่ยนแปลงไปที่อาจส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพ ผลผลิตเกษตรทำให้ไม่เป็นไปตามเป้าหมายการผลิตและส่งผลต่อความยั่งยืนในการทำเกษตร ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการทำเกษตรมีดังนี้ 1. ขาดข้อมูล/ขาดการวางแผน และการบริหารจัดการการผลิตข้าว 2. ขาดข้อมูลการเลือกใช้พันธุ์ข้าว 3. ขาดองค์ความรู้เรื่องข้าว 4. เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ 5. ขาดเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม 6. ขาดแคลนแรงงานและนวัตกรรม 7. เน้นปริมาณไม่คำนึงถึงคุณภาพ 8. นาในเขตชลประทานมีต้นทุนการผลิตสูง และ 9. เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

3.2 ขาดการจัดการการเก็บเกี่ยวและหลังการเก็บเกี่ยว ส่งผลให้ผลผลิตเกิดการสูญเสียจากการเก็บเกี่ยวสูงประมาณร้อยละ 5-10 ของปริมาณผลผลิตทั้งหมด ผลผลิตที่ได้บางส่วนมีคุณภาพต่ำ นอกจากนี้ชาวนามีการเก็บเกี่ยวข้าวโดยใช้เครื่องเกี่ยวนวดขณะที่ข้าวยังมีความชื้นสูง และจำหน่ายข้าวในทันที หากจัดการไม่ดีจะทำให้ข้าวมีคุณภาพต่ำผลผลิต

3.3 การขนส่งผลผลิตไปจำหน่ายให้ผู้รับซื้อข้าว มีค่าใช้จ่ายสูง

4. ระบบน้ำชลประทานที่ไม่เพียงพอ พบว่า พื้นที่ปลูกข้าวส่วนใหญ่อยู่ในเขตน้ำฝน โดยพื้นที่กว่าร้อยละ 70 อยู่ในเขตน้ำฝน แต่พื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่ที่ขาดแคลนแหล่งน้ำ สภาพดินส่วนใหญ่มีปัญหาเสื่อมโทรม ขาดแคลนอินทรียวัตถุ ดังนั้นการปลูกข้าวของชาวนา ที่ต้องอาศัยน้ำจากชลประทานต้องเร่งการผลิต หรือผลิตที่ไม่คำนึงคุณภาพข้าวที่จะได้ ส่งผลให้ระบบนิเวศขาดความสมดุล

5. ดินเสื่อมสภาพ เนื่องจากมีการใช้ปุ๋ยเคมีสะสมมาเป็นเวลานาน ส่งผลให้ดินเสื่อมสภาพและนำไปสู่ปัญหาการระบาดของโรคแมลงศัตรูข้าว ทำให้ข้าวที่ได้มีคุณภาพต่ำ ประกอบกับสภาพดินในพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนล่างซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าว ดินมีสภาพความเปรี้ยวจัด ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดินมีสภาพเป็นดินเค็ม ที่ผ่านมายังขาดการจัดการทรัพยากรดินอย่างเหมาะสม

6. ขาดงานวิจัยพัฒนาพันธุ์ข้าว ที่ผ่านมาประเทศไทยยังประสบปัญหาความขาดแคลนนักวิจัยข้าว โดยเฉพาะนักปรับปรุงพันธุ์ข้าว รวมทั้งขาดการสนับสนุนงบประมาณ และเครื่องมืออุปกรณ์ในการวิจัยที่ทันสมัย และขาดการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานวิจัยทั้งหมดของประเทศ ตามแผนภาพที่ 3-1

แผนภาพที่ 3-1 สรุปงบประมาณที่กรมการข้าวได้รับการจัดสรร ปี 2558-2564 (ล้านบาท)

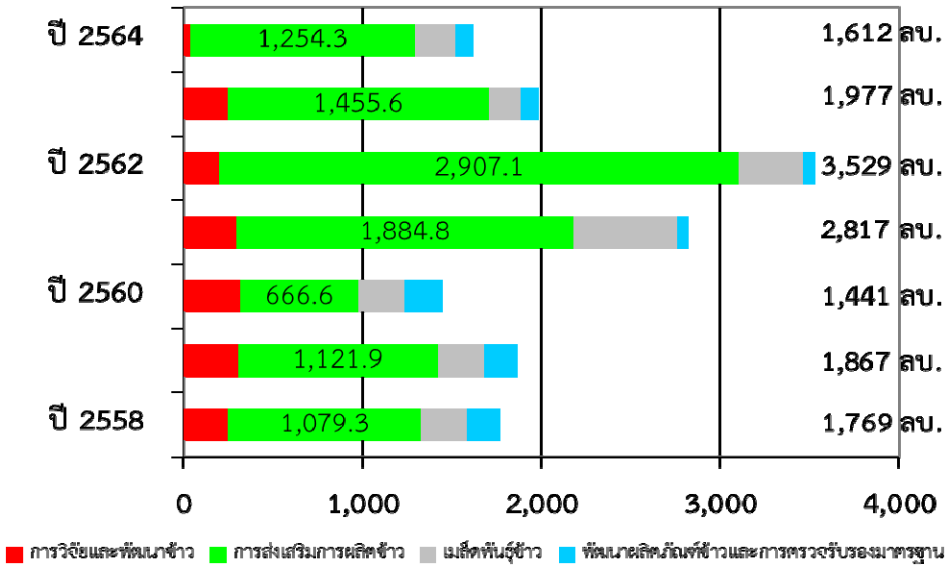

หมายเหตุ ไม่รวมงบประมาณบุคลากรของกรมการข้าว

ที่มา : กองวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าว, กรมการข้าว, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2565.

จากงานวิจัยที่จำกัดทำให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มยังไม่แพร่หลายและไม่สามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ขั้นสูงได้ รวมทั้งขาดระบบการเชื่อมโยงวัตถุดิบข้าวที่มีคุณภาพเพื่อการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ปัญหาอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวโดยภาพรวม ได้แก่

1. เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรที่สามารถแปรรูปได้ยังมีน้อย
2. ขาดระบบการส่งเสริมตลาดเฉพาะ (GI, อินทรีย์)
3. ข้อจำกัดด้านการวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมข้าวในการสร้างมูลค่าเพิ่ม
4. ขาดการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะการแปรรูปและบรรจุภัณฑ์ทำให้การส่งออกไทยมีมูลค่าต่ำ
5. ขาดการเพิ่มขีดความสามารถของผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ
6. ปัญหาการตลาดและช่องทางจัดจำหน่ายข้าว ได้แก่ 1. ช่องทางการตลาดผ่านหลายขั้นก่อนถึงผู้บริโภค ทำให้ราคาที่ชาวนาได้รับต่ำ 2. ขาดความเข้าใจความต้องการของตลาดอย่างจริงจัง 3. มีการแบ่งข้าวตามคุณภาพน้อยชั้น และขาดกลุ่มที่เป็นข้าวเฉพาะ 4. ตลาดข้าวต่างประเทศยังเป็นกลุ่มประเทศเดิม รัฐบาลขาดการสนับสนุนช่วยภาคธุรกิจเปิดตลาดในประเทศใหม่ ๆ
7. ขาดการส่งเสริมการพัฒนาทักษะและศักยภาพของชาวนา และหน่วยงาน-องค์กรที่เกี่ยวกับชาวนาไทย จากการศึกษามีประเด็นที่สำคัญดังนี้

7.1 ชาวนามีอายุมาก ปัจจุบันมีอายุระหว่าง 40-57 ปี คิดเป็นร้อยละ 67.9 อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 11.6 อายุเฉลี่ยประมาณ 57 ปี และแนวโน้มในอีก 10 ปีข้างหน้า

ชาวนาจะมีอายุเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ชาวนาส่วนใหญ่มีฐานะด้อยกว่าเกษตรกรอื่น ทั้งในด้านระดับการศึกษา โอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การได้รับสวัสดิการจากภาครัฐ อาชีพทำนาไม่สามารถทำรายได้แก่ชาวนาอย่างเพียงพอ จึงเกิดการละทิ้งนาเพื่อแสวงหาแหล่งรายได้อื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า รวมทั้งลูกหลานชาวนาปฏิเสธที่จะสืบทอดอาชีพการทำนาเนื่องจากยากลำบาก รายได้น้อย ขาดสวัสดิการหรือระบบการประกันรายได้ที่เหมาะสม นอกจากนี้ปัจจุบันชาวนาเป็นจำนวนมากหลุดจากฐานชุมชนที่เคยเป็นเจ้าของและต้องเช่าที่นาทำมาหากิน ส่งผลให้ชาวนาไม่มีแรงจูงใจในการที่จะปรับปรุงนาให้อุดมสมบูรณ์ ทำให้การทำงานกับชาวนามีความยาก

7.2 ส่วนมากเป็นชาวนารายย่อย ยังขาดความรู้และความสามารถในการผลิตข้าวและการบริหารจัดการอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งในรูปสถาบันเกษตรกร

7.3 องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวและชาวนาส่วนใหญ่ถูกจัดตั้งขึ้นมาตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มบุคคลทั่วไปที่อาชีพเหมือนกันและต้องการแก้ปัญหาของตนเป็นหลัก สมาคมต่างๆ ยังขาดความเป็นเอกภาพในการร่วมกันแก้ไขปัญหาการผลิตข้าวของชาวนา

8. หน่วยงานหลักรับผิดชอบ : กรมการข้าว

นอกจากนี้ผู้วิจัย ได้วิเคราะห์สถานการณ์ภายในองค์กรของกรมการข้าวที่มีวิสัยทัศน์และภารกิจในการดำเนินการทุกเรื่องที่เกี่ยวกับข้าวของประเทศ จะมุ่งเน้นให้การพัฒนาการผลิตข้าวให้มีคุณภาพ ลดต้นทุน และสร้างความยั่งยืนให้เกษตรกรชาวนา หากแต่ในทางปฏิบัตินั้นยังมีช่องว่างในการปฏิบัติในการขับเคลื่อนสู่วิสัยทัศน์ตามที่ตั้งไว้ ด้วยยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างองค์กรในระดับปฏิบัติ ประเด็นที่น่าสนใจคือมีอัตรากำลังประมาณ 2,100 ราย และจ้างเหมาบริการประมาณ 1,700 ราย และประสานงานให้หน่วยงานอื่น ๆ ช่วยในหลาย ๆ ภารกิจ จำนวนบุคลากรที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการและส่งเสริมพัฒนาเกษตรกรได้ทั่วถึงและเป็นไปอย่างช้าไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เกษตรกรชาวนาส่วนใหญ่ยังอยู่ในฐานะผู้ผลิตและเป็นเกษตรกรรายย่อย หากหน่วยงานภาครัฐยังใช้รูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมในรูปแบบเดิมจะไม่สามารถก้าวทันต่อการแข่งขัน และเกษตรกรที่สูงวัยยังไม่สามารถปรับตัวได้ เกษตรกรรุ่นใหม่ขาดแรงจูงใจ

โดยสรุปการวิเคราะห์ สภาพปัญหาจุดแข็งและจุดอ่อนของการจัดการรายได้ของชาวนาไทย พบว่า สภาพปัญหาการจัดการรายได้ของชาวนาไทย สามารถแบ่งออกเป็น 8 ด้าน คือ 1. สภาพปัญหาของการตลาดข้าวไทย 2. ต้นทุนการผลิตสูง 3. ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ 4. ระบบน้ำชลประทานไม่เพียงพอ 5. สภาพดินเสื่อม 6. ขาดงานวิจัยทั้งการพัฒนาพันธุ์ข้าว และการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม 7. การส่งเสริมทักษะและศักยภาพของชาวนา และ 8. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวนาไทย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่ได้ค้นคว้าในบทที่ 2

ผลการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบการยกระดับรายได้ของชาวนาไทย

จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร ตำรา และงานวิจัยต่างๆ สามารถอธิบายปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบการยกระดับรายได้ของชาวนาไทย ซึ่งจากการใช้เครื่องมือในการศึกษาปัจจัยสำคัญซึ่งส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ปัจจัยองค์ประกอบรายได้ของชาวนาไทย โดยการใช้เครื่องมือ PESTEL และสามารถวิเคราะห์ พบว่า มีปัจจัยที่สำคัญ 6 ประการ คือ สภาพการเมือง (Politic : P) สภาพทางเศรษฐศาสตร์ (Economic : E) สภาพทางสังคม (Sociology : S) สภาพทางเทคโนโลยี (Technology : T) สภาพทางสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยการผลิตข้าว (Environment : E) และ สภาพทางกฎหมายข้อบังคับและหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแล (Laws and Regulatory : L) โดยอธิบายถึงรายละเอียดในแต่ละประเด็นได้ดังนี้

1. สภาพทางการเมือง (Politic: P) พบว่า ชาวนาถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มใหญ่มีมากถึง 4.23 ล้านครัวเรือนในปี 2560 และเป็นกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดในบรรดาเกษตรกรทั้งหลายอยู่กระจายกันทั่วประเทศและมีบทบาทต่อภาวะทางการเมือง การปกครองและความมั่นคงของประเทศ รัฐบาลทุกรัฐบาลจะให้ความสนใจในปัญหาเรื่องข้าวของชาวนามากที่สุด เพราะถือว่าเป็นปัญหาของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่ผ่านมาพรรคการเมืองใช้นโยบายกานชดเชยราคาข้าวเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการหาเสียง จนทำให้การแก้ปัญหาการาคาข้าวเป็นแบบระยะสั้น รายละเอียดตามตารางที่ 3-1

ตารางที่ 3-1 งบประมาณมาตรการช่วยเหลือและโครงการที่สนับสนุนด้านข้าว (บาท)

กิจกรรม		ปี 2558	ปี 2559	ปี 2560	ปี 2561	ปี 2562	ปี 2563	ปี 2564
โครงการประกันรายได้เกษตรกรผู้ปลูกข้าว		-	-	-	-	19,413,140,000	48,176,910,000	89,306,390,000
โครงการสนับสนุนค่าบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพผลผลิตเกษตรกรผู้ปลูกข้าว		-	-	8,780,259,906	5,068,730,000	49,240,550,000	53,804,460,000	54,972,720,000
รวมเงินจ่ายขาด		-	-	**8,780,259,906**	**5,068,730,000**	**68,653,690,000**	**101,981,370,000**	**144,279,110,000**
โครงการสินเชื่อชะลอการขายข้าวเปลือกนาปี	สินเชื่อ	6,909,440,000	145,770,000	146,650,000	156,810,000	1,396,860,000	18,326,420,000	20,401,900,000
	จ่ายขาด	-	-	-	-	-	-	5,853,480,000
โครงการสินเชื่อเพื่อรวบรวมข้าวและสร้างมูลค่าเพิ่มโดยสถาบันเกษตรกร	สินเชื่อ	8,082,910,000	11,399,360,000	12,141,340,000	12,481,260,000	9,176,180,000	5,349,360,000	15,000,000,000
	จ่ายขาด	-	-	-	-	-	-	562,500,000
โครงการชดเชยดอกเบี้ยให้ผู้ประกอบการค้าข้าวในการเก็บสต๊อก	สินเชื่อ	-	-	-	-	-	-	
	จ่ายขาด	368,340,000	528,900,000	421,380,000	144,020,000	200,000,000	340,000,000	540,000,000
โครงการส่งเสริมผลักดันการส่งออกข้าว	จ่ายขาด	-	-	-	-	-	-	810,000,000
รวม	**สินเชื่อ**	**14,992,350,000**	**11,545,130,000**	**12,287,990,000**	**12,638,070,000**	**10,573,040,000**	**23,675,780,000**	**35,401,900,000**
	จ่ายขาด	**368,340,000**	**528,900,000**	**421,380,000**	**144,020,000**	**200,000,000**	**340,000,000**	**7,765,980,000**

หมายเหตุ: โครงการประกันรายได้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวเริ่มดำเนินการ ปี 25662
ที่มา : กองวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าว กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2. สภาพทางเศรษฐศาสตร์ (Economic: E) พบว่า ประกอบด้วย ปัญหาราคาผลผลิตทางเกษตร ภาวะเศรษฐกิจถดถอยและเงินเฟ้อของโลกทำให้ต้นทุนปัจจัยการผลิตที่นำเข้าจากต่างประเทศมีราคาสูง การเปิดเขตการค้าเสรี (Free Trade Area : FTA) และ ประเทศผู้นำเข้ามีมาตรการกีดกันทางการค้าเพิ่มขึ้น มีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

2.1 ปัญหาราคาข้าว ได้แก่ (1) ทั้งที่ไทยเป็นหนึ่งในผู้ส่งออกรายใหญ่ของโลก แต่ไม่สามารถกำหนดราคาข้าวได้ การกำหนดราคาเป็นไปตามราคาโลกและหักกำไรของผู้ค้าคนกลางทุกขั้นรวมทั้งโรงสี แล้วจึงเหลือเป็นราคาข้าวเปลือกสำหรับชาวนา (3) การปลอมปนข้าวสารจะส่งผลต่อเนื่องทั้งระบบการผลิตและการตลาด (4) การลักลอบนำเข้าข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านทำให้ในระบบมีอุปทานมากเกิน ทำให้ราคาข้าวตก ซึ่งเป็นไปตามกลไกทางเศรษฐศาสตร์

2.2 ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตร ที่ผ่านมาชาวนาไม่มีสิทธิที่จะเข้าไปกำหนดทิศทางราคาข้าว ชาวนาขาดอำนาจในการต่อรอง กลไกการตลาดเป็นของพ่อค้าคนกลาง ที่ซับซ้อนมากในประเทศเพิ่มเป็นพ่อค้าต่างประเทศในระบบตลาดโลก ชาวนาเป็นผู้ผลิตแต่ไม่มีโอกาสจัดการผลผลิตโดยตนเองแตกต่างจากผลผลิตของบริษัทเอกชนทั่วไปที่สามารถกำหนดราคาขายได้ นอกจากนี้หากพิจารณาความสามารถในการแข่งขันของข้าวในตลาดโลก ภาวะเศรษฐกิจถดถอยและเงินเฟ้อของโลกในปัจจุบันที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งของรัสเซียและประเทศนาโต้ ทำให้ต้นทุนปัจจัยการผลิตที่นำเข้าจากต่างประเทศมีราคาสูง ปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดวัชพืช ศัตรูพืชที่นำเข้าจากต่างประเทศมีราคาสูง และมีแนวโน้มสูงขึ้น ส่งผลให้ต้องซื้อปัจจัยการผลิตในราคาที่สูงขึ้น และแนวโน้มต้นทุนที่สูงขึ้นทำให้ชาวนาหันไปปลูกพืชพลังงานในนาข้าวที่ให้ผลตอบแทนที่ดีกว่าการปลูกข้าว สะท้อนได้จากการศึกษาเกี่ยวกับด้านหุ้น และงานวิจัยของกสิกรไทย (2565) ระบุรายละเอียดที่สำคัญ ปรากฏตามตารางที่ 3.2 ตารางเปรียบเทียบอุปทานข้าว ดังนี้

ตารางที่ 3-2 เปรียบเทียบอุปทานข้าว

	ปี 2565		ปี 2566	
	ผลกระทบจากปุ๋ยแพง	ล้านตันข้าวสาร	ผลกระทบจากปุ๋ยแพง	ล้านตันข้าวสาร
ผลิต				
- ข้าวนาปรัง	✗	4.3	✓	3.5-4
- ข้าวนาปี	✓	15.9	✓	14.5-15.5
ผลผลิตรวม		20.2		18-19.5
สต๊อก		4.1		3.5
รวมอุปทาน		24.3		21.5-23
ส่งออก		7		7.5
บริโภค		13		13.1
รวมอุปสงค์		20		20.6
คาดอุปทานข้าวเหลือในประเทศปี 2565-2566		**4.3**		**0.9-2.4**
เทียบอุปทานข้าวเหลือในประเทศช่วงก่อนหน้า	**ช่วงก่อนหน้าปี 2562-2564 ที่ 6 ล้านตันข้าวสาร**			

ที่มา : ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (ออนไลน์), 2565.

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ได้ชี้ให้เห็นประเทศไทยเป็นประเทศที่มีผลผลิตข้าวจำนวนมากในปี 2562-2564 โดยเฉลี่ยที่ราว 21 ล้านตันข้าวสารต่อปี ซึ่งเป็นปริมาณที่เหลือเพียงพอต่อการบริโภคในประเทศหลังจากที่หักส่งออกแล้ว ซึ่งหากรวมสต๊อกด้วยแล้ว ไทยจะมีอุปทานข้าวเหลือในประเทศราว 6 ล้านตันข้าวสาร และแม้ในบางปีที่เกิดภาวะภัยแล้ง (ปี 2558-2559) จนทำให้ผลผลิตข้าวลดลงอยู่ที่ราว 19 ล้านตันข้าวสาร แต่ไทยก็ยังมีอุปทานข้าวเหลือในประเทศในระดับที่ไม่น่ากังวลนัก แต่ในปัจจุบัน สถานการณ์โลกได้เปลี่ยนไปอย่างมาก โดยเฉพาะจุดเปลี่ยนสำคัญคือสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครนที่สร้างผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตสำคัญอย่างปุ๋ยเคมี ให้มีราคาพุ่งสูงขึ้นเป็นประวัติการณ์ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการใช้ปุ๋ย และทำให้ผลผลิตข้าวลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น จึงนำมาสู่คำถามว่า ในสถานการณ์ที่ไม่ปกติเช่นนี้ที่ทำให้ผลผลิตข้าวลดลง ไทยจะมีความเสี่ยงต่ออุปทานข้าวในประเทศที่ตึงตัวขึ้นหรือไม่ในปี 2565 ซึ่งในประเด็นนี้ศูนย์วิจัยกสิกรไทย มองว่า ในปี 2565 ด้วยเหตุการณ์ไม่ปกติที่มีสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครนที่ดันราคาปุ๋ยเคมีพุ่งสูงขึ้นกว่าเท่าตัวเมื่อเทียบกับปีก่อนไปอยู่ที่ราว 950-1,000 ดอลลาร์สหรัฐฯต่อตัน ส่งผลกดดันผลผลิตข้าวไทยให้ลดลงโดยเฉพาะข้าวนาปีที่ได้รับผลกระทบจากราคาปุ๋ยแพง ทำให้ผลผลิตลดลงราว 1.2-1.8 ล้านตันข้าวสารเมื่อเทียบกับปีก่อน หรือลดลงราวร้อยละ 10 ของผลผลิตข้าวนาปี แม้ข้าวนาปรังจะไม่ได้รับผลกระทบจากปุ๋ยแพง เพราะเป็นช่วงที่กำลังเก็บเกี่ยวผลผลิต ทำให้มีผลผลิตข้าวรวมสต๊อกอยู่ที่ราว 24.3 ล้านตันข้าวสาร และเมื่อผนวกกับ

อุปสงค์จากต่างประเทศที่มีรองรับ สะท้อนผ่านการส่งออกข้าวไทยที่แม้จะกระเตื้องขึ้นเพียงเล็กน้อย ไปอยู่ที่เป้าหมายราว 7 ล้านตันข้าวสาร และการบริโภคข้าวในประเทศที่ราว 13 ล้านตันข้าวสาร จะทำให้ไทยเหลืออุปทานข้าวในประเทศที่ราว 4.3 ล้านตันข้าวสาร นับเป็นระดับที่ตึงตัวขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงก่อนหน้าที่ราว 6 ล้านตันข้าวสาร ซึ่งภาพของอุปทานข้าวที่เหลือในประเทศที่ตึงตัวดังกล่าวนี้ น่าจะไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแค่ชั่วคราวเท่านั้น และเมื่อประเมินความเสี่ยงที่ไทยจะมีอุปทานข้าวเหลือในประเทศที่ตึงตัวขึ้นในปี 2565-2566

ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงรายละเอียดในฝั่งของอุปสงค์ที่จะกระเตื้องขึ้นในปีนี้ ซึ่งอาจมีน้ำหนักไปซ้ำเติมอุปทานที่ลดลงจากราคาปุ๋ยแพง และจะเป็นปัจจัยที่เพิ่มความเสี่ยงทำให้อุปทานข้าวเหลือในประเทศตึงตัวมากยิ่งขึ้น โดยพบว่า อุปสงค์ต่างประเทศที่สะท้อนผ่านการส่งออกข้าวไทย น่าจะให้ภาพที่กระเตื้องขึ้นกว่าปีก่อน คาดไปอยู่ที่เป้าหมายราว 7 ล้านตันข้าวสาร หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.5 (YoY) เนื่องจากมี Pent Up Demand ในตลาดโลกรองรับ ปัญหาตู้คอนเทนเนอร์คลี่คลายมากขึ้น และเงินบาทที่มีแนวโน้มอ่อนค่าเมื่อเทียบกับดอลลาร์สหรัฐฯ จะช่วยหนุนการส่งออกข้าวไทยแต่น่าจะยังคงอยู่บนฐานที่ต่ำจากการแข่งขันในตลาดโลกที่รุนแรง โดยเฉพาะจากเวียดนามและอินเดียที่คาดว่ายังไม่มีแนวโน้มของนโยบายที่จะจำกัดการส่งออกข้าวในปีนี้ เนื่องจากต่างก็มีผลผลิตข้าวที่อยู่ในระดับสูงเช่นกัน จากสภาพอากาศที่เอื้ออำนวย แต่ด้วยข้าวไทยมีราคาและต้นทุนการผลิตที่สูงกว่าคู่แข่ง ทำให้ไทยจะยังมีความท้าทายในการแข่งขันด้านราคาอยู่มาก ท้ายที่สุด อุปทานข้าวที่เหลือในประเทศหลังหักการส่งออกและบริโภคในประเทศอาจตึงตัวมากขึ้น ซึ่งแม้จะส่งผลดีในแง่ของการส่งออกข้าวที่ทำได้ดีขึ้น แต่ในอีกมุมหนึ่ง อาจกระทบต่ออุปทานข้าวไทยได้ในภาวะที่มีความไม่แน่นอนสูงจากความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครนที่ยังคงยืดเยื้อ ดังนั้น ในปี 2565 ท่ามกลางภาวะที่ผลผลิตข้าวลดลง แม้จะมีการส่งออกข้าวที่กระเตื้องขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่ก็นับว่าเป็นปัจจัยซ้ำเติมความเสี่ยงที่ไทยอาจต้องเผชิญภาวะอุปทานข้าวในประเทศที่ตึงตัวขึ้น ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้คงไม่ใช่เป็นการเกิดขึ้นเพียงระยะสั้นเท่านั้น

การคาดการณ์ในอนาคต ศูนย์วิจัยกสิกรไทย คาดว่า ในปี 2566 ภาพของความเสี่ยงอุปทานข้าวในประเทศที่ตึงตัวน่าจะยังคงอยู่ ตามสถานการณ์โลกที่ยังมีความไม่แน่นอนสูง ทั้งจากความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครนที่อาจลากยาวและยังคาดการณ์ระยะเวลาสิ้นสุดได้ยาก จะส่งผลกระทบต่อราคาปุ๋ยเคมีที่น่าจะยืนสูงต่อเนื่องและกดดันผลผลิตข้าวทั้งนาปรังและนาปี ภาวะ Climate Change ที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น รวมไปถึงราคาข้าวที่แม้จะปรับตัวสูงขึ้นแต่ยังคงเคลื่อนไหวอยู่บนฐานที่ต่ำ อาจไม่จูงใจให้เกษตรกรขยายการผลิตมากนัก ล้วนกดดันต่อผลผลิตข้าวให้มีแนวโน้มลดลงอยู่ในกรอบ 18-19.5 ล้านตันข้าวสาร และน่าจะยังไม่สามารถกลับไปสู่ระดับการผลิตในปริมาณสูงเช่นเดิมได้ในระยะเวลาอันสั้น ผนวกกับสต๊อกข้าวที่มีแนวโน้มลดลง ขณะที่ในฝั่งของอุปสงค์แม้จะให้ภาพไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก คือ ไทยยังต้องเผชิญการแข่งขันด้านราคาในตลาดโลกที่รุนแรง ทำให้ไทย

น่าจะยังคงส่งออกข้าวได้บนฐานที่ต่ำราว 7.5 ล้านตันข้าวสาร แต่ก็ถือว่าเป็นความเสี่ยงที่จะกดดันให้เหลืออุปทานข้าวในประเทศตึงตัวขึ้นอยู่ที่ราว 0.9-2.4 ล้านตันข้าวสาร อีกทั้งจากต้นทุนที่สูงต่อเนื่องจะดันให้ราคาข้าวในประเทศขยับขึ้นต่อเนื่องจากปีก่อน นอกจากนี้ หากไทยสามารถส่งออกข้าวได้มากกว่ากรอบที่ประเมินไว้ จากปัจจัยหนุนเช่น คู่แข่งเกิดภาวะ Supply Shock (น้ำท่วม ภัยแล้ง นโยบายจำกัดการส่งออก) ปัญหาตู้คอนเทนเนอร์ที่ให้ภาพดีขึ้นกว่าที่คาดไว้ ราคาข้าวไทยที่แข่งขันได้มากขึ้น เป็นต้น ก็อาจยิ่งทำให้ไทยมีความเสี่ยงที่จะมีอุปทานข้าวในประเทศที่ตึงตัวมากขึ้นได้อีกในระยะข้างหน้า

2.3 การเปิดเขตการค้าเสรี (Free Trade Area : FTA) โดยเฉพาะภายในเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area : AFTA) ทำให้ชาวนาไทยตื่นตัวและเป็นโอกาสที่จะกระตุ้นให้ชาวนาเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวของตนเอง ประเทศผู้นำเข้ามีมาตรการกีดกันทางการค้าเพิ่มขึ้น เช่น ด้านสุขอนามัย และสิ่งแวดล้อม

3. สภาพทางสังคม (Sociology : S) พบว่า ความต้องการอาหารเพื่อสุขภาพมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น ซึ่งปัจจุบันประชากรของโลกหันมาให้ความสนใจและห่วงใยในสุขภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอาหารเพื่อสุขภาพรวมทั้งข้าวและผลิตภัณฑ์จากข้าวที่ใช้เป็นอาหารเสริมและยา

4. สภาพทางเทคโนโลยี (Technology : T) พบว่า งานวิจัยและงานส่งเสริมข้าวในต่างประเทศมีการสนับสนุนงบประมาณมากกว่าประเทศไทย ทำให้ประเทศคู่แข่งในการผลิตและการค้ามีมากขึ้นและแข็งแกร่งขึ้น โดยเฉพาะประเทศที่ผลิตและส่งออกข้าวหลัก เช่น ประเทศเวียดนาม ปากีสถาน สหรัฐอเมริกา อินเดีย จีน กัมพูชา มีการลงทุนในการพัฒนาข้าว และชาวนามากกว่าไทย สหรัฐอเมริกาเร่งวิจัยข้าวหอม เพื่อทดแทนการนำเข้าข้าวหอมมะลิจากไทย เวียดนามเร่งพัฒนาข้าวหอมเพื่อแข่งขันกับข้าวหอมของไทย โดยเฉพาะการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวหอม ที่มีลักษณะคล้ายกับข้าวพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 ตามแผนภูมิที่ 3.1

5. สภาพทางสิ่งแวดล้อม (Environment : E) โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยการผลิตข้าว (Environmental) พบว่า สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐานมีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตทั้งสิ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 แหล่งน้ำ นับเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยซึ่งอยู่ในแผนพัฒนาและปฏิรูปประเทศ กำลังพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น ด้านการเกษตร การอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว สาเหตุที่ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำปัญหาภัยแล้งในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ และขาดการจัดการระบบน้ำที่ดี

5.2 คุณภาพดิน เนื่องจากดินมีแร่ธาตุอาหารพืชเป็นองค์ประกอบต่ำ ประกอบกับประเทศไทยอยู่ในเขตที่มีฝนตกชุก แร่ธาตุต่าง ๆ เปลี่ยนสภาพและถูกชะล้างไปกับน้ำได้รวดเร็ว อีกทั้ง

พื้นที่ที่ทำการเกษตรกรรมถูกใช้มาเป็นเวลาช้านานโดยไม่มีการบำรุงดูแลรักษาอย่างถูกวิธี จนทำให้สภาพดินเสื่อมโทรม

5.3 สภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ เอื้อต่อการปลูกข้าว และมีความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติน้อย จึงทำให้ประเทศไทยมีเสถียรภาพในการผลิตข้าวสูง แต่อย่างไรก็ตามวิถีการทำงานของไทยขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ภัยจากอุทกภัย หรือวาตภัย ซึ่งทำให้ชาวนาต้องตัดสินใจในการจัดการทำนา เช่น การเร่งเก็บเกี่ยวก่อนการเกิดพายุฝน

5.4 สภาพภูมิอากาศของโลกมีการเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบันสภาพภูมิอากาศของโลกมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อมอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ภัยธรรมชาติและโรคระบาด

6. สภาพทางกฎหมายข้อบังคับและหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแล (Legal and Regulatory : L) พบว่า กฎหมายและข้อบังคับต่างๆ รวมถึงการกำกับดูแลของหน่วยงานต่างๆ ส่งผลต่อการยกระดับรายได้ของชาวนาเช่นกัน โดยอธิบายได้ดังนี้

6.1 กฎหมาย และกฎระเบียบในการบริหารจัดการข้าว ตั้งแต่ระบบการผลิต การแปรรูป การตลาด กระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พรบ.พันธุ์พืช 2518 (บังคับโดยกระทรวงเกษตรฯ) พรบ.ค้าข้าว 2489 (บังคับโดยกระทรวงพาณิชย์) และฉบับอื่น ๆ ทำให้ยากต่อการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพในการแข่งขัน นอกจากนี้กฎหมายที่มีการใช้งานในปัจจุบันก็ได้กำหนดไว้นานมากแล้ว สมควรต้องปรับปรุงให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยยังขาดกฎหมายใด ๆ ที่ว่าด้วยสิทธิหน้าที่และสวัสดิภาพของชาวนาทั้งที่ชาวนาเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ และมีจำนวนมากที่สุดในภาคเกษตร

6.2 กรรมสิทธิ์การใช้ที่ดิน เพราะที่ดินเป็นทั้งปัจจัยการผลิต เป็นที่รวมของความเป็นครอบครัวและชุมชน เป็นแหล่งทุนที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นสูง เนื่องด้วยเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด ดังนั้นปัญหาที่สำคัญคือ เกษตรกรไร้ที่ทำกิน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน มีที่ดินไม่พอทำกิน การเช่าที่ดินราคาแพง เก็บไว้เก็งกำไร ฯลฯ ในขณะที่กลุ่มทุนต่างชาติเข้ามาประกอบธุรกิจทางการเกษตรในไทย โดยร่วมมือกับคนไทยทำการกว้านซื้อหรือเช่าที่นาหลายรูปแบบให้ราคาสูง ในหลายจังหวัดโดยเฉพาะพื้นที่แหล่งปลูกข้าวใหญ่ในภาคกลาง ส่งผลกระทบให้ชาวนาไม่มีที่ดินทำกิน เสียค่าเช่า และพื้นที่นาถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชพืชชนิดอื่นแทน

6.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีมากและหลากหลายจนขาดเอกภาพในการบูรณาการทำงานร่วมกัน ดังนี้

6.3.1 การผลิตข้าว คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ กรมการข้าว กรมวิชาการเกษตร กรมชลประทาน กรมฝนหลวงและการบินเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานปฏิรูป

ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และกระทรวงมหาดไทย

6.3.2 การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ สำนักมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมวิทยาศาสตร์บริการ และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ สังกัดกระทรวงการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

6.3.3 การแปรรูปขั้นต้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักเศรษฐกิจอุตสาหกรรม กรมโรงงานอุตสาหกรรม สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม และวิจัยและพัฒนานวัตกรรม สังกัดมหาวิทยาลัย

6.3.4 การตลาด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร และกระทรวงพาณิชย์ โดยกรมการค้าภายใน กรมการค้าต่างประเทศ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กรมทรัพย์สินทางปัญญา

สรุป

จากการศึกษา พบว่า หนี้สินสะสมรายปีของเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวนา มีหนี้สินต่อครัวเรือนสูงถึงเกือบ 200,000 บาท ซึ่งในจำนวนนี้กว่าร้อยละ 55 เป็นหนี้เกี่ยวเนื่องกับการลงทุนด้านเกษตร โดยเกี่ยวข้องปัจจัยองค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ 1) สภาพปัญหาของการตลาดข้าวไทย 2) ต้นทุนการผลิตสูง 3) ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ 4) ระบบน้ำชลประทานไม่เพียงพอ 5) สภาพดินเสื่อม 6) ขาดงานวิจัยทั้งการพัฒนาพันธุ์ข้าว และการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม 7) การส่งเสริมทักษะและศักยภาพของชาวนา และ 8) หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวกับชาวนาไทย ซึ่งจากการผลการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย สอดคล้องการศึกษาของ ชำนาญ ทรงสิทธิกุล (2564) ที่ได้ศึกษาองค์ประกอบการจัดการสภาวะความยากจนของเกษตรกรชาวนา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า พื้นที่ทำกินไม่ใช่ของเกษตรกรชาวนา อยู่นอกเขตชลประทาน เกษตรกรชาวนาขาดองค์ความรู้ที่แท้จริงในการทำนาขาดแหล่งน้ำช่วยเหลือในการเพาะปลูก สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ จากการลงพื้นที่พูดคุยกับเกษตรกรชาวนาทำให้ได้ข้อมูลว่าพื้นที่ที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลหลัก และวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบ พบว่า “ส่วนใหญ่จะเป็นของนายทุนที่อยู่ในเมือง และเป็นของคนต่างถิ่น จึงทำให้ผู้เช่าพื้นที่ไม่สามารถที่จะดำเนินการด้านผืนนาได้มากนักจึงเป็นข้อจำกัดสำหรับเกษตร จากพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรีส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ที่ราบลุ่มน้ำท่วมขัง ในอดีต

ชลประทาน
จะมีโครงการช่วยเหลือประชาชนในการที่จัดหาแหล่งน้ำ และส่งน้ำให้เกษตรกรชาวนาในการทำนา ทำสวน ฯ ในพื้นที่ที่ขาดน้ำ ส่วนพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมขังจะมีบ่อน้ำเพื่อทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง ปัจจุบันพื้นทำการเกษตรในพื้นที่ราบลุ่ม และเขตพื้นที่มีระบบชลประทานเข้าถึง ทำให้เห็นสภาพของความเหลื่อมล้ำของเกษตรกรชาวนาในการทำนา เกษตรกรชาวนาที่อยู่ในเขตที่ระบบชลประทานเข้าถึงหรือเกษตรกรชาวนาสามารถผันน้ำจากระบบชลประทานมาทำนาได้ ก็จะสามารถทำนาได้ 2-3 ครั้ง ส่วนเกษตรกรชาวนาที่อยู่ในที่ราบลุ่ม ระบบชลประทานเข้าไม่ถึง บ่อน้ำในอดีตก็ไม่มี น้ำก็ต้องรอน้ำฝนหรือฤดูน้ำหลาก จึงเกิดความที่ไม่เหมือนกันของเกษตรกรชาวนา จากอดีตเกษตรกรชาวนาใช้วัว ควาย เป็นตัวช่วยในการทำนาจนเสร็จสิ้นกระบวนการข้าวออกมาเป็นเม็ด แต่ปัจจุบันความเจริญด้านเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเข้ามา ทำให้สภาพต่าง ๆ วัว ควาย นั้นหายไปกลับมีเครื่องทุ่นแรงเข้ามาแทนที่ ตั้งแต่ รถไถนา รถตีดิน รถเกี่ยวข้าว รถพ่นยา” ส่วนพัดชา โอทาศรี (2554) ได้กล่าวว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทยในจังหวัดลพบุรี สามารถแบ่งเป็น 2 ปัจจัยหลัก คือ 1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชาวนาไทย ได้แก่ ปัจจัยด้านที่ดินและแหล่งน้ำ ปัจจัยด้านวิธีการทำนา ปัจจัยด้านการเงิน ปัจจัยด้านนโยบาย และปัจจัยด้านวิถีการดำเนินชีวิต 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลิกทำนาของชาวนาไทย ได้แก่ ปัจจัยด้านการย้ายถิ่น, ปัจจัยด้านความหลากหลายของอาชีพในจังหวัดลพบุรี ปัจจัยด้านการสืบทอดของลูกหลาน รวมถึง อลิสา เลิศเดชเดชา (2560) ที่ได้กล่าวถึงปัญหา อุปสรรค และโอกาสการพัฒนาชาวนาไทย สามารถแบ่งออกได้ 3 ประการ คือ 1) ตัวชาวนาเอง ที่ปัจจุบันไม่ลงมือทำนาด้วยตนเอง เคยชินต่อการใช้มือถือสั่งการทุกอย่างตั้งแต่ไถดินและระยะเวลาในการทำนาตลอดฤดูกาลนั้น ชาวนาจะวางงานแฝงแต่ขาดความคิดที่จะทำอะไรเพิ่มรอจนถึงเวลาเก็บเกี่ยวก็จะใช้รถรับจ้างเช่นเดียวกัน หลังฤดูการทำนาอดีตเคยทำพืชหลังนา ซึ่งเป็นผลดีต่อดิน เช่นได้ปรับปรุงดิน สลับการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ปัจจุบันส่วนใหญ่ก็ไม่ทำกัน จะรอแต่ปลูกข้าวอย่างเดียว ที่ผ่านมาปัญหาน้ำไม่เพียงพอ รัฐได้ออกนโยบายชักชวนให้ปลูกพืชทนแล้ง ปลูกพืชน้ำน้อยแทนการทำนาชาวนาจึงได้หยุดและปรับเปลี่ยนพืชใหม่ อีกประการคือ ชาวนารุ่นเก่าขาดการศึกษาเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการดั่งเดิมทำตาม ๆ กันมาไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีการไม่ขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติม และบางส่วนไม่ยอมรับความรู้ที่หน่วยงานเกษตร ของภาครัฐมาถ่ายทอดให้ 2) นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับราคาข้าว ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาทั้งการประกันราคาข้าว หรือการจำนำข้าว ทำให้ชาวนามองว่าปลูกไปก่อนถึงอย่างไรรัฐบาลก็ช่วยแน่นอน ซึ่งเป็นการสร้างความเคยชินในการรับและขอมาโดยตลอด ในกรณีนี้ภาครัฐเองเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ปลูกแต่ขาดการมองในภาพรวมว่าทุกวันนี้ผลผลิตข้าวเกินปริมาณที่ส่งออกขายและคนในประเทศจะบริโภคได้หมด ราคาต้องตามตลาดโลกเป็นผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งแต่ชาวนายากจนเห็นได้ว่าเกิดความไม่สมดุลกันและเป็นภาระที่รัฐจะต้องหามาตรการมาจัดการโดยตลอด สุดท้ายยิ่งทำมากยิ่งได้น้อย 3) ภาวะอากาศฤดูกาล ปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอ เป็นปัญหาที่สำคัญต่อการปลูกข้าว เพราะพื้นที่เพาะปลูกในเขตชลประทานมีเพียง 29 ล้านไร่เศษ นอกนั้นพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทาน ซึ่งต้อง

อาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล น้ำบ่อ และน้ำบาดาล ซึ่งปัญหาความแห้งแล้งรุนแรงขึ้นทุกปี ชาวนาไม่สามารถแก้ไขด้วยตนเองได้ส่วนใหญ่จะเสียหายจากกรณีนี้มากในปีที่ผ่านมา ซึ่งต่อไปเท่าที่ติดตามข่าวสารภาวะอากาศจะยิ่งแห้งแล้งมากขึ้นไปอีก สิ่งเหล่านี้ชาวนาต้องปรับตัวถึงอยู่รอดได้

นอกจากนี้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในชาวนาไทยเป็นปัญหาที่มีมาเนิ่นนาน แม้ว่าทุกรัฐบาลจะพยายามแก้ไขปัญหาก็ตาม แต่ผลจากการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบการยกระดับรายได้ของชาวนาไทย ก็พบว่ามีปัจจัยที่สำคัญ 6 ประการ คือ สภาพการเมือง (Politic : P) สภาพทางเศรษฐศาสตร์ (Economic : E) สภาพทางสังคม (Sociology : S) สภาพทางเทคโนโลยี (Technology : T) สภาพทางสิ่งแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยการผลิตข้าว (Environment : E) และสภาพทางกฎหมายข้อบังคับและหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแล (Laws and Regulatory : L) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พิรญาณ์ รณภาพ (2564) ได้กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำว่า ความเหลื่อมล้ำ (Inequality) สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งงานศึกษาของ UNESCAP (2018) ได้แบ่งนิยามความเหลื่อมล้ำออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านผลลัพธ์ (Outcome) สะท้อนจากข้อมูลทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยนิยมวัดจาก 3 มิติ ได้แก่ รายได้ รายจ่ายเพื่อการบริโภค และความมั่งคั่ง ซึ่งในทางปฏิบัติสามารถวัดได้หลายวิธี เช่น การหาค่า Gini Index/Coefficients ที่เปรียบเทียบข้อมูลหลายประเทศกันได้ การสร้าง Lorenz Curve ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของความเหลื่อมล้ำในแต่ละช่วงเวลา และการคำนวณหาอัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ รายจ่ายเพื่อการบริโภค หรือความมั่งคั่ง สำหรับครัวเรือนในแต่ละกลุ่มรายได้ในช่วงเวลาหนึ่งเทียบกับอีกช่วงเวลาหนึ่ง โดยการวัดความเหลื่อมล้ำด้านผลลัพธ์มักใช้เป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำด้านอื่น ๆ 2) ด้านโอกาส (Opportunity) พิจารณาจากความสามารถในการเข้าถึงสิทธิและบริการขั้นพื้นฐานที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ครัวเรือนแต่ละกลุ่มมีคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น การเข้าถึงความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย การเข้าถึงบริการทางการศึกษาและสาธารณสุข บริการทางการเงิน ข้อมูลข่าวสารด้านเทคโนโลยี รวมถึงการใช้สิทธิลดหย่อนภาษีเงินได้ที่แตกต่างกันตามระดับรายได้ โดยความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสสามารถประเมินได้ทั้งในเชิงปริมาณ เช่น การนับจำนวนผู้มีสิทธิเข้าถึงการให้บริการขั้นพื้นฐานด้านต่าง ๆ และในเชิงคุณภาพ เช่น การวัดคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลตามมาตรฐานสากล 3) ด้านผลกระทบ (Impact) พิจารณาจากผลของปัจจัยภายนอก (External Shocks) ที่กระทบต่อครัวเรือน อาทิ ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยขนาดของผลกระทบสำหรับแต่ละกลุ่มครัวเรือนมักไม่เท่ากันจาก 2 สาเหตุหลัก คือ (1) ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อครัวเรือนต่างกัน เช่น เกิดน้ำท่วมเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ ทำให้รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในภาคใต้ลดลง และ (2) ปัจจัยภายในของครัวเรือนที่มีทรัพยากรพื้นฐาน (Endowment) ต่างกัน ทำให้แม้ครัวเรือนจะเผชิญ shocks ลักษณะเดียวกัน แต่อาจได้รับผลกระทบไม่เท่ากัน เช่น การระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อธุรกิจที่สามารถปรับตัวไปขายสินค้าผ่านช่องทาง online น้อยกว่าธุรกิจที่ปรับตัวไม่ได้ หรือคนที่อาศัยในชุมชนแออัดและสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมมีโอกาสติดโรคระบาดได้ง่ายขึ้น เป็นต้น

บทที่ 4
วิเคราะห์แนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

การวิจัยเรื่อง การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย ในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการวิจัยด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก ร่วมกับการทบทวนทฤษฎีและแนวคิดจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในข้อที่ 3 ดังนี้

1. ผลการศึกษาแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

2. สรุป

ผลการวิเคราะห์แนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงทุติยภูมิด้วยการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นนักวิชาการจากกระทรวงพาณิชย์ และกรมการค้าภายใน ผู้แทนจากหน่วยงานภาคเกษตร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับชาวนา อาทิเช่น 1) นายกิตติศักดิ์ รัตนะวราหะ 2) ดร.อภิชาติ พงษ์ศรีหดุลชัย 3) นายเกียรติศักดิ์ กัลยาสิริวัฒน์ 4) นางลัดดา ผดุงศรี 5) นายโอวาท ยิ่งลาภ 6) นายอุดม ศรีสมทรง 7) นายนิติ ช่างภิญโญ 8) พลเอก มารุต ปัชโชตะสิงห์ เป็นต้น ที่ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน และปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบการยกระดับรายได้และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของชาวนาไทย และแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย พบว่า

จากการศึกษา สภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน พบว่า มีปัญหาอยู่หลายด้านที่ส่งผลต่อรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบันได้แก่ ปัญหาที่เกี่ยวกับอุปสงค์ (Demand) ปัญหาที่เกี่ยวกับอุปทาน (Supply) และ ปัญหาอื่น ๆ เช่นในด้านการวิจัย ทักษะของชาวนา และความรับผิดชอบของหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนด้านที่เกี่ยวกับการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบ

เกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับรายได้ของชาวนาไทย ซึ่งเป็นองค์ประกอบการยกระดับรายได้ของชาวนาไทย ซึ่งถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญ 6 องค์ประกอบ ได้แก่ สภาพการเมือง สภาพทางเศรษฐศาสตร์ สภาพทางสังคม สภาพทางเทคโนโลยี สภาพทางสิ่งแวดล้อม-โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยการผลิตข้าว และสภาพทางกฎหมายข้อบังคับและหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแล

ปัญหาความเหลื่อมล้ำของชาวนาไทยเป็นปัญหาที่มีมาเนินนาน แม้ว่าทุกรัฐบาลจะพยายามแก้ไขปัญหาในช่วงปี 2558-2561 รัฐบาลดำเนินการนโยบายแผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจร ในการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกข้าว โดยสรุปแล้ว จากผลการวิเคราะห์บริบทและทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ของกรมการข้าว โดยใช้เครื่องมือ SWOT ในการประเมินสถานการณ์ภายในองค์กร เรื่องจุดแข็ง-จุดอ่อน พบว่า กรมการข้าวมีวิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการที่จะมุ่งเน้นให้การพัฒนาการผลิตข้าวให้มีคุณภาพ ลดต้นทุน และสร้างความยั่งยืนให้เกษตรกรชาวนา หากแต่ในทางปฏิบัตินั้นยังมีช่องว่างในการปฏิบัติในการขับเคลื่อนสู่วิสัยทัศน์ตามที่ตั้งไว้ ด้วยยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างองค์กรในระดับปฏิบัติ จำนวนบุคลากรไม่ครอบคลุมและไม่เพียงพอต่อการให้บริการและส่งเสริมพัฒนาเกษตรกรได้ทั่วถึงและเป็นไปอย่างช้าไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เกษตรกรชาวนาส่วนใหญ่ยังอยู่ในฐานะผู้ผลิตและเป็นเกษตรกรรายย่อย หากหน่วยงานภาครัฐยังใช้รูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมในรูปแบบเดิมจะไม่สามารถก้าวทันต่อการแข่งขัน และเกษตรกรที่สูงวัยยังไม่สามารถปรับตัวได้ เกษตรกรรุ่นใหม่ขาดแรงจูงใจ และใช้เครื่องมือ PESTEL ประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ทั้งในมิติที่เป็นโอกาส สามารถอธิบายได้ดังนี้

วิเคราะห์โอกาส (Opportunities) พบว่า ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยและก้าวหน้ามาก มีหลายเทคโนโลยีที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในด้านการผลิตข้าว ต้นทุนเทคโนโลยีมีราคาถูกลง และยังมีช่องว่างระหว่างความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในภาคการเกษตรกับการส่งเสริมในการนำไปสู่ระดับการปฏิบัติจริงในแปลงนาเกษตรกร กระบวนการพัฒนาการผลิตข้าวของประเทศคู่แข่งที่สามารถลดต้นทุนเพิ่มผลผลิตข้าวได้ต่ำกว่าของไทย ภาวะวิกฤติของโรคระบาดโควิด 19 เศรษฐกิจทั่วโลกตกต่ำ แต่กลับเป็นโอกาส เพราะประเทศทั่วโลกต้องการอาหารที่มีราคาไม่สูงนัก จึงจำเป็นต้องหารูปแบบการพัฒนาระบบการผลิตข้าวโดยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่มีในปัจจุบันมาใช้ เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตข้าวให้สามารถแข่งขันได้และในสถานการณ์วิกฤติของโรคระบาดโควิด 19 ธุรกิจภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการได้รับผลกระทบ ส่งผลให้แรงงานกลับถิ่นฐาน จึงเป็นโอกาสที่จะต้องเร่งพัฒนาภาคการเกษตร โดยเฉพาะการพัฒนาระบบการผลิตข้าวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาด้านการผลิตข้าว และชาวนามาโดยตลอดในทุกยุคทุกสมัย และที่สำคัญชาวนาไม่มีอำนาจต่อรอง และไม่มีความสามารถในการทำการตลาด จึงมักจะถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางอยู่เรื่อยมา พ่อค้ารับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาในราคาที่ต่ำ และผลักภาระรัฐบาลต้องจัดสรรงบประมาณชดเชยรายได้ให้แก่ชาวนา ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่ยั่งยืน

จากผลการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนของปัญหารายได้ของชาวนาในบทที่ 3 และวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรคร่วมด้วย ทำให้พิจารณาแล้วพบว่าปัญหาที่เป็นรากเหง้าจริง ๆ ของภาคการเกษตรโดยเฉพาะในเรื่องข้าวมาจากระบบภาคการผลิตที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการบริโภค (อุปสงค์ น้อยกว่าอุปทาน) ผลผลิตล้นความต้องการ ปัญหาด้านต้นทุนการผลิตสูง ในรัฐบาลทุกยุคที่ผ่านมารวมถึงปัจจุบันเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายทาง เช่น ออกนโยบายเน้นให้ความช่วยเหลือด้านการตลาดในลักษณะของนโยบายสนับสนุน ประชานิยม และการชดเชยเป็นตัวเงินโดยใช้ภาษีอากรของประเทศในปีหนึ่งๆ ปีละหลายแสนล้านบาท ปัญหาหนึ่งที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและพิจารณาแล้วพบว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรโดยเฉพาะชาวนาที่มีประมาณ 15 ล้านคนของจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ คือกลไกของหน่วยงานในการขับเคลื่อนและบริหารจัดการข้าวของประเทศไทย ตั้งแต่ต้นน้ำ (กระบวนการผลิต) กลางน้ำ (กระบวนการหลังเก็บเกี่ยวและแปรรูป) ไปจนถึงปลายน้ำ (กระบวนการการตลาด) ในปัจจุบัน มีหลากหลายหน่วยงาน สภาพของข้อเท็จจริงแต่ละหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่ มีเครื่องมือทำงานที่เป็นกฎหมายแตกต่างกันไป ขาดการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกันและการทำงานเป็นไปในคนละทิศละทาง ภาพของการบริหารจัดการข้าวทั้งระบบไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง

การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาไม่มีแนวโน้มว่าจะจบสิ้น เพราะยังคงมีวิธีการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุสืบต่อ ๆ กันมา จนเหมือนเป็นรูปแบบที่จำเป็นและต้องใช้กันเป็นประจำ คือการชดเชยรายได้ การอุดหนุนเม็ดเงินเพื่อการช่วยเหลือเกษตรกร ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันยังคงมีนโยบายใช้เงินชดเชย สนับสนุนอุดหนุนหรือที่เรียกกันว่า “แทรกแซงราคาตลาด” เหมือนเดิม ซึ่งมีข้อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาตลอดทั้งห่วงโซ่การผลิต ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีจุดมุ่งหมายสร้างให้ชาวนาเป็น “ผู้ประกอบการชาวนา” (Entrepreneurial Farmer) ดังรายละเอียดดังนี้

1. แนวทางการปฏิรูปกระบวนการผลิตข้าว-การทำนา (ระดับต้นน้ำ และ กลางน้ำ)

จากการศึกษาเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการเพิ่มผลผลิตต่อไร่และลดต้นทุนการผลิต อันนำไปสู่กำไรและรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชาวนา ควรมีมาตรการดังนี้

1.1 ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรโดยเฉพาะระบบชลประทาน

รัฐต้องเร่งดำเนินการแผนพัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทานเพื่อการทำนา มีการนำเอาเทคโนโลยีนวัตกรรมมาใช้ตามสภาพพื้นที่อย่างทั่วถึง มีการจัดรูปที่ดิน (Land Consolidation) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำนา ซึ่งแผนการปฏิรูประบบชลประทานได้เริ่มแต่ไม่แล้วเสร็จ จึงจำเป็นต้องเร่งแผนการให้เสร็จตามแผนอย่างรวดเร็ว

1.2 การใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีการเกษตร (Agri-Tech) และเมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed)

เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการผลิต (ทำนา) มีจำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวนาต้องจัดระบบการปลูกข้าวให้เหมาะสมอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ปลูกข้าวปีละไม่เกิน 2 ครั้ง มีปุ๋ยพืชสดหรือพืชเสริมคั่นกลางและบริเวณใกล้เคียงกันโดยปลูกพร้อมกัน เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการน้ำและตัดวงจรระบาดของโรคแมลงศัตรูข้าว และที่สำคัญอย่างยิ่งคือการใช้เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed) และการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีเครื่องจักรกลการทำนาให้เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อการลดต้นทุนการผลิต แต่ชาวนาต้องทำนาแบบประณีต (Intensive) หมั่นดูแลแปลงนาตนเองอย่างใกล้ชิด (ไม่ใช่สั่งการทางมือถืออย่างเดียว)

เทคโนโลยีการทำนาดังกล่าวนี้จะพัฒนาไปถึงขั้นตอนหลังการเก็บเกี่ยว กล่าวคือ การนำเทคโนโลยีมาช่วยลดความชื้นให้เป็นยุ้งฉางอัจฉริยะดูดความชื้น ส่งเสริมให้มีไซโลที่มีมาตรฐานสำหรับใช้ในการเก็บรักษาพันธุ์ข้าว ซึ่งนอกเหนือจะทำให้ไม่ได้รับผลกระทบจากปัญหาภัยน้ำท่วมหรือปัญหาภัยแล้ง ทำให้ไม่มีพันธุ์ข้าวพอเพียง และยังทำให้เกษตรกรสามารถซื้อพันธุ์ข้าวในราคาที่เหมาะสม ไม่ต้องไปพึ่งพาพ่อค้าคนกลางเป็นการลดต้นทุนและแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรชาวนา ตลอดจนเก็บกักข้าวเปลือกเพื่อชะลอการขาย และลดความชื้น เพิ่มคุณภาพและรักษามาตรฐานของข้าวเปลือกเป็นหลัก และยังมีการแปรรูปข้าวอย่างครบวงจร เพื่อได้ข้าวคุณภาพดี ลดปริมาณข้าวคุณภาพต่ำที่เป็นส่วนเกินของตลาด อันเป็นกลไกที่ใช้ในการพยุงราคาข้าว และตลาดส่งออกข้าวไปยังต่างประเทศ ผลักดันให้มียุ้งฉางอัจฉริยะดูดความชื้นทุกชุมชน โครงการที่มีประโยชน์ต่อเกษตรกร ชุมชน ตลอดจนสังคม และประเทศชาติ

1.3 เร่งส่งเสริมให้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรแบบผสมผสาน

การส่งเสริมแนวความคิดการทำนาแปลงใหญ่ และการนำเทคโนโลยีการเกษตร (Agri-Tech) มาใช้ตามรูปแบบ Smart Farming ควรเผยแพร่ให้ใช้เทคโนโลยีที่จำเป็นและเหมาะสมกับพื้นที่ (Site Specific Technology) เพื่อสามารถปลูกข้าวให้มีประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิตในที่สุด ในระยะยาวเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น AI สามารถช่วยจัดเขตพื้นที่การผลิตตามกลุ่มพันธุ์ข้าว (Zoning) รวมทั้งข้าวสำหรับตลาดเฉพาะ (Niche Market) เช่น ข้าวอินทรีย์ ข้าว GI ข้าวที่มีลักษณะพิเศษ การพัฒนาข้าวดัชนีน้ำตาลต่ำ และนำระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) มาใช้เพื่อความสะดวกในการแก้ไขปัญหาและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค

โดยสรุป แนวทางการปฏิรูปกระบวนการผลิตข้าว (การทำนา) สามารถสรุปได้ตามแผนภาพที่ 4-1 ด้านล่าง

แผนภาพที่ 4-1 การปฏิรูประบบการทำนา

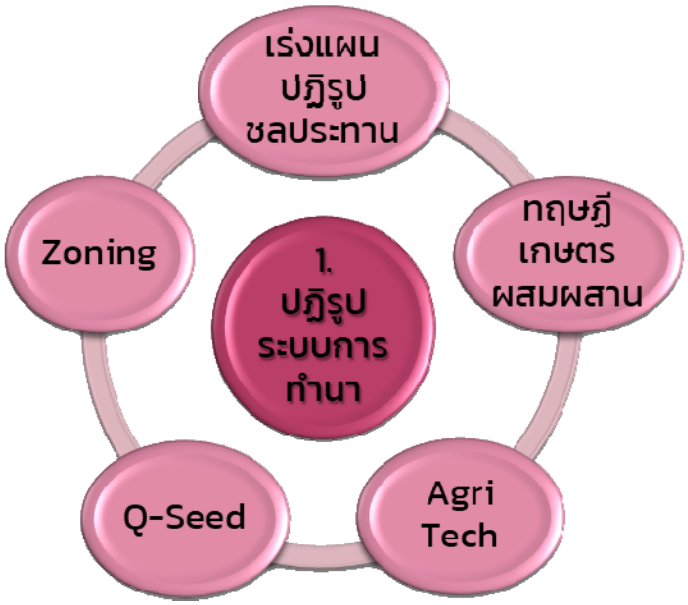

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2565.

2. การจัดทำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศแพลตฟอร์มข้าวแห่งชาติ

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อการบริหารจัดการการทำนาแบบมืออาชีพสมัยใหม่ และยังสามารถแก้ปัญหาเรื่องรายได้ของชาวนาให้พ้นเส้นขีดความยากจน (Poverty line) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงมหาดไทยร่วมกันจัดทำทะเบียนข้อมูลทั้งของชาวนาและที่นา เป็นการเชื่อมต่อฐานข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบันทั้ง 3 ระบบ ได้แก่ 1) TPMAP ของ สวทช. 2) Farmer One ของ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และ 3) Agri Map ของกระทรวงเศรษฐกิจดิจิทัลและสังคม (DES) ร่วมกับระบบข้อมูลแผนที่ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน เป็นการบูรณาการระบบข้อมูลให้ครบถ้วน เช่น พิกัด ขนาดพื้นที่ทำนา สภาพดิน พันธุ์ข้าว โดยจำแนกตามเขตส่งเสริมการผลิต จากข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้สามารถจัดกลุ่มประเภทชาวนา (Farmer Segmentation) เพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาได้อย่างพุ่งเป้า โดยมีการเตรียมกล่องเครื่องมือ (Toolkit) เช่น เงินทุน หรือ ทักษะความรู้ เพื่อช่วยชาวนากลุ่มยากจนที่ต้องการความช่วยเหลือ รัฐจะไม่แจกเงินหว่านเพื่อหวังผลทางการเมือง ตามแผนภาพที่ 4-2

แผนภาพที่ 4-2 การแบ่งกลุ่มชาวนา (Farmer Segmentation)

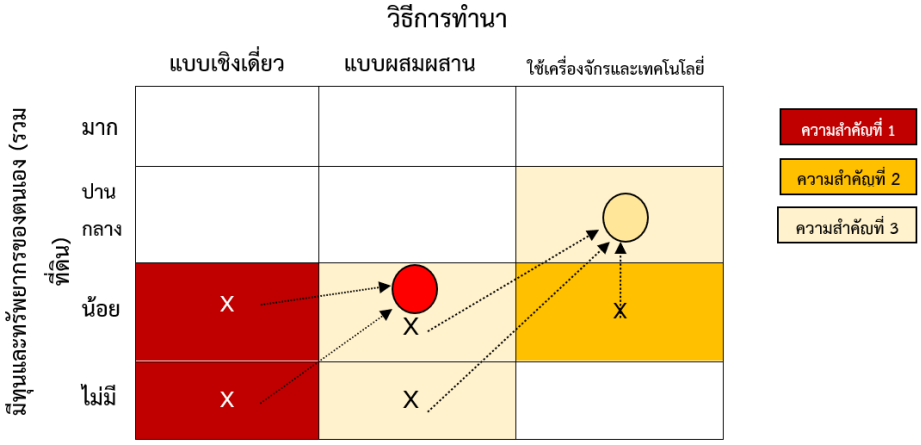

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2565.

ระบบข้อมูลนี้ยังช่วยจัดการ demand-supply ไปถึงการบริหารน้ำ การจัดเขตพื้นที่ทำนาและเขตพันธุ์ข้าวตามสภาพดินและน้ำ (Zoning) ระบบนี้สามารถขยายไปถึงโรงสี พ่อค้าคนกลาง และผู้ส่งออก ให้เชื่อมต่อไปถึงสรรพากรด้วย

3. ยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก (ระดับปลายน้ำ)

จากการศึกษา แนวทางการแก้ไขปัญหาระดับกลางน้ำควรมีมาตรการเพื่อเพิ่มรายได้ให้ชาวนาโดยการใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก อันประกอบด้วย 4Ps (กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์--Product กลยุทธ์ด้านราคา-Price กลยุทธ์ช่องทางตลาดและการจัดจำหน่าย-Place และกลยุทธ์การสื่อสารการตลาด-Promotion) ดังนี้

3.1 กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ด้วยการวิจัยและพัฒนา (Research & Development)

สร้างคุณค่าเพิ่มหรือเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ข้าวสร้างคุณค่าเพิ่มหรือเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ข้าวด้วยการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) แผนภูมิที่ 3.1 (หน้า 82) แสดงให้เห็นว่า เราใช้งบการวิจัยและพัฒนาข้าวน้อยมาก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น กรมการข้าวควรให้ความสำคัญต่อการวิจัยพันธุ์ข้าวเพื่อตอบโจทย์ตามความต้องการของผู้บริโภค เช่น ข้าวเฉพาะกลุ่ม ข้าวเพื่อสุขภาพ เป็นต้น โดยการเพิ่มงบประมาณและบุคลากร ตลอดจนการทำงานร่วมกันระหว่างกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงเกษตรฯเพื่อวิเคราะห์ตลาดและพยากรณ์ความนิยมพันธุ์ข้าวล่วงหน้า

การเพิ่มมูลค่าและคุณค่าด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (Product Development) ให้มีรูปลักษณ์โดดเด่น มีความหลากหลายเป็นตัวเลือกให้ผู้บริโภค จะช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปข้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐควรสนับสนุนเพิ่มงบประมาณพัฒนาและวิจัยด้าน food science & bio-engineering กลุ่มอาหารและสินค้าอุปโภคที่ทำจากข้าว การใช้ประโยชน์จากทุกส่วนของข้าว ได้แก่ แป้ง รำ แกลบ

และฟางข้าว เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิตข้าว ตลอดจนช่วยเพิ่มโอกาสให้ประเทศไทยมีผลผลิตจากข้าวในการส่งออกและนำมาซึ่งรายได้เข้าประเทศ

การขยายผลการผลิตลงไปในระดับชุมชนด้วยรูปแบบวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) และระดับอุตสาหกรรม ตลอดจนการนำงานวิจัยและพัฒนาในการสร้างมูลค่าเพิ่มในเรื่องข้าว นวัตกรรมข้าวเนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพสูงในการผลิตข้าวและการส่งออกข้าว ทำให้ผลผลิตที่สามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการแปรรูปได้หลากหลายอย่าง นโยบายรัฐบาลที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมงานวิจัยอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูป โดยเฉพาะข้าวบนพื้นฐานความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรม อุตสาหกรรมแปรรูปข้าวส่วนใหญ่ยังแปรรูปได้ในระดับขั้นต้น เนื่องด้วยข้อจำกัด ในเรื่ององค์ความรู้ ดังนั้นการพัฒนาและการถ่ายทอดเทคโนโลยีอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวและจูงใจให้เอกชนเป็นผู้ลงทุนวิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้วยมาตรการส่งเสริมในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มงานวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรม และยกระดับมูลค่าผลิตภัณฑ์จากข้าวไปสู่ห่วงโซ่การผลิตของโลกที่มีมูลค่าสูงขึ้น

3.2 การปฏิรูประบบการกำหนดราคาข้าว (Pricing Strategy) และปรับโครงสร้างกำไร

3.2.1 ผู้ผลิตสามารถกำหนดราคาขายได้ด้วยตนเองเพื่อให้สะท้อนต้นทุนการผลิต (Cost-Plus Pricing Strategy) ให้เป็นไปตามกลไกการค้าขายเสรี **ไม่มีการแทรกแซงตลาดด้วยการชดเชยหรือประกันราคา**ที่ทำให้บิดเบือนกลไกตลาดไปอย่างมาก และเป็นภาระต่องบประมาณสูง (ตามตารางที่ 3-1) และที่สำคัญมาตรการนี้แทบจะไม่มีผลกระทบราคาถึงผู้บริโภคเลย หากแต่ต้องปฏิรูปเรื่องโครงสร้างราคาและกำไรของทุกห่วงโซ่ในระบบอุปทานข้าวให้มีเหมาะสม

ตัวอย่างโครงสร้างราคาและกำไรของทุกห่วงโซ่ในระบบอุปทานข้าวเจ้าในปัจจุบัน (ตามแผนภาพที่ 4-3) และแนวทางการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง (ตามตารางที่ 4.-1)

แผนภาพที่ 4-3 โครงสร้างราคาและกำไรของห่วงโซ่อุปทานของข้าวเจ้าในปัจจุบัน

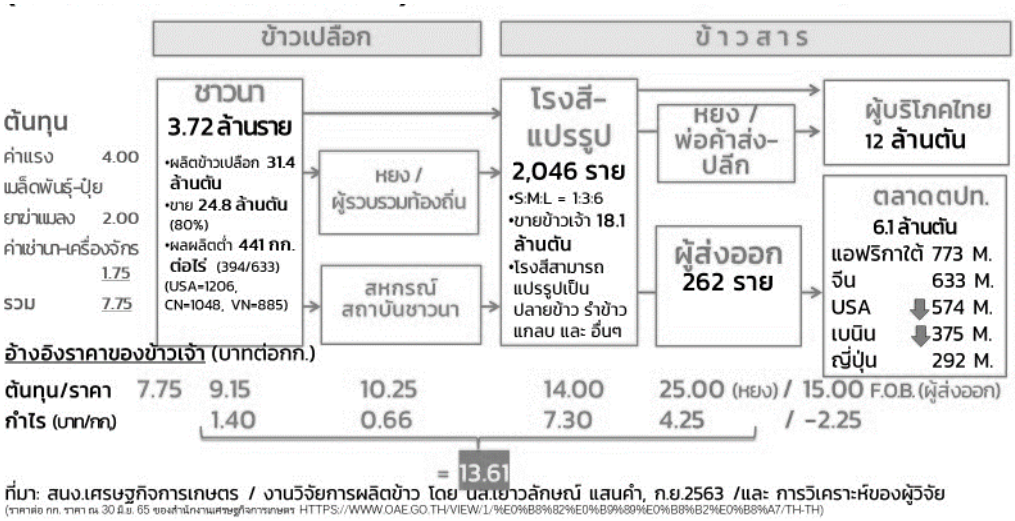

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2565.

ตารางที่ 4-1 ตัวอย่างแนวทางการปรับเปลี่ยนโครงสร้างกำไรของข้าวเจ้า (ตลาดในประเทศ)

(**หน่วย: บาทต่อกก.**)

ห่วงโซ่อุปทาน	ปัจจุบัน		เงินช่วยเหลือจากรัฐ	ลดต้นทุนจากการปฏิรูปการทำนา (-20%)	ตัวอย่างการปรับโครงสร้างกำไร	
ชาวนา	1.40	10%	4.59	-1.55	4.44	33% ↑
หยง/ผู้รวบรวมข้าวเปลือกท้องถิ่น/กลุ่มชาวนา	0.66	5%			0.50	4% ↓
โรงสี (รวมสินค้าข้าวแปรรูป)	7.30	54%			5.25	39% ↓
พ่อค้าส่ง-ปลีก/หยง	4.25	31%			3.42	25% ↓
รวมทั้งหมด	13.61	100%			13.61	100%

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2565.

การตั้งราคาแบบสะท้อนต้นทุนการทำนา และปรับโครงสร้างกำไรของทั้งระบบห่วงโซ่อุปทานข้าวใหม่ ให้เกิดความสมดุลกำไรของแต่ละส่วน เช่น ชาวนา โรงสี หยง ผู้รวบรวมข้าวเปลือกในท้องถิ่น และพ่อค้าคนกลาง แทนการชดเชยเงินหรือการประกันราคาข้าว อย่างไรก็ตามต้นทุนของปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ควรมีมาตรการควบคุมคุณภาพและราคาอย่างเข้มงวดจากรัฐบาล หรือนำเข้าสู่บัญชีสินค้าควบคุมเนื่องจากเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของชาติ

3.2.2 การส่งเสริม “ระบบประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน” (Crop Insurance) เพื่อรองรับกลยุทธ์การตั้งราคาข้าวได้เองตามข้างต้น รัฐควรส่งเสริม “ระบบประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน” (Crop Insurance) เพื่อรองรับความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นได้ โดยชาวนาสามารถซื้อประกันด้วยความสมัครใจและรัฐกำหนด “ราคาเป้าหมาย” (Target price) ที่มีการประกาศล่วงหน้าก่อนฤดูกาลผลิต เกษตรกรที่ไม่ซื้อประกันก็จะไม่ได้รับ ”การชดเชย” โดยใช้เงินจากกองทุนประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน อย่างไรก็ตามรัฐบาลควรมีแผนกระตุ้นการทำประกันโดยจ่ายค่าเบี้ยประกันให้ชาวนาใน 3 ปีแรก

3.3 การปฏิรูปช่องทางการตลาดและจัดจำหน่าย (Market Distribution Strategy) ด้วยการตลาดออนไลน์ (eCommerce)

3.3.1 ช่องทาง Farmer-to-Consumer (F2C - เกษตรกรกับผู้บริโภค)

เนื่องจากผู้บริโภคมีพฤติกรรมการซื้อสินค้าเปลี่ยนไปเป็นอย่างมาก ประกอบกับการเปลี่ยนผ่านของเทคโนโลยี รูปแบบการค้าขายก็เปลี่ยนไปในรูปแบบ eCommerce มากขึ้น รัฐจึงต้องรีบส่งเสริมเกษตรกรให้มีความสามารถในการประกอบธุรกิจออนไลน์ หรือ “ตลาดเกษตรกรออนไลน์” (Digital Marketing) การจัดจำหน่ายตรงถึงผู้บริโภคเป็นการลดขั้นตอนทำให้ต้นทุนการจัดจำหน่ายลดลงมาก รัฐสามารถส่งเสริม Start-Ups ให้ดำเนินธุรกิจข้าวครบวงจรในรูปแบบ Social Enterprise (ทำธุรกิจครบวงจร และเปิดโอกาสให้เกษตรกรเป็นเจ้าของร่วมธุรกิจ) นอกจากนี้ โครงการ “ผู้บริโภคพบผู้ผลิตในไร่นา” ยังสามารถดำเนินการควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้ผู้บริโภคเข้าใจในกระบวนการผลิตและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค ในด้านคุณภาพผลผลิตเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

3.3.2 ช่องทาง Farmer-to-Business (F2B - เกษตรกรกับผู้ประกอบการ)

รูปแบบการจำหน่ายแบบผ่านพ่อค้าคนกลางช่วยให้ผู้บริโภคเข้าถึงผลิตภัณฑ์ได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากต้นทุนการตลาดส่วนนี้ค่อนข้างสูง รัฐจึงควรสนับสนุนในหลากหลายรูปแบบ เช่น **การจับคู่ทางธุรกิจ (Business Matching)** ภาครัฐส่งเสริมการจับคู่ทางธุรกิจ (Business Matching) ระหว่างผู้ผลิตกับผู้ซื้อในรูปแบบต่าง ๆ เช่น **โครงการ “ตลาดเกษตรกร” (Farmers’ Market)** ในท้องถิ่น เพื่อให้ (กลุ่ม) เกษตรกรนำผลผลิตมาจำหน่ายให้ผู้ประกอบการเช่นกลุ่มโรงแรม โรงพยาบาล หรือ ห้างซูเปอร์มาร์เก็ต โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ กับภาคเอกชน

นอกจากนี้ โครงการ**การจัดตั้งตลาดกลางประมูลในระดับภูมิภาค (หยง)** ภาครัฐสนับสนุนจัดให้มีตลาดกลาง (ประมูล) ที่มีประสิทธิภาพในระดับภูมิภาคสำหรับสินค้าที่มีปริมาณมาก โดยภาครัฐส่งเสริมให้เอกชนเป็นผู้ลงทุนและดำเนินการ โดยรัฐจัดสินเชื่ออัตราดอกเบี้ย

พิเศษแก่ผู้ประกอบการ (ส่งเสริมให้มีระบบการซื้อขายตามชั้นคุณภาพและกลุ่มพันธุ์ให้มากขึ้นและชัดเจนแทนการซื้อแบบคละ

3.4 การขยายตลาดส่งออกไปต่างประเทศโดยการเพิ่มยอดขายตลาดเดิมที่มีศักยภาพ (Market Penetration) และหาตลาดใหม่ (New Market Development)

ตารางที่ 4-2 และ 4-3 แสดงให้เห็นว่า หลายปีที่ผ่านมา การบริโภคข้าวในประเทศคงที่มาโดยตลอดเนื่องจากจำนวนประชากรมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ในขณะที่พฤติกรรมบริโภคข้าวจะทานข้าวปริมาณน้อยลงแต่เน้นข้าวเพื่อสุขภาพ ดังนั้นจากการใช้ทฤษฎี ANSOFF Model กลยุทธ์ที่จะขยายตลาดข้าว ไปเหมาะสมที่จะนำไปใช้ ซึ่งถ้าวิเคราะห์มูลค่าส่งออกข้าวเมื่อ พ.ศ. 2564 เทียบกับปีก่อนหน้า 2563 พบว่ามีปริมาณเพิ่มขึ้น 6.7% แต่มูลค่ากลับลดลง 7.1% และหากวิเคราะห์อีกจะพบว่ายอดขายที่ตกลงเป็นกลุ่มข้าวหอม นั่นแสดงว่าเรายังมีโอกาสในการทำการตลาดข้าวในต่างประเทศทั้งข้าวเกรดพรีเมี่ยม เช่น ข้าวหอม และเกรดข้าวขาวธรรมดา

ใน 5 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยได้เสียตำแหน่งผู้นำทางการตลาดข้าวโลก ถูกประเทศอินเดียและเวียดนาม ค่อย ๆ แย่งตำแหน่งผู้นำตลาด (Market Leader) และส่วนแบ่งการตลาดข้าวโลก อย่างไรก็ตามหลาย ๆ ตลาดยังคงมีศักยภาพอยู่มากที่ประเทศไทยยังสามารถเข้าไปแข่งขันได้ตามตารางที่ 4-4 และ 4-5

ตารางที่ 4-2 สรุปสถานการณ์ส่งออกข้าวและการคาดการณ์

สรุปสถานการณ์ส่งออกข้าว และคาดการณ์

	ธ.ค. 63	ธ.ค. 64	Δ%	พ.ย. 64	Δ%	ม.ค.-ธ.ค. 2563	ม.ค.-ธ.ค. 2564	Δ%
ปริมาณ (ตัน)	480,102	729,138	51.9	755,492	-3.5	5,734,024	6,117,346	6.7
มูลค่า (ล้านบาท)	9,257	12,523	35.3	12,771	-1.9	116,042.9	107,756.9	-7.1

ที่มา ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร

ที่มา : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, 2565.

ตารางที่ 4-3 วิเคราะห์สถานการณ์การส่งออกข้าวไทย ปี 2561-2564

ปริมาณส่งออกข้าวไทย จำแนกตามชนิดข้าว ระหว่างปี 2561–2564

ชนิดข้าว	2561	2562	2563	2564	Δ%
ข้าวขาว	5,927,940	3,213,371	1,984,107	2,358,121	18.9
ข้าวหอมมะลิ	1,665,658	1,410,833	1,447,870	1,422,926	-1.7
ข้าวหอมไทย	451,162	513,371	574,195	550,574	-4.1
ข้าวนึ่ง	2,801,538	2,230,666	1,451,285	1,474,847	1.6
ข้าวเหนียว	385,878	215,420	276,567	310,878	12.4
รวม (ตัน)	**11,232,176**	**7,583,662**	**5,734,024**	**6,117,346**	**2.6**
มูลค่า (ล้านบาท)	182,082	130,585	116,043	107,757	-10.8

ที่มา : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, 2565.

ตารางที่ 4-4 ราคาข้าวส่งออกข้าวของโลก ปี 2561-2564

ราคาข้าวสารส่งออก

รายการ	5 ม.ค. 65	12 ม.ค. 65	19 ม.ค. 65	26 ม.ค. 65
ข้าวหอมมะลิไทย ชนิดพิเศษ (63/64) (THMR Premium - 20/21)	$750	$776	$812	$818
ข้าวหอมมะลิไทย ชนิดพิเศษ (64/65) (THMR Premium - 21/22)	$734	$761	$796	$802
ข้าวหอมไทย (Thai Jasmine)	$626	$653	$657	$662
ข้าวสาร 100 % ชั้น 2 (WR 100% Grade B)	$435	$438	$441	$453
ข้าวสาร 5 % (WR 5%)	$419	$423	$426	$438
ข้าวสาร 25 % (WR 25%)	$411	$415	$419	$430
ปลายข้าว เอ วัน เลิศ (WBR A.1 Super)	$383	$387	$395	$404
ข้าวเหนียวขาว 10 % (WGR 10%) (นาปี)	$680	$707	$741	$747
ข้าวนึ่ง 100 % ชนิดพิเศษ (PBR 100%) Premium	$426	$429	$432	$444

ราคาต่อหน่วย : เหรียญสหรัฐฯต่อตัน (US$/MT) เอฟโอบี

ที่มา : สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย, 2565.

ตารางที่ 4-5 ประเทศที่สำคัญ 5 อันดับที่นำเข้าและส่งออกข้าวของโลก ปี 2561-2564

เปรียบเทียบการส่งออกข้าวของประเทศผู้ส่งออกที่สำคัญ 5 อันดับ

ประเทศ	2561	2562	2563	2564	Δ%
ไทย	11.23	7.58	5.73	6.12	6.7
อินเดีย	11.61	9.81	14.60	19.55	33.9
เวียดนาม	6.99	7.33	6.58	6.24	-5.2
ปากีสถาน	3.26	3.98	4.13	3.93	-5.0
สหรัฐอเมริกา	3.16	3.11	2.84	2.85	0.4

ประเทศผู้นำเข้าข้าวไทย 5 อันดับแรก ระหว่างปี 2561-2564

ประเทศ	2561	2562	2563	2564	Δ%
แอฟริกาใต้	778,980	726,662	672,777	772,974	14.9
จีน	1,004,042	471,339	381,363	632,756	65.9
สหรัฐอเมริกา	505,885	559,938	672,183	573,786	-14.6
เบนิน	1,697,930	1,066,581	484,290	374,910	-22.6
ญี่ปุ่น	222,511	266,601	257,677	292,442	13.5

ที่มา : สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย, 2565.

ตลาดเป้าหมายที่มีความสำคัญ ได้แก่

1. ภูมิภาคแอฟริกา ซึ่งเป็นตลาดที่มีความสำคัญมากสำหรับประเทศไทย ในปัจจุบันมีมูลค่า 30% ของมูลค่าส่งออกทั้งหมดของไทย และยังมีความต้องการอีกมาก

2. ภูมิภาคตะวันออกกลาง ได้แก่ ประเทศอิหร่าน อิรัก UAE บังคลาเทศ และที่สำคัญ ซาอุดิอาราเบีย (ที่นายกรัฐมนตรีเพิ่งสานความสัมพันธ์อันดีกลับมา)

3.ภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ ประเทศฟิลิปปินส์ และ อินโดนีเซีย ในขณะที่รักษาลูกค้าปัจจุบันให้ดี (มาเลเซีย ฮ่องกง จีน)

4.ภูมิภาคอเมริกา โดยเฉพาะประเทศ บราซิล เปรู และ เม็กซิโก

ก่อนปี พ.ศ. 2544 กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ มีการดำเนินโครงการนำผู้ส่งออกข้าวไทยไปเปิดตลาดต่างประเทศซึ่งได้ผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจน ดังนั้น โครงการเหล่านี้ควรกลับมาดำเนินการใหม่ โดยอาศัยจุดแข็งที่ไทยมีฑูตพาณิชย์อยู่ทั่วโลก และเปิดโอกาสให้ผู้ส่งออกรายใหม่เข้ามาร่วมด้วย โดยรวม กระทรวงพาณิชย์ต้องมีบทบาทหลัก ๆ ดังนี้

1. รับฟังและช่วยแก้ปัญหาที่เป็นอุปสรรคการทำการค้า

2. การจัดมาตรการส่งเสริมกระตุ้นและจูงใจผู้ส่งออกให้ขยายตลาด โดยเฉพาะช่วงต้นฤดู ซึ่งช่วงที่สำคัญเพราะข้าวเก็บเกี่ยวมากทำให้ราคาตก จึงต้องสร้างอุปสงค์ (demand) ให้มากขึ้นเพื่อพยุงราคาตามกลไกทางเศรษฐศาสตร์ ตัวอย่างของมาตรการจูงใจผู้ส่งออกในการขยายตลาด ได้แก่ เงินอุดหนุนสำหรับการจัดการราคาข้าวต้นฤดู (seasonal incentive) เงินกู้ปลอดดอกเบี้ย ปลอดภาษีเงินได้ และรางวัลการขยายตลาด อนึ่งการสนับสนุนสำหรับการส่งออกข้าวที่เหลือจากการบริโภคภายในประเทศแก่ผู้ส่งออกนี้ น่าจะบริหารจัดการได้มีประสิทธิภาพมากกว่า เนื่องจากจำนวนผู้ส่งออกมีจำนวนเพียง 262 ราย และการสนับสนุนเหล่านี้ควรเน้นไปที่ข้าวเกรดพรีเมี่ยมมากกว่าเกรดธรรมดา เนื่องจากราคาข้าวคุณภาพต่ำจากประเทศอินเดียและเวียดนามมีราคาต่ำมาก

3. การอำนวยความสะดวกให้ประเทศคู่ค้าที่สำคัญ (Top 3) ได้แก่ ประเทศแอฟริกาใต้ ประเทศจีน หรือประเทศสหรัฐอเมริกา ในการตั้งยุ้งข้าวที่ท่าเรือไทย เพื่อเก็บข้าวช่วงต้นฤดู ซึ่งอาจเป็นการเจรจาการตั้งคลังสินค้าไทยที่ประเทศคู่ค้าได้เช่นเดียวกัน

โดยสรุป แนวทางยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก (ปลายน้ำ) สามารถสรุปได้ตามแผนภาพที่ 4-4

แผนภาพที่ 4-4 กลยุทธ์การตลาดเชิงรุกของข้าวไทย (Proactive Marketing Strategy)

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2565.

4. แนวทางการปรับปรุงกฎหมาย พรบ.ข้าว และ กองทุนชาวนา

4.1 การออกกฎหมายการจัดการข้าวใหม่ - พระราชบัญญัติข้าว

จากปัจจุบันที่กฎหมายที่เกี่ยวกับข้าวมีกระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พรบ.พันธุ์พืช 2518 พรบ.ค้าข้าว 2489 และฉบับอื่น ๆ ยากต่อการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพในการแข่งขัน จากข้อมูลข้างต้น จึงเห็นควรให้มีการปรับแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องจากหลายๆ ฉบับตั้งแต่ภาคการผลิต จนถึงการตลาด ให้เป็นฉบับเดียวภายใต้ พระราชบัญญัติข้าว พ.ศ... โดยมุ่งให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการแข่งขันด้านการผลิตข้าวและการบริหารจัดการสินค้าข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคงความเป็นผู้นำด้านการส่งออกข้าวของโลก ผู้ผลิตข้าวโดยเฉพาะชาวนาได้รับการดูแล มีรายได้ดีขึ้นหลุดพ้นจากวงจรความยากจน สามารถแก้ไขปัญหาในด้านข้าวของประเทศได้อย่างยั่งยืน

การยกร่าง พรบ.ข้าว (ไม่ใช่ พรบ.ค้าข้าว) ที่ครอบคลุมตั้งแต่ การคุ้มครองสิทธิหน้าที่ และสวัสดิการแก่ชาวนาผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ รวมไปถึงการจัดการที่ดินทำนา กระบวนการการปลูกข้าว ไปจนถึงการพาณิชย์และตลาด เพื่อส่งเสริมให้ข้าวไทยสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก เนื้อหาของกฎหมายนี้ควรประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ได้แก่ (1) การพัฒนาทักษะการทำนาเพื่อรองรับการปฏิรูปการทำนาแบบสมัยใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนด้วยเทคโนโลยีการเกษตร การเผยแพร่ให้ความรู้ทฤษฎีการทำนาแปลงใหญ่และทฤษฎีการทำนาแบบผสมผสาน (2) พัฒนาทักษะดิจิทัลเพื่อรองรับการตลาดออนไลน์ eCommerce (3) ปลูกฝังทัศนคติการทำนาสีเขียวด้วยการลดการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ลดการเผาที่เพิ่มคาร์บอนไดออกไซด์ (4) กองทุนสวัสดิการชาวนา

และครอบครัวที่ปกป้องสิทธิการเข้าถึงสาธารณูปโภคพื้นฐานน้ำ-ไฟ การรักษาโรค การศึกษาของบุตรหลาน เป็นต้น และ (5) เงินทุนสำหรับลูกชาวนากลับคืนถิ่น (Seeding Fund) เพื่อไปพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอน ส่งเสริมการทำนาสมัยใหม่แบบ Smart Farming หรือ Farming 4.0

4.2 การมีกลไกของภาครัฐในการผลักดันให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกร

ภาครัฐต้องเร่งรีบลดต้นทุนการผลิตและการเพิ่มผลผลิต โดยการสนับสนุนให้ชาวนาสามารถรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในการจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย โดยเฉพาะเครื่องจักรกลการเกษตรสำหรับบริการสมาชิก การจัดตั้งเครือข่ายชาวนาในรูปของสมาคม/สภาชาวนา ที่มีองค์กรชาวนาต่าง ๆ เป็นสมาชิก ให้องค์กรชาวนาเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างภาครัฐและชาวนา ในด้านต่าง ๆ เช่น การถ่ายทอดความรู้ในการบริหารจัดการการผลิตของสมาชิก การช่วยเหลือสนับสนุนชาวนา และที่สำคัญคือสร้างจิตสำนึกให้ชาวนารู้จักพึ่งพาตนเองมากกว่าพึ่งรัฐแต่เพียงอย่างเดียว การรวมกลุ่มของชาวนาที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในห่วงโซ่อุปทานการค้าข้าว ควรคำนึงถึงความเท่าเทียมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ การสร้างอำนาจการต่อรองกับโรงสี โดยมิได้เสริมความเข้มแข็งให้แก่ชาวนา ก็อาจทำให้ปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างชาวนากับโรงสีทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น การสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวนา อาทิ การรวมกลุ่มกันปลูกข้าวอย่างเป็นระบบและการใช้เครื่องมือและเทคนิคที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่จะเป็นการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต

โดยสรุป การปรับปรุงกฎหมาย พรบ.ข้าว และ กองทุนชาวนา สามารถสรุปได้ตามแผนภาพที่ 4-5

แผนภาพที่ 4-5 แนวทางการปรับปรุงกฎหมาย พรบ.ข้าว และ กองทุนชาวนา

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2565.

5. ปฏิรูปโครงสร้างหน่วยงานภาครัฐ

5.1 ปรับโครงสร้างกรมการข้าว

ตามภารกิจของกรมการข้าวใน พรบ.การจัดตั้งกรมการข้าว จะเห็นว่ากรมการข้าวมีความสำคัญมากและควรจะสามารถบริหารงานให้อย่างเต็มที่ เช่นเดียวกับ กรมปศุสัตว์ ดังนั้นจึงเสนอให้ปรับโครงสร้าง อำนาจ หน้าที่ และงบประมาณ ของกรมการข้าวใหม่ ให้มีอำนาจการบริหารเสร็จสรรพ ครบวงจรตั้งแต่ งานวิจัย การบริหารอุปสงค์และอุปทาน การกำหนด zoning ควบคุมมาตรฐานข้าว มาตรฐานโรงสี-การแปรรูป ไปจนถึงการจัดการพ่อค้าคนกลาง ส่วนกระทรว' พาณิชย์รับผิดชอบการควบคุมราคาสินค้าในตลาดเช่นเดียวกับราคาเนื้อหมู และการตลาดส่งออก

แนวทางการแก้ปัญหาโครงสร้างข้าวต้องแก้ทั้งระบบ โดยเริ่มต้นจากการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานรัฐ เกษตรกร และเอกชนผู้ค้าข้าว ซึ่งขาดการเชื่อมโยงแยกยุทธศาสตร์และการดำเนินงานเป็นแบบแยกส่วน ขณะที่หน่วยงานรัฐขาดการบูรณาการโครงสร้างข้าวเกี่ยวข้องกับหลายกระทรวงทั้งกระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการอุดมศึกษาวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม และอีกหลายหน่วยงาน ขณะที่หน่วยงานต่าง ๆ ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขาดการเชื่อมโยงทั้งด้านข้อมูล ยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการทำให้การบริหารจัดการและการแก้ปัญหาเกษตรกรชาวนาขาดผลสัมฤทธิ์ ดังนั้น หากมีการปรับโครงสร้างของหน่วยงานราชการขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะเรื่องของข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของประเทศและเกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวนากว่า 15 ล้านคน โดยรวมเอาหน่วยงานที่มีภารกิจด้านข้าวตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายมาให้อยู่ภายใต้กระทรวงเดียวกัน ถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยจะต้องดึงเอาจุดเด่นของตัวเองออกมานั่นคือการบริหารจัดการเรื่องข้าวทั้งระบบ ให้อยู่ภายใต้กระทรวงเดียวกัน เป็นการปรับปรุงโครงสร้างเพื่อการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพและเพิ่มศักยภาพต่อการขับเคลื่อนภารกิจของกรมการข้าว โดยปรับหน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง และหน่วยงานส่วนกลางที่ตั้งในภูมิภาค ให้มีความเชื่อมโยง เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติ จัดระบบงานและภารกิจของการถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้สู่เกษตรกร ครอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศไทย เพิ่มประสิทธิภาพด้านการวิจัยและพัฒนาข้าวให้มีความเหมาะสมกับสภาพนิเวศของพื้นที่การผลิตข้าว ตลอดจนมิติของการพัฒนาในเชิงนโยบายและการบริหารจัดการภาคการผลิตข้าวของประเทศให้เกิดความสมดุลของอุปสงค์ และอุปทาน

5.2 ทบทวนหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการออกใบรับรองมาตรฐาน

ปัจจุบันมีหน่วยงานรัฐหลายหน่วยงานเกี่ยวข้องกับการออกมาตรฐานซึ่งมีความทับซ้อน ขาดกำลังคน ห้องปฏิบัติการ เครื่องมือควรสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยหรือภาคเอกชนที่มีความน่าเชื่อถือเป็นผู้ดำเนินการ เพราะหากปฏิรูป โดยไม่ปฏิรูปหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านปฏิบัติการและวิชาการก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จ

สรุป

วิเคราะห์แนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย คือ การสร้างให้ชาวนาเป็น “ผู้ประกอบการชาวนา” (Entrepreneurial Farmer) โดยมีรายละเอียดตามแผนภาพที่ 4-6 ดังนี้

แผนภาพที่ 4-6 แนวทางการการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2565.

1. การปฏิรูปการทำนา (ระดับต้นน้ำ ถึง กลางน้ำ) จากการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาระดับต้นน้ำ เพื่อเพิ่มผลผลิตและการลดต้นทุนการผลิต ควรมีมาตรการ ดังนี้ 1.1) มาตรการการปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร โดยเฉพาะระบบชลประทาน 1.2) ส่งเสริมการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีและเครื่องจักรการเกษตรทำนา (Agri-Tech) ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ตั้งแต่การเตรียมดิน หว่านเมล็ด หยดน้ำ เก็บเกี่ยว ไปถึงเทคโนหลังการเก็บเกี่ยว เช่น ยุ้งฉางอัจฉริยะดูดความชื้น 1.3) เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed) 1.4) เร่งส่งเสริมให้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรแบบผสมผสาน นอกจากนี้ยังส่งเสริมแนวความคิดการทำนาแปลงใหญ่

2. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสร้างแพลตฟอร์มข้าวแห่งชาติ เช่น AI สามารถช่วย (1) จัดกลุ่มประเภทชาวนา (Farmer Segmentation) เพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาได้อย่างพุ่งเป้า (2) การบริหารน้ำ (3) การจัดเขตพื้นที่ทำนาและเขตพันธุ์ข้าวตามสภาพดินและน้ำ (Zoning) (4) นำระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) มาใช้เพื่อความสะดวกในการแก้ไขปัญหาและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค เป็นสิ่งที่สำคัญมาก (5) จัดการ demand-supply และ (6) ระบบนี้สามารถขยายไปถึงการเชื่อมต่อระหว่าง โรงสี พ่อค้าคนกลาง และผู้ส่งออก กับกรมสรรพากร

3. ยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก (ระดับปลายน้ำ) ประกอบด้วย 4Ps ได้แก่ 3.1) การปฏิรูปอุตสาหกรรมแปรรูปข้าว (Product Development) การเพิ่มงบประมาณพัฒนาและวิจัยเพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าด้วยการวิจัยเมล็ดพันธุ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าว (Research &

Development) 3.2) การปฏิรูปนโยบายการกำหนดราคาข้าวที่สะท้อนต้นทุน (Cost-Plus Pricing Strategy) ปรับโครงสร้างกำไรของทั้งระบบห่วงโซ่อุปทาน ยกเลิกการชดเชยเงินหรือการประกันราคาข้าว และการส่งเสริม “ระบบประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน” (Crop Insurance) 3.3) การปฏิรูปช่องทางตลาดและจำหน่ายเพื่อลดขั้นตอนการจัดจำหน่ายที่ซับซ้อนด้วยการใช้การตลาดออนไลน์ (eCommerce) ส่งเสริมการตลาดทางตรงทั้งแบบ Farmer-to-Consumer (F2C - เกษตรกรกับผู้บริโภค) และแบบ Farmer-to-Business (F2B - เกษตรกรกับผู้ประกอบการ) และ 3.4) ขยายตลาดต่างประเทศทั้งเพิ่มยอดขายตลาดเดิมที่มีศักยภาพและหาตลาดใหม่ (New Market Development)

4. แนวทางการปรับปรุงกฎหมาย พรบ.ข้าว และ กองทุนชาวนา ที่ประกอบด้วย 4.1) การออกกฎหมายการจัดการข้าวใหม่ – พระราชบัญญัติข้าว รวมถึง 4.2) การมีกลไกของภาครัฐในการผลักดันให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกร

5. ปฏิรูปโครงสร้างหน่วยงานภาครัฐ ด้วยการ 5.1) ปรับโครงสร้างกรมการข้าว และ 5.2) ทบทวนหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการออกใบรับรองมาตรฐาน

บทที่ 5
สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทยมีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย 3) เพื่อเสนอแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย ด้วยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก ร่วมกับการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ SWOT analysis และ PESTEL Model แล้วนำมาสรุปอธิบายเชิงพรรณนา สำหรับบทนี้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. สรุป
2. ข้อเสนอแนะ

สรุป

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน พบว่า หนี้สินสะสมรายปีของเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวนา มีหนี้สินต่อครัวเรือนสูงถึงเกือบ 200,000 บาท ซึ่งในจำนวนนี้กว่าร้อยละ 55 เป็นหนี้เกี่ยวเนื่องกับการลงทุนด้านเกษตร โดยเกี่ยวข้องกับ 1) สภาพปัญหาของการตลาดข้าวไทย 2) ต้นทุนการผลิตสูง 3) ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ 4) ระบบน้ำชลประทานไม่เพียงพอ 5) สภาพดินเสื่อม 6) ขาดงานวิจัยทั้งการพัฒนาพันธุ์ข้าว และการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม 7) การส่งเสริมทักษะและศักยภาพของชาวนา และ 8) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวนาไทย

2. ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย พบว่า ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ มี 6 ประการ ได้แก่ 1) สภาพการเมือง 2) สภาพทางเศรษฐศาสตร์ 3) สภาพทางสังคม 4) สภาพทางเทคโนโลยี 5) สภาพทางสิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยการผลิตข้าว และ 6) สภาพทางกฎหมายข้อบังคับและหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแล

3. วิเคราะห์แนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย พบว่า มีแนวทาง ดังนี้

3.1 แนวทางการปฏิรูปกระบวนการผลิตข้าว-การทำนา (ระดับต้นน้ำ และกลางน้ำ) จากการศึกษาเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการเพิ่มผลผลิตต่อไร่และลดต้นทุนการผลิต อันนำไปสู่กำไรและรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชาวนา ควรมีมาตรการดังนี้

3.1.1. การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรโดยเฉพาะระบบชลประทาน

3.1.2 การใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีการเกษตร (Agri-Tech) และเมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่จำนวนการปลูกข้าวต่อปี การใช้เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed)

3.1.3 เร่งส่งเสริมให้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรแบบผสมผสาน

3.2 การจัดทำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศแพลตฟอร์มข้าวแห่งชาติ ได้แก่ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น AI เพื่อช่วย

3.2.1 การจัดกลุ่มประเภทชาวนา (Farmer Segmentation) เพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาได้อย่างพุ่งเป้า

3.2.2 การจัดการ demand-supply

3.2.3 การบริหารน้ำ

3.2.4 จัดเขตพื้นที่การผลิตตามกลุ่มพันธุ์ข้าว (Zoning) และนำระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) มาใช้เพื่อความสะดวกในการแก้ไขปัญหาและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค

3.2.5 การเชื่อมระบบบัญชีและภาษีระหว่างโรงสี-พ่อค้าคนกลางและกรมสรรพากร

3.3 ยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก (ระดับปลายน้ำ) อันประกอบด้วย 4Ps ได้แก่ กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์-Product กลยุทธ์ด้านราคา-Price กลยุทธ์ช่องทางตลาดและการจัดจำหน่าย-Place และ กลยุทธ์การสื่อสารการตลาด-Promotion ดังรายละเอียดดังนี้

3.3.1 กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ด้วยการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) การเพิ่มงบประมาณวิจัยพัฒนาเพื่อการวิจัยพันธุ์ข้าวเพื่อตอบโจทย์ตามความต้องการของผู้บริโภค และการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวด้วยเทคโนโลยี food science & bio-engineering ให้ผลิตภัณฑ์ใหม่มีรูปลักษณ์โดดเด่นและหลากหลายเพื่อเป็นตัวเลือกให้ผู้บริโภค

3.3.2 การปฏิรูประบบการกำหนดราคาข้าวที่สะท้อนต้นทุน (Cost-Plus Pricing Strategy) ปรับโครงสร้างกำไรของทั้งระบบห่วงโซ่อุปทานข้าวใหม่ ให้เกิดความสมดุลกำไรของแต่ละส่วน เช่น ชาวนา โรงสี และ พ่อค้าคนกลาง แทนการชดเชยเงินหรือการประกันราคาข้าว ในขณะเดียวกัน รัฐส่งเสริมชาวนาให้มีการประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน (Crop Insurance)

3.3.3 การปฏิรูปช่องทางตลาดและจำหน่ายด้วยการตลาดออนไลน์ทั้งแบบ Farmer-to-Consumer (F2C - เกษตรกรกับผู้บริโภค) และแบบ Farmer-to-Business (F2B - เกษตรกรกับผู้ประกอบการ)

3.3.4 ขยายตลาดส่งออกไปต่างประเทศโดยการเพิ่มยอดขายตลาดเดิมที่มีศักยภาพ (Market Penetration) และหาตลาดใหม่ (New Market Development)

3.4 แนวทางการปรับปรุงกฎหมาย พรบ.ข้าว และ กองทุนชาวนาการปรับปรุง จากการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาควรมีมาตรการ

3.4.1 การออกกฎหมายใหม่ ได้แก่ พระราชบัญญัติข้าว เพื่อคุ้มครองสิทธิหน้าที่ และสวัสดิการแก่ชาวนา รวมถึงการจัดการที่ดินทำนา กระบวนการการปลูกข้าว ไปจนถึงการพาณิชย์ และตลาด เพื่อส่งเสริมให้ข้าวไทยสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกได้

3.4.2 การมีกลไกของภาครัฐเพื่อผลักดันให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกรชาวนา

3.5 ปฏิรูปโครงสร้างหน่วยงานภาครัฐ โดยมีมาตรการ ดังนี้

3.5.1 ปรับโครงสร้างกรมการข้าวเพื่อการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพของกรมการข้าวโดยการปรับโครงสร้างของหน่วยงานส่วนกลางและหน่วยงานที่ตั้งในภูมิภาคให้มีความเชื่อมโยงและมีความชัดเจนในการปฏิบัติงานทั้งระบบงานและภารกิจของการถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้สู่เกษตรกร ตลอดจนมิติของการพัฒนาในเชิงนโยบายและการบริหารจัดการภาคการผลิตข้าวของประเทศให้เกิดความสมดุลของอุปสงค์ และอุปทาน

3.5.2 ทบทวนหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการออกใบรับรองมาตรฐาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งต่าง ๆ และข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นเห็นได้ว่า ปัญหาความยากจนไม่เคยหายไปจากสังคมไทย แต่การลดความเหลื่อมล้ำที่ผ่านมาจึงเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ดังนั้นควรกำหนดนโยบายเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ครอบคลุมทั้งระบบ ต้องสร้างให้ชาวนาเป็น “ผู้ประกอบการชาวนา” (Entrepreneurial Farmer) ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางเชิงนโยบาย ดังนี้

1.1 การปฏิรูประบบการทำนา

โครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร การปฏิรูปกระบวนการผลิตข้าว (ต้นน้ำ) ระบบการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว (กลางน้ำ) โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และมหาวิทยาลัย ในการปฏิรูปการผลิต “ข้าว”ของประเทศไทยทั้งระบบ พร้อม ๆ กับการพัฒนา “คน” (ชาวนาทั้งรุ่นปัจจุบัน และรุ่นใหม่) ให้เกษตรกรชาวนาผู้ผลิตเปลี่ยนเป็นผู้ประกอบการชาวนา (Entrepreneurial Farmer) การทำนาแบบมืออาชีพ ฉบับ“ไม่จน”นี้ จะเป็นการทำนาที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น กล่าวคือ การเพิ่มผลผลิต (Yield) และลดต้นทุน อันประกอบตั้งแต่ การใช้เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed) รัฐสนับสนุนเงินทุนสนับสนุนการใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีนวัตกรรมการเกษตร (Agri-Tech) ที่ให้เหมาะกับสภาพดินและน้ำในแต่ละพื้นที่ การส่งเสริมให้นำเครื่องจักรและทรัพยากรการปลูกข้าวมาแบ่งปันกันในชุมชน (Shared economy) และการนำเทคโนโลยี Blockchain เพื่อตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) มาใช้สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค ที่สำคัญรัฐบาลควรแก้ปัญหาเรื่องชลประทานด้วยการลงทุนติดตั้งระบบน้ำอัจฉริยะทั้งประเทศ

1.2 การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสร้างแพลตฟอร์มข้าวแห่งชาติ (National Rice Platform)

Rice Farmer Platform (RFP) เป็นการรวบรวมฐานข้อมูลจากระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น TPMAP ของ สวทช. Farmer One ของสำนักเศรษฐกิจการเกษตร Agri-Map ของกระทรวงเศรษฐกิจดิจิตัลและสังคม เป็นต้น โดยสามารถประมวลข้อมูลได้ถึงระดับตัวชาวนา ระดับพิกัดแปลงนา และพันธุ์ข้าว แพลตฟอร์มนี้จะเป็นช่องทางในการบูรณาการข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวนาตั้งแต่เริ่มต้นการทำนาจนถึงการขาย ตลอดจนการเชื่อมโยงข้อมูลกับโรงสี พ่อค้าคนกลาง ผู้ส่งออก และภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้ทุกภาคส่วนสามารถเข้าถึงและใช้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ร่วมกันได้ การร่วมกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้งานทั้งระบบ ตั้งแต่การจัดการสภาพดิน การใช้น้ำ ปัจจัยการผลิต การจัดเก็บรักษาผลผลิต จนถึงการจำหน่าย โดยข้อมูลชุดนี้มีประโยชน์ ดังนี้

1.2.1 การแก้ปัญหารายได้ของชาวนาให้พ้นเส้นความยากจน แบบพุ่งเป้า กล่าวคือเฉพาะกลุ่มยากจนที่มีปัญหา รัฐไม่แจกเงินหว่านเพื่อผลทางการเมือง โดยใช้ AI ช่วยจัดกลุ่มประเภทชาวนา (Farmer Segmentation) เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างพุ่งเป้า และมีเครื่องมือในการแก้ปัญหา (Toolkit) ตามความจำเป็นของแต่ละราย

1.2.2 การใช้บริหารจัดการสภาพดินและน้ำ สามารถใช้ในการจัดการเรื่องเขตพื้นที่การเกษตร Zoning

1.2.3 การรับซื้อข้าวของโรงสีและพ่อค้าคนกลางทั้งห่วงโซ่อุปทานด้วยเช่นเดียวกัน (Demand & Supply optimization) และ

1.2.4 การเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างโรงสี พ่อค้าคนกลาง ผู้ส่งออก และ สรรพากร เพื่อการเก็บภาษีอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.3 ปรับโครงสร้างกรมการข้าว

การปรับปรุงกลไกภาครัฐก็ต้องดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูป “ข้าว” ของประเทศไทยทั้งระบบ ถึงแม้ว่าจะมีคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ แต่ในระดับการปฏิบัติการยังไม่มีความเป็นเอกภาพในการทำงานเพราะมีหลายหน่วยงานเกี่ยวข้องแต่ขาดการบูรณาการ ดังนั้นจึงควรมีการปรับโครงสร้างหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ ได้แก่ กรมการข้าว

ปัจจุบัน พรบ.การจัดตั้งกรมการข้าว แสดงให้เห็นว่ากรมการข้าวมีความสำคัญมากแต่ในทางปฏิบัติกลับไม่เป็นเช่นนั้น สังเกตได้จากจำนวนทรัพยากรบุคคลและงบประมาณที่ไม่สอดคล้องกับภารกิจ ทำให้ไม่สามารถบริหารงานให้อย่างเต็มที่ ดังนั้น จึงเสนอให้ปรับโครงสร้าง อำนาจ หน้าที่ งบประมาณ และกำลังคนของกรมการข้าวใหม่ ให้มีอำนาจและความรับผิดชอบการบริหารเสร็จสรรพ ครบวงจร ตั้งแต่งานวิจัย การบริหารอุปสงค์และอุปทาน การกำหนด Zoning ควบคุมมาตรฐานข้าว มาตรฐานโรงสี-การแปรรูป ไปจนถึงการจัดการพ่อค้าคนกลาง เช่นเดียวกับกรมปศุสัตว์ ส่วนกระทรวงพาณิชย์รับผิดชอบการควบคุมราคาสินค้าในตลาดเช่นเดียวกับราคาเนื้อหมูและการตลาดส่งออก

2. ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย

2.1 กฎหมาย กฎระเบียบ และกองทุน เพื่อการบริหารจัดการข้าว

ในปัจจุบัน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้าวตั้งแต่ระบบการผลิต การแปรรูป การตลาด กระจัดกระจายหลายฉบับ เช่น พรบ.พันธุ์พืช 2518 พรบ.ค้าข้าว 2489 และฉบับอื่น ๆ ยากต่อการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพในการแข่งขัน จึงควรให้มีการยกร่าง พระราชบัญญัติข้าว พ.ศ... (ไม่ใช่ พรบ.ค้าข้าว) ที่ครอบคลุมตั้งแต่ การคุ้มครองสิทธิ หน้าที่ และสวัสดิการแก่ชาวนาผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ รวมไปถึงการจัดการที่ดินทำนา กระบวนการปลูกข้าว ไปจนถึงการพาณิชย์และตลาด เพื่อให้รองรับการเปลี่ยนแปลงของการวิวัฒนาการของโลก และมุ่งให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการแข่งขันด้านการผลิตข้าวและการบริหารจัดการสินค้าข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคงความเป็นผู้นำด้านการส่งออกข้าวของโลก ผู้ผลิตข้าวโดยเฉพาะชาวนาได้รับการดูแล มีรายได้ดีขึ้นหลุดพ้นจากวงจรความยากจน สามารถแก้ไขปัญหาในด้านข้าวของประเทศได้อย่างยั่งยืน

อนึ่ง การพัฒนา “คน” ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของชาวนาและชาวนารุ่นใหม่ นอกจากนี้รัฐควรจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสำหรับอาชีพชาวนา 3.72 ครอบครัวที่ขึ้นทะเบียน ให้สวัสดิการครอบคลุมดูแลชาวนาตั้งแต่เกิดจนตาย รวมไปถึงการศึกษาของบุตรหลาน โดยเฉพาะบุตรหลานที่ศึกษาเรื่องการเกษตรทำนาและต้องการคืนถิ่นกลับไปพัฒนาบ้านเกิด สามารถยื่นโครงการเพื่อขออนุมัติ Seeding Funds

2.2 กรรมสิทธิ์การใช้ที่ดิน

ที่ดินเป็นทั้งปัจจัยการผลิต เป็นที่รวมของความเป็นครอบครัวและชุมชน เป็นแหล่งทุนที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นสูงเนื่องด้วยเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด ดังนั้น ปัญหาที่สำคัญคือเกษตรกรไร้ที่ทำกิน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน มีที่ดินไม่พอทำกิน การเช่าที่ดินราคาแพง เก็บไว้เก็งกำไร เป็นต้น ดังนั้นคณะกรรมการที่ดินแห่งชาติจึงจำเป็นต้องเร่งรีบจัดการจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตรโดยด่วน

นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงกลุ่มทุนต่างชาติสนใจเข้ามาประกอบธุรกิจทางการเกษตรในไทย โดยมีกระแสข่าวชาวต่างชาติร่วมมือกับคนไทยทำการกว้านซื้อหรือเช่าที่นาหลายรูปแบบให้ราคาสูง ในหลายจังหวัดโดยเฉพาะพื้นที่แหล่งปลูกข้าวใหญ่ในภาคกลาง ส่งผลกระทบให้ชาวนาไม่มีที่ดินทำกิน เสียค่าเช่า และพื้นที่นาถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชพืชชนิดอื่นแทน ดังนั้นกฎหมายเรื่องนอมินีต้องถูกบังคับใช้อย่างจริงจัง

3. ข้อเสนอแนะสู่การปฏิบัติ

3.1 ส่งเสริมทฤษฎีการทำนาแบบผสมผสานให้ชาวนาที่มีพื้นที่ทำนาแปลงเล็ก

ชาวนาจำนวนไม่น้อยมีพื้นที่ทำนาแปลงเล็กและยังคงยึดแนวทางการทำนาแบบดั้งเดิม ทำให้ไม่สามารถสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ หน่วยงานภาครัฐ และและเอกชนควรส่งเสริมให้ชาวนาที่มีที่นาน้อยหันมาทำนาแบบผสมผสาน เพื่อให้มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพตลอดทั้งปี รวมทั้งสนับสนุนการลดต้นทุนในการลงทุนการปลูกข้าวที่ใช้สารเคมีน้อยลง เป็นการทำเกษตรเชิงทฤษฎีใหม่หรือเกษตรผสมผสาน

3.2 ยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก (ระดับปลายน้ำ)

กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก อันประกอบด้วย 4Ps (กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์--Product กลยุทธ์ด้านราคา-Price กลยุทธ์ช่องทางตลาดและการจัดจำหน่าย-Place และ กลยุทธ์การสื่อสารการตลาด-Promotion) ดังนี้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก อันประกอบด้วย 4Ps (กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์--Product กลยุทธ์ด้านราคา-Price กลยุทธ์ช่องทางตลาดและการจัดจำหน่าย-Place และกลยุทธ์การสื่อสารการตลาด-Promotion) ดังนี้

3.2.1 กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ด้วยการปรับนโยบายด้านการวิจัยและพัฒนา (Research & Development)

สร้างคุณค่าเพิ่มหรือเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ข้าวสร้างคุณค่าเพิ่มหรือเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ข้าวด้วยการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) กรมการข้าวควรให้ความสำคัญต่อการวิจัยพันธุ์ข้าวเพื่อตอบโจทย์ตามความต้องการของผู้บริโภค เช่น ข้าวเฉพาะกลุ่ม ข้าวเพื่อสุขภาพ เป็นต้น โดยการเพิ่มงบประมาณและบุคลากร ตลอดจนการทำงานร่วมกันระหว่างกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงเกษตรฯเพื่อวิเคราะห์ตลาดและพยากรณ์ความนิยมพันธุ์ข้าวล่วงหน้า

นอกจากนี้ รัฐควรเพิ่มงบประมาณพัฒนาและวิจัยด้าน food science & bio-engineering กลุ่มอาหารและสินค้าอุปโภคที่ทำจากข้าว การใช้ประโยชน์จากทุกส่วนของข้าว ได้แก่ แป้ง รำ แกลบ และฟางข้าว เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิตข้าว ตลอดจนช่วยเพิ่มโอกาสให้ประเทศไทยมีผลผลิตจากข้าวในการส่งออกและนำมาซึ่งรายได้เข้าประเทศ โดยการจูงใจให้เอกชนเป็นผู้ลงทุนวิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้วยมาตรการส่งเสริมในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มงานวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรม และยกระดับมูลค่าผลิตภัณฑ์ จากข้าวไปสู่ห่วงโซ่การผลิตของโลกที่มีมูลค่าสูงขึ้น ตลอดจนถึงการถ่ายทอดผลการวิจัยการแปรรูปข้าวให้แก่ผู้ประกอบการรายย่อย (SMEs)

3.2.2 การปฏิรูปนโยบายการกำหนดราคาข้าวที่สะท้อนต้นทุน (Cost-Plus Pricing Strategy) และปรับโครงสร้างกำไรของทั้งระบบห่วงโซ่อุปทาน

ชาวนาผู้ผลิตสามารถ**กำหนดราคาขายที่สะท้อนต้นทุนการผลิต (Cost-Plus Pricing Strategy)** ให้เป็นไปตามกลไกการค้าขายเสรี **ไม่มีการแทรกแซงตลาดด้วยการชดเชยหรือประกันราคา** ที่ทำให้บิดเบือนกลไกตลาดและเป็นภาระต่องบประมาณ และ**ปฏิรูปโครงสร้างกำไรของทุกห่วงโซ่ในระบบอุปทานข้าว** กล่าวคือ การปรับให้กำไรของชาวนา โรงสี พ่อค้าคนกลาง ให้สมดุล เหมาะสม และเป็นธรรมมากขึ้น (ตามตารางที่ 4.1 หน้า 99) ซึ่งมาตรการนี้จะไม่มีผลกระทบราคาถึงผู้บริโภคเลยหากแต่ต้องปรับสัดส่วนกำไรของแต่ละห่วงโซ่ ในขณะเดียวกันรัฐบาลควรส่งเสริมให้มี **“การประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน”** (Crop Insurance) โดยการจ่ายเงินเบี้ยประกันให้ในช่วงเปลี่ยนผ่าน 3 ปีแรก

การกำหนดราคาขายข้าวที่สะท้อนต้นทุนและโครงสร้างกำไรแบบใหม่จะทำให้ชาวนามีรายได้ที่ยั่งยืนและสามารถอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งเงินชดเชยจากรัฐบาล

3.2.3 การปฏิรูปช่องทางตลาดและจำหน่ายเพื่อลดขั้นตอนการจัดจำหน่ายที่ซับซ้อน

ด้วยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ กับภาคเอกชน รัฐสนับสนุนจัดให้มีตลาดกลาง (ประมูล) ที่มีประสิทธิภาพในระดับภูมิภาค ส่งเสริมให้มีระบบการซื้อขายตามชั้นคุณภาพและกลุ่มพันธุ์ให้มากขึ้นและชัดเจน จัดให้ความรู้และส่งเสริมเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรให้มีความสามารถในการประกอบธุรกิจออนไลน์ หรือ “ตลาดข้าวออนไลน์” (Digital Marketing) การส่งเสริมการตลาดทางตรงทั้งแบบ Farmer-to-Consumer (F2C - เกษตรกรกับผู้บริโภค) และแบบ Farmer-to-Business (F2B - เกษตรกรกับผู้ประกอบการ) ออกนโยบายการจัดซื้อข้าวของหน่วยงานราชการ ได้แก่ ทัณฑสถาน ค่ายทหาร ให้ซื้อข้าวโดยตรงกับชาวนาหรือกลุ่มชาวนาในท้องถิ่นโดยตรง) และการส่งเสริมให้สหกรณ์มีเงินทุนหมุนเวียนในการรับซื้อข้าวเพื่อช่วยเหลือชาวนาโดยรัฐบาลสนับสนุนเงินทุนดอกเบี้ยในราคาต่ำ (ประมาณ 1%)

3.2.4 ขยายตลาดส่งออกไปต่างประเทศ ทั้งการเพิ่มยอดขายตลาดเดิมที่มีศักยภาพและการหาตลาดใหม่ (New Market Development)

หลายปีที่ผ่านมา การบริโภคข้าวในประเทศคงที่มาโดยตลอดเนื่องจากจำนวนประชากรมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เมื่อวิเคราะห์ยอดส่งออกข้าวที่ผ่านมาเมื่อ พ.ศ. 2564 พบว่าปริมาณเพิ่มขึ้น 6.7% แต่มูลค่ากลับลดลง 7.1% และหากวิเคราะห์อีกจะพบว่ายอดขายที่ตกลงเป็นกลุ่มข้าวหอม นั่นแสดงว่าเรายังมีโอกาสในการทำการตลาดข้าวในต่างประเทศทั้งข้าวเกรดพรีเมี่ยม เช่น ข้าวหอม และเกรดข้าวธรรมดา ทำให้มีขีดความสามารถในการเจรจาระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ และให้คณะกรรมการเจรจาสินค้าเกษตรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นแบบกรรมการถาวรไม่ใช่เฉพาะกิจ

3.2.4.1 กระทรวงพาณิชย์ มอบหมายนโยบายให้กรมการค้าต่างประเทศตั้งเป้ายอดขายข้าวแก่ทูตพาณิชย์ที่มีอยู่ทั่วโลก จัดให้มีโครงการนำผู้ส่งออกข้าวไทยไปเปิดตลาดต่างประเทศซึ่งเคยได้ผลสัมฤทธิ์มาก่อนแล้ว และเปิดโอกาสให้ผู้ส่งออกรายใหม่เข้ามาร่วมด้วย

3.2.4.2 การจัดมาตรการส่งเสริมกระตุ้นและจูงใจผู้ส่งออกให้ขยายตลาด โดยเฉพาะช่วงต้นฤดู ซึ่งช่วงที่สำคัญเพราะข้าวเก็บเกี่ยวมากทำให้ราคาตก จึงต้องสร้างอุปสงค์ (demand) ให้มากขึ้นเพื่อพยุงราคาตามกลไกทางเศรษฐศาสตร์ ตัวอย่างของมาตรการจูงใจผู้ส่งออกในการขยายตลาด ได้แก่ เงินอุดหนุนสำหรับการจัดการราคาข้าวต้นฤดู (seasonal incentive) เงินกู้ปลอดดอกเบี้ย ปลอดภาษีเงินได้ และรางวัลการขยายตลาด อนึ่งการสนับสนุนสำหรับการส่งออกข้าวที่เหลือจากการบริโภคภายในประเทศแก่ผู้ส่งออกนี้ น่าจะบริหารจัดการได้มีประสิทธิภาพมากกว่า เนื่องจากจำนวนผู้ส่งออกมีจำนวนเพียง 262 ราย และการสนับสนุนเหล่านี้ควรเน้นไปที่ข้าวเกรดพรีเมี่ยมมากกว่าเกรดธรรมดา เนื่องจากราคาข้าวคุณภาพต่ำจากประเทศอินเดียและเวียดนามมีราคาต่ำมาก

3.2.4.3 การอำนวยความสะดวกให้ประเทศคู่ค้าที่สำคัญ (Top 3) ได้แก่ ประเทศแอฟริกาใต้ ประเทศจีน หรือประเทศสหรัฐอเมริกา ในการตั้งยุ้งข้าวที่ท่าเรือไทย เพื่อเก็บข้าวช่วงต้นฤดู ซึ่งอาจเป็นการเจรจาการตั้งคลังสินค้าไทยที่ประเทศคู่ค้าได้เช่นเดียวกันรัฐออกมาตรการกระตุ้น

3.3 การมีกลไกของภาครัฐในการผลักดันให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกร

ภาครัฐต้องเร่งรีบลดต้นทุนการผลิตและการเพิ่มผลผลิต โดยการสนับสนุนให้ชาวนาสามารถรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในการจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย โดยเฉพาะเครื่องจักรกลการเกษตรสำหรับบริการสมาชิก การจัดตั้งเครือข่ายชาวนาในรูปของสมาคม/สภาชาวนา ที่มีองค์กรชาวนาต่าง ๆ เป็นสมาชิก ให้องค์กรชาวนาเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างภาครัฐและชาวนา ในด้านต่าง ๆ เช่น การถ่ายทอดความรู้ในการบริหารจัดการ

การผลิตของสมาชิก การช่วยเหลือสนับสนุนชาวนา และที่สำคัญคือสร้างจิตสำนึกให้ชาวนารู้จักพึ่งพาตนเองมากกว่าพึ่งรัฐแต่เพียงอย่างเดียว การรวมกลุ่มของชาวนาที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในห่วงโซ่อุปทานการค้าข้าว ควรคำนึงถึงความเท่าเทียมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ การสร้างอำนาจการต่อรองกับโรงสี โดยมิได้เสริมความเข้มแข็งให้แก่ชาวนา ก็อาจทำให้ปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างชาวนากับโรงสีทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น การสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวนา อาทิ การรวมกลุ่มกันปลูกข้าวอย่างเป็นระบบและการใช้เครื่องมือและเทคนิคที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่จะเป็นการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต

3.4 Sandbox การทำนาแปลงใหญ่

ใช้ที่ดิน สปก./สปท. หรือเขตทหาร เพื่อทำนาแปลงใหญ่ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีการทำนา (Agri-tech) เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ว่าผลผลิตจากการทำนาแบบแปลงใหญ่มีประสิทธิภาพและต้นทุนถูกกว่า (กำไรสูงขึ้น) เมื่อเทียบกับ การทำนาแบบดั่งเดิม เช่นนั้นแล้ว จะทำให้ชาวนาเต็มใจเข้าร่วมโครงการ “นาแปลงใหญ่”

3.5 การส่งเสริมให้เกษตรกรรุ่นใหม่ (Start-up) มาบริหารจัดการทำนาอย่างมืออาชีพ

เป็นการใช้ประโยชน์จากกฎหมายการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ พ.ศ. 2561 และนำเอา Agri-tech มาใช้ในการทำนา นอกจากนี้ยังสามารถต่อรองราคาปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย โดยแบ่งรายได้ระหว่างชาวนาและ startups โดยภาครัฐจัด seeding funds หรือ soft loans ให้แก่ startups กลุ่มนี้

4. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

4.1 ควรมีการศึกษาแนวทางการปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร องค์กรชาวนา และกระบวนการผลิตข้าว เพื่อเป็นการการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย

4.2 ควรมีการศึกษาบทบาทของภาครัฐบาลในการเพิ่มทักษะและศักยภาพของชาวนาและการสนับสนุนความรู้และความสามารถในการผลิตข้าวและการบริหารจัดการของชาวนาไทย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

การข้าว, กรม. โครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ข้าวไทย ด้านการผลิตปี 2563-2567. กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2564.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561.

คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์. ผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจไทยจากโรคติดต่อเชื้อโคโรนาไวรัส (COVID-19) และข้อเสนอแนะเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาภาคเกษตรภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติตามสถานการณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2564.

นิพนธ์ พัวพงศกร, กัมพล ปิ้นตะกั่ว และณัฐธิดา วิวัฒน์วิชา. นโยบายเทคโนโลยีการเกษตร 4.0 (Farming 4.0 Policy. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทสไทย, 2563.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการพื้นฐานของประเทศ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,สำนักงาน. ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ฉบับร่าง). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. การบริหารการตลาดยุคใหม่ (ปรับปรุง). กรุงเทพฯ : บริษัทธีระฟิล์มและไซเท็กซ์, 2541.

ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์. หลักการตลาด. กรุงเทพฯ : ท้อป, 2555.

ศุภชาต เอี่ยมรัตนกูล. หลักการตลาด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาวจำกัด, 2557.

ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์. พลวัตการกระจายอำนาจในประเทศไทยจาก พ.ศ. 2535-2561. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, 2562.

เศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงาน. สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี 2559 = Agricultural statistics of Thailand 2016 / สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560.

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ 14 ตุลา, 2553

สมชัย จิตสุชน และคณะ. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจกับความขัดแย้งในสังคม : ทฤษฎี ประสบการณ์และแนวทางสมานฉันท์. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, 2549.

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานสถิติรายปีประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กระทรวงดิจิทัลเพื่อเกษตรและสังคม, 2561.

ส่งเสริมการเกษตร, กรม. ถอดบทเรียนการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ กรณี : กรณีแปลงใหญ่ต้นแบบ (ข้าว) อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. ลำปาง : กรมส่งเสริมการเกษตร, สำนักงานเกษตร อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. ม.ป.ป.

ส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (สสว.), สำนักงาน. รายงานการศึกษาโครงการศึกษารูปแบบการส่งเสริม SME กลุ่มธุรกิจการเกษตร : กรณีศึกษาการพัฒนาธุรกิจการเกษตรเพื่อรองรับเกษตรกรรม 4.0 (Farming 4.0). กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2561.

อุไรวรรณ แย้มนิยม. การส่งเสริมการตลาด.กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.

วารสาร

การค้าภายใน, กรม, กระทรวงพาณิชย์. “พาณิชย์จัด “ตลาดนัดข้าวเปลือก ปีการผลิต 2559/60” เพิ่มช่องทางการขายที่เป็นธรรมให้เกษตรกร”. จุลสาร DIT กรมการค้าภายใน. ปีที่ 12 (143), พฤศจิกายน 2559. หน้า 5-6.

ฉลอง สุขทอง, สุริยะ ชนะชัย และเกา เวียด ฮึง. “การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐกิจวัฒนธรรมชาวนาไทยและเวียดนาม บนฐานความคิดทุนทางสังคม”. JHSSRRU. ปีที่ 20, ตุลาคม 2562. หน้า 315-329.

ชำนาญ ทรงสิทธิกุล. “การจัดสภาวะความยากจนของเกษตรกรชาวนา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี”. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์. ปีที่ 8 (7), กรกฎาคม 2564. หน้า 417-431.

ญาณิศา ยอดสิน, กนกวรรณ ศรมณี และโชติ บดีรัฐ. “วิกฤติโควิด-19 การเปลี่ยนแปลงภาคการเกษตรไทยสู่วิถีชีวิตใหม่ (New Normal)”. Journal of Roi Kaensarn Academi. ปีที่ 6 (12), ธันวาคม 2564. หน้า 318-328.

ณัฏฐภัทร์ กิ่งเนตร และณัฐนรี มณีจักร. “ความเหลื่อมล้ำมิติอาชีพของไทย : กรณีศึกษาในอาชีพเกษตร”. ธนาคารแห่งประเทศไทย. ธันวาคม 2562. หน้า 1-14.

ถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์ที่ 4 นครนายก, ศูนย์. “การจัดการห่วงโซ่ Supply Chain การเพิ่มมูลค่าห่วงโซ่ผลผลิตหลักของสหกรณ์” แบบสรุปผลการดำเนินการตามโครงการการพัฒนาศักยภาพผู้นำสหกรณ์/กลุ่มเกษตรกร (Supply Chain) ปีงบประมาณ 2557. 2557. หน้า 11.

ปุรินทร์ นาคสิงห์ และคณะ. “ชนบทที่เปลี่ยนผ่านและการปรับตัวในการดำรงชีพของเกษตรกร : กรณีศึกษา “ชุมชนเกษตรกรรม” ที่ จ.นครปฐม”. วารสารวิจัยสังคม. ปีที่ 40 (2), 2560, หน้า 7-106.

พรไทย ศิริสาธิตกิจ และธีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. “การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. ปีที่ 11 (1), มกราคม–มิถุนายน 2559, หน้า 95-143.

สุชานุช พันธนียะ. “แนวทางการปฏิรูปนโยบายสาธารณะเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย : กรณีนโยบายระบบการเงินระดับฐานราก (Microfinance)”. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. ปีที่ 17 (1), มกราคม-เมษายน, 2562. หน้า 58-74.

สุวพิมพ์ เลี่ยมมินฟุล. “การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศสมาชิกอาเซียน”. วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 17 (2), กรกฎาคม-ธันวาคม, 2556. หน้า 53-70.

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน. “ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคมไทย” วารสารวิจัยสังคม. ปีที่ 37 (2), กรกฎาคม – ธันวาคม, 2557, หน้า 281-292.

สัมภาษณ์

กิตติศักดิ์ รัตนะวราหะ, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

เกียรติศักดิ์ กัลยาสิริวัฒน์, เจ้าของธุรกิจส่งออกข้าว. สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

ตัวแทนกลุ่มชาวนา, ไม่ประสงค์ออกนาม, . สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

นิติ ช่างภิญโญ, อนุกรรมการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืน. สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

มารุต ปัชโชตะสิงห์, พลเอก. วุฒิสภา. สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

ลัดดา ผดุงศรี, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

อภิชาติ พงษ์ศรีหดุลชัย, อดีตอนุกรรมาธิการแก้ปัญหาข้าว. สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

อุดม ศรีสมทรง, รองอธิบดีกรมการค้าภายใน. สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

โอวาท ยิ่งลาภ, ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการผลิตข้าว. สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2565.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัยส่วนบุคคล

นัทวัฒน์ นคราวงศ์. “การกระตุ้นความตั้งใจซื้อสินค้าแบรนด์เนมโดยใช้กลยุทธ์การตั้งราคาต่ำกว่าจำนวนเต็ม”. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการตลาด, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2561.

พรทิพย์ ถาวงศ์. “การศึกษาวิถีการตลาดและส่วนแบ่งผลประโยชน์ ระหว่างชาวนาและผู้ประกอบการในห่วงโซ่อุปทานข้าว”. กรมการค้าขาย, 2563.

ศรุดา สมพอง และคณะ. “ความเหลื่อมล้ำของเกษตรกรชาวนา อำเภอจุน จังหวักพะเยา”. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, รัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น, 2563.

สุพัดชา โอทาศรี. “การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย : กรณีศึกษาจังหวัดลพบุรี”. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, การบริหารการรพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554.

สมบัติ บุญกอแก้ว. “การพัฒนาแนวทางการปรับตัวของชาวนาลุ่มน้ำยมเขตจังหวัดพิษณุโลกยุคไทยแลนด์ 4.0”. ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2561.

สุริยะ หาญพิชัย และคณะ. “ยุทธศาสตร์ขจัดความยากจน ของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ” ดุษฎีนิพนธ์, หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2562.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. “โครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่” (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.moac.go.th/a4policy-alltype-401191791793, 2561.

ปลัดกระทรวงพาณิช, สำนักงาน. “สรุปภาพรวมการค้าระหว่างประเทศของไทย เดือนพฤษภาคม 2565 และในช่วงมกราคม - พฤษภาคม 2565”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.thailandplus.th/archives/3398, 2565

ประสาท เกศวพิทักษ์. “เศรษฐกิจพอเพียงกับการเกษตร”. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก : https://kuojs.lib.ku.ac.th/index.php/tjsf/article/view/4397, 2565,

ประสาท เกศวพิทักษ์. “การขับเคลื่อนการเกษตรสู่ไทยแลนด์ 4.0”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : , 2565.

เทพวิมล นามสว่าง. “การบริหารเชิงระบบ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.thepwimon54.blogspot.com, 2554.

พิทรู ชมสุข และคณะ. “เกษตรกรยุคใหม่ : อาชีพทางเลือก (ทางรอด) ในยุคโควิด 19”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_11May2021-2.aspx, 2564.

พิรญาณ์ รณภาพ. “ความเหลื่อมล้ำ “ตัวฉุดให้เศรษฐกิจไทยโตช้า”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bangkokbiznews.com/columnist/970868, 2564

วิจัยกสิกรไทย, ศูนย์. “ปี 2565 ไทยเสี่ยงเผชิญอุปทานข้าวในประเทศที่ตึงตัว...ผลผลิตข้าวลดลง จากราคาปุ๋ยเคมีพุ่งสูง”. https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-econ/business/Pages/Rice-z3328.aspx, 2565.

อัญชลี ธรรมะวิธีกุล. “แนวคิดเชิงระบบ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://panchalee.wordpress.com/2009/04/28/system-concept/, 2552.

อำนาจ มงคลสืบสกุล. “ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยกับสิทธิมนุษยชน : ความเปราะบางของสังคมในสถานการณ์ปัจจุบัน” (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://ucl.or.th/?p=3472, 2563.

ภาษาต่างประเทศ

Books

Boulding and Bertalunfly. General system theory. Informs : Newyork. 1920.

Norbert Wiener. Annals of the New York Academy of Sciences. Volume 50, Teleological Mechanisms pages 197-220, October 1948.

Midgley, G.(Ed.). System thinking. LONDON : Sage. 2003.

V.M. Sehgal, A. T. Bharucha-Reid. Fix Points of contraction mappings in probabilistic metric space math. Systems Theory, 1972. 97-102.

Journals

Stoate, Chris, N.D. Boatman, R.J. Borralho, C. Rio Carvalho, G.R. de Snoo and P. Eden. “Ecological impacts of arable intensification in Europe.” Journal of Environmental Management. Vol. 63, Issue 4. December, 2001. 337-365.

ภาคผนวก

ประเด็นคำถามการวิจัย

1. ท่านคิดว่าในปัจจุบันสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยเป็นอย่างไร ขอให้อธิบายให้ละเอียด

2. ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่กระทบต่อรายได้ของชาวนาไทย ขอให้ให้ท่านยกตัวอย่าง ในแต่ละขั้นตอนตั้งแต่การปลูกข้าว จนถึงการขายข้าว

3. จากประเด็นคำถามที่ 1 และที่ 2 ท่านคิดว่า มีแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทยได้อย่างไรบ้าง

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล นางสาวชญาน์นันท์ ติยะตระการชัย

วัน เดือน ปีที่เกิด 22 กันยายน พ.ศ. 2511

ประวัติการศึกษา

- Doctor in Management, SMC UNIVERSITY, Switzerland
- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา ม.ราชภัฏสวนสุนันทา
- ปริญญาโท บริหารธุรกิจ สาขาการตลาดและการเงิน สถาบันศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย SASIN (Distinction)
- ปริญญาตรี บริหารธุรกิจ สาขาการตลาด มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ABAC)

ประวัติการทำงาน – อื่น ๆ

- ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมาธิการพลังงาน วุฒิสภา
- ที่เชี่ยวชาญประจำคณะกรรมาธิการพาณิชย์และอุตสาหกรรม วุฒิสภา
- ผู้พิพากษาสมทบศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ กลาง กระทรวงยุติธรรม
- ที่ปรึกษาบอร์ด สมาคมเทคโนโลยีดิจิทัลไทย
- ผู้สังเกตการณ์การจัดซื้อจัดจ้างมูลค่าสูง สำนักงาน คณะกรรมการนโยบายรัฐวิสาหกิจ (สคร.)

ประวัติการงาน – อดีต

- คณบดี คณะการสร้างเจ้าของธุรกิจและการบริหารกิจการ มหาวิทยาลัย กรุงเทพ
- รองกรรมการผู้จัดการ บริษัทที่ปรึกษาธุรกิจเคมบริดจ์โกลบอลพาร์ทเนอร์
- Asia Pacific Senior Franchise Director บริษัทยาซาโนฟี่ ประเทศ ฝรั่งเศส
- Business Unit Director บริษัทยาแอสตร้าเซนก้า
- รองประธานอาวุโสการตลาด บมจ.เนชั่นกรุ๊ป
- ผู้จัดการธุรกิจเวชสำอางยูเซริน บริษัทไบเออร์สดอฟ ประเทศเยอรมัน
- ผู้จัดการการตลาดน้ำมันหล่อลื่น บริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย

ตำแหน่งปัจจุบัน กรรมการบริษัท บริษัท อิ๊กดราซิลกรุ๊ป จำกัด (มหาชน)

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ

เรื่อง การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

ผู้วิจัย นางสาวชญาน์นันท์ ติยะตระการชัย **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่** 64

ตำแหน่ง กรรมการ บริษัท อิ๊กดราซิลกรุ๊ป จำกัด (มหาชน) และที่ปรึกษาประจำคณะกรรมาธิการพลังงาน วุฒิสภา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลายประเทศก็มุ่งแก้ไข้ปัญหาฐานรากของประเทศ ซึ่งหมายถึงชุมชนชนบทและเกษตรกรให้มีความกินดีอยู่ดี มีรายได้สูงขึ้นเพื่อลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น และจูงใจให้ชาวนายังคงดำรงอาชีพนี้ต่อไป เพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารของประเทศ (ณัฏฐภัทร์ กิ่งเนตร และณัฐนรี มณีจักร, 2562) สำหรับประเทศไทยนั้น พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) และวางเป้าหมายอนาคตของประเทศที่สะท้อนถึงผลประโยชน์แห่งชาติ และประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทย โดยแบ่งเป็น 6 ยุทธศาสตร์ และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจข้าว ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาเศรษฐกิจข้าว โดยยกระดับสู่เกษตรสมัยใหม่ที่เป็นพื้นฐานสำคัญและเป็นฐานการผลิตสินค้าเกษตร อาหาร พลังงานและวัสดุชีวภาพด้วยนวัตกรรม และยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เพื่อสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนโดยเน้นให้ทุกคนได้ประโยชน์อย่างทั่วถึง เป็นธรรม และไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ.ออนไลน์. 2561)

ปัจจุบันอาชีพหลักในภาคเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนจำนวนมาก คือ การทำนา จากการสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2560 มีเนื้อที่ปลูกข้าวเพิ่มขึ้นเป็น 71.22 ล้านไร่ มีผู้ผลิตข้าวทั้งประเทศ 4,234,600 ครัวเรือน (แบ่งเป็นข้าวนาปี 3,711,334 ครัวเรือน และข้าวนาปรัง 523,266 ครัวเรือน) (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560 : 9) ในปัจจุบันวิวัฒนาการทำนาเปลี่ยนแปลงมาก แต่รายได้ของชาวนากลับไม่คุ้มกับต้นทุนที่ลงไป ชาวนาไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองได้ ทำให้เกษตรกรบางรายต้องเปลี่ยนอาชีพไป บางรายถึงกับต้องขายพื้นที่ทำกินเพื่อใช้หนี้สินที่กู้มาเพื่อทำการเกษตร ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมยังขาดความเท่าเทียมกัน (ชำนาญ ทรงสิทธิกุล, 2563) นอกจากนี้ ภาคเกษตรของไทยกำลังประสบกับภาวะปัญหาสูงวัยของ

แรงงานในภาคเกษตร จำนวนแรงงานน้อยลง คนรุ่นใหม่มีการศึกษาสูงขึ้นและหันไปทำอาชีพนอกภาคเกษตร ทำให้สัดส่วนแรงงานในภาคเกษตรลดลง เหลือเพียงแต่แรงงานสูงวัยเสียส่วนใหญ่ มีอายุเฉลี่ย 40-60 ปี (ปุรินทร์ นาคสิงห์ และคณะ, 2560 : 83-84) สถานการณ์นี้อาจจะส่งผลให้ประเทศประสบปัญหาทางเศรษฐกิจหลายอย่าง เช่น อาจจะต้องนำเข้าข้าวมาจากต่างประเทศ ทำให้ราคาข้าวเพิ่มขึ้นส่งผลต่อรายจ่ายการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเร่งสร้างหลักประกันให้ชาวนามั่นใจว่าการทำนาก่อให้เกิดรายได้ที่มั่นคงและลดภาระหนี้สินได้ แต่ต้องเป็นแนวทางที่ให้ชาวนาสามารถพึ่งตนเองได้ ก็จะทำให้อาชีพทำนากลายเป็นอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืนแก่ชาวนาไทยได้ (สุพัดชา โอทาศรี, 2554 : 1-4)

โดยสรุป แม้รัฐบาลจะออกนโยบายในการจัดการปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำมาโดยตลอด แต่ชาวนาไทยก็ยังประสบปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำอยู่ อันส่งผลต่อการพัฒนาประเทศไทยเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสภาพปัญหารายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง และมีองค์ประกอบของปัญหารายได้ของชาวนาไทยมีอะไรบ้าง เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทยที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ตามนโยบายที่รัฐบาลได้ตั้งไว้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย
3. เพื่อเสนอแนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย ในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย

ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา

1.1) การวิจัยนี้เน้นการศึกษาวิเคราะห์ การขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย เท่านั้น

1.2) การวิจัยนี้เป็นการศึกษาการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย บางคำถามอาจจะมีอ่อนไหวและกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลและผู้อื่นได้ ดังนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเท่าที่จำเป็น ไม่ลงลึกรายละเอียดที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลหลักได้

1.3) การวิจัยจะเน้นเฉพาะประเด็นที่สามารถเปิดเผยได้

2. ขอบเขตประชากร

2.1 กลุ่มชาวนา และ/หรือตัวแทนชาวนา

2.2 กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกับชาวนา

2.3 กลุ่มภาครัฐ ทั้งผู้กำหนดนโยบายและปฏิบัติการ

3. ขอบเขตระยะเวลา มีระยะเวลา 8 เดือน เริ่มตั้งแต่ ตุลาคม 2564 – พฤษภาคม 2565

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการวิจัย โดยการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ

1. การรวบรวมข้อมูล แบบทุติยภูมิ และปฐมภูมิโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านการประเมินผลร่วมกับการวิเคราะห์ SWOT analysis และ PESTEL Model ซึ่งมีรายละเอียดการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ พร้อมกับอธิบายข้อมูลในเชิงพรรณนาความ เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

3. การเสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย เชิงกฎหมาย และเชิงปฏิบัติการเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย เป็นการนำเสนอด้วยผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลด้วยการอธิบายข้อมูลในเชิงพรรณนาความ เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทยในปัจจุบัน พบว่า หนี้สินสะสมรายปีของเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวนา มีหนี้สินต่อครัวเรือนสูงถึงเกือบ 200,000 บาท ซึ่งในจำนวนนี้กว่าร้อยละ 55 เป็นหนี้เกี่ยวเนื่องกับการลงทุนด้านเกษตร โดยเกี่ยวข้องกับ 1) สภาพปัญหาของการตลาดข้าวไทย 2) ต้นทุนการผลิตสูง 3) ขาดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ 4) ระบบน้ำชลประทานไม่เพียงพอ 5) สภาพดินเสื่อม 6) ขาดงานวิจัยทั้งการพัฒนาพันธุ์ข้าว และการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม 7) การส่งเสริมทักษะและศักยภาพของชาวนา และ 8) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวนาไทย

2. ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับรายได้ของชาวนาไทย พบว่า ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ มี 6 ประการ ได้แก่ 1) สภาพการเมือง 2) สภาพทางเศรษฐศาสตร์ 3) สภาพทางสังคม 4) สภาพทางเทคโนโลยี 5) สภาพทางสิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยการผลิตข้าว และ 6) สภาพทางกฎหมายข้อบังคับและหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแล

3. วิเคราะห์แนวทางการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย พบว่า มีแนวทาง ดังนี้

3.1 แนวทางการปฏิรูปกระบวนการผลิตข้าว-การทำนา (ระดับต้นน้ำ และ กลางน้ำ) จากการศึกษาเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยการเพิ่มผลผลิตต่อไร่และลดต้นทุนการผลิต อันนำไปสู่กำไรและรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชาวนา ควรมีมาตรการดังนี้ 1.1) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรโดยเฉพาะระบบชลประทาน 1.2) การใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีการเกษตร (Agri-Tech) และเมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed) ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่จำนวนการปลูกข้าวต่อปี การใช้เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed) รวมถึง 1.3) เร่งส่งเสริมให้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรแบบผสมผสาน

3.2 การจัดทำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศแพลตฟอร์มข้าวแห่งชาติ ได้แก่ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น AI เพื่อช่วย (1) การจัดกลุ่มประเภทชาวนา (Farmer Segmentation) เพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาได้อย่างพุ่งเป้า (2) การจัดการ demand-supply (3) การบริหารน้ำ (4) จัดเขตพื้นที่การผลิตตามกลุ่มพันธุ์ข้าว (Zoning) และนำระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) มาใช้เพื่อความสะดวกในการแก้ไขปัญหาและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค และ (5) การเชื่อมระบบบัญชีและภาษีระหว่างโรงสี-พ่อค้าคนกลางและกรมสรรพากร

3.3 ยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก (ระดับปลายน้ำ) อันประกอบด้วย 4Ps ได้แก่ กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์-Product กลยุทธ์ด้านราคา-Price กลยุทธ์ช่องทางตลาดและการจัดจำหน่าย-Place และ กลยุทธ์การสื่อสารการตลาด-Promotion ดังรายละเอียดดังนี้ 3.1) กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ด้วยการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) การเพิ่มงบประมาณวิจัยพัฒนาเพื่อการวิจัยพันธุ์ข้าวเพื่อตอบโจทย์ตามความต้องการของผู้บริโภค และการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวด้วยเทคโนโลยี food science & bio-engineering ให้ผลิตภัณฑ์ใหม่มีรูปลักษณ์โดดเด่นและหลากหลายเพื่อเป็นตัวเลือกให้ผู้บริโภค 3.2) การปฏิรูประบบการกำหนดราคาข้าวที่สะท้อนต้นทุน (Cost-Plus Pricing Strategy) ปรับโครงสร้างกำไรของทั้งระบบห่วงโซ่อุปทานข้าวใหม่ ให้เกิดความสมดุลกำไรของแต่ละส่วน เช่น ชาวนา โรงสี และ พ่อค้าคนกลาง แทนการชดเชยเงินหรือการประกันราคาข้าว ในขณะเดียวกัน รัฐส่งเสริมชาวนาให้มีการประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน (Crop Insurance) 3.3) การปฏิรูปช่องทางตลาดและจำหน่ายด้วยการตลาดออนไลน์ทั้งแบบ Farmer-to-Consumer (F2C - เกษตรกรกับผู้บริโภค) และแบบ Farmer-to-Business (F2B - เกษตรกรกับผู้ประกอบการ) และ 3.4) ขยายตลาดส่งออกไปต่างประเทศโดยการเพิ่มยอดขายตลาดเดิมที่มีศักยภาพ (Market Penetration) และหาตลาดใหม่ (New Market Development)

3.4 แนวทางการปรับปรุงกฎหมาย พรบ.ข้าว และ กองทุนชาวนาการปรับปรุง จากการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาควรมีมาตรการ 4.1) การออกกฎหมายใหม่ ได้แก่ พระราชบัญญัติข้าว เพื่อคุ้มครองสิทธิ หน้าที่ และสวัสดิการแก่ชาวนา รวมถึงการจัดการที่ดินทำนา กระบวนการการปลูกข้าว ไปจนถึงการพาณิชย์ และตลาด เพื่อส่งเสริมให้ข้าวไทยสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกได้ และ 4.2) การมีกลไกของภาครัฐเพื่อผลักดันให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกรชาวนา

3.5 ปฏิรูปโครงสร้างหน่วยงานภาครัฐ โดยมรมาตรการดังนี้ 5.1) ปรับโครงสร้างกรมการข้าวเพื่อการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพของกรมการข้าวโดยการปรับโครงสร้างของหน่วยงานส่วนกลางและหน่วยงานที่ตั้งในภูมิภาคให้มีความเชื่อมโยงและมีความชัดเจนในการปฏิบัติงานทั้งระบบงานและภารกิจของการถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้สู่เกษตรกร ตลอดจนมิติของการพัฒนาในเชิงนโยบายและการบริหารจัดการภาคการผลิตข้าวของประเทศให้เกิดความสมดุลของอุปสงค์ และอุปทาน และ 5.2) ทบทวนหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการออกใบรับรองมาตรฐาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งต่าง ๆ และ ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทยในบริบทการแก้ปัญหารายได้ของชาวนาไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นเห็นได้ว่า ปัญหาความยากจนไม่เคยหายไปจากสังคมไทย แต่การลดความเหลื่อมล้ำที่ผ่านมาจึงเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ดังนั้นควรกำหนดนโยบายเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ครอบคลุมทั้งระบบ ต้องสร้างให้ชาวนาเป็น “ผู้ประกอบการชาวนา” (Entrepreneurial Farmer) ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางเชิงนโยบาย ดังนี้

1.1 การปฏิรูประบบการทำนา

โครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร การปฏิรูปกระบวนการผลิตข้าว (ต้นน้ำ) ระบบการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว (กลางน้ำ) โดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และมหาวิทยาลัย ในการปฏิรูปการผลิต “ข้าว”ของประเทศไทยทั้งระบบ พร้อม ๆ กับการพัฒนา “คน” (ชาวนาทั้งรุ่นปัจจุบัน และรุ่นใหม่) ให้เกษตรกรชาวนาผู้ผลิตเปลี่ยนเป็นผู้ประกอบการชาวนา (Entrepreneurial Farmer) การทำนาแบบมืออาชีพ ฉบับ“ไม่จน”นี้ จะเป็นการทำนาที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น กล่าวคือ การเพิ่มผลผลิต (Yield) และลดต้นทุน อันประกอบตั้งแต่ การใช้เมล็ดพันธุ์คุณภาพดี (Q-Seed) รัฐสนับสนุนเงินทุนสนับสนุนการใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีนวัตกรรมการเกษตร (Agri-Tech) ที่ให้เหมาะกับสภาพดินและน้ำในแต่ละพื้นที่ การส่งเสริมให้นำเครื่องจักร

และทรัพยากรการปลูกข้าวมาแบ่งปันกันในชุมชน (Shared economy) และการนำเทคโนโลยี Blockchain เพื่อตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) มาใช้สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค ที่สำคัญรัฐบาลควรแก้ปัญหาเรื่องชลประทานด้วยการลงทุนติดตั้งระบบน้ำอัจฉริยะทั้งประเทศ

1.2 การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสร้างแพลตฟอร์มข้าวแห่งชาติ (National Rice Platform)

Rice Farmer Platform (RFP) เป็นการรวบรวมฐานข้อมูลจากระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น TPMAP ของ สวทช. Farmer One ของสำนักเศรษฐกิจการเกษตร Agri-Map ของกระทรวงเศรษฐกิจดิจิตัลและสังคม เป็นต้น โดยสามารถประมวลข้อมูลได้ถึงระดับตัวชาวนา ระดับพิกัดแปลงนา และพันธุ์ข้าว แพลตฟอร์มนี้จะเป็นช่องทางในการบูรณาการข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวนาตั้งแต่เริ่มต้นการทำนาจนถึงการขาย ตลอดจนการเชื่อมโยงข้อมูลกับโรงสี พ่อค้าคนกลาง ผู้ส่งออก และภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้ทุกภาคส่วนสามารถเข้าถึงและใช้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ร่วมกันได้ การร่วมกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้งานทั้งระบบ ตั้งแต่การจัดการสภาพดิน การใช้น้ำ ปัจจัยการผลิต การจัดเก็บรักษาผลผลิต จนถึงการจำหน่าย ข้อมูลชุดนี้มีประโยชน์มากใน

1.2.1 การแก้ปัญหารายได้ของชาวนาให้พ้นเส้นความยากจน แบบพุ่งเป้า กล่าวคือเฉพาะกลุ่มยากจนที่มีปัญหา รัฐไม่แจกเงินหว่านเพื่อผลทางการเมือง โดยใช้ AI ช่วยจัดกลุ่มประเภทชาวนา (Farmer Segmentation) เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างพุ่งเป้า และมีเครื่องมือในการแก้ปัญหา (Toolkit) ตามความจำเป็นของแต่ละราย

1.2.2 การใช้บริหารจัดการสภาพดินและน้ำ สามารถใช้ในการจัดการเรื่องเขตพื้นที่การเกษตร Zoning

1.2.3 การรับซื้อข้าวของโรงสีและพ่อค้าคนกลางทั้งห่วงโซ่อุปทานด้วยเช่นเดียวกัน (Demand & Supply optimization) และ

1.2.4 การเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างโรงสี พ่อค้าคนกลาง ผู้ส่งออก และ สรรพากร เพื่อการเก็บภาษีอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.3 ปรับโครงสร้างกรมการข้าว

การปรับปรุงกลไกภาครัฐก็ต้องดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูป “ข้าว”ของประเทศไทยทั้งระบบ ถึงแม้ว่าจะมีคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ แต่ในระดับการปฏิบัติการยังไม่มีความเป็นเอกภาพในการทำงานเพราะมีหลายหน่วยงานเกี่ยวข้องแต่ขาดการบูรณาการ ดังนั้นจึงควรมีการปรับโครงสร้างหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ ได้แก่ กรมการข้าว

ปัจจุบัน พรบ.การจัดตั้งกรมการข้าว แสดงให้เห็นว่ากรมการข้าวมีความสำคัญมากแต่ในทางปฏิบัติกลับไม่เป็นเช่นนั้น สังเกตได้จากจำนวนทรัพยากรบุคคลและงบประมาณที่ไม่สอดคล้องกับภารกิจ ทำให้ไม่สามารถบริหารงานให้อย่างเต็มที่ ดังนั้น จึงเสนอให้ปรับโครงสร้าง อำนาจ หน้าที่ งบประมาณ และกำลังคนของกรมการข้าวใหม่ ให้มีอำนาจและความรับผิดชอบการบริหารเสร็จสรรพ ครบวงจร ตั้งแต่งานวิจัย การบริหารอุปสงค์และอุปทาน การกำหนด Zoning ควบคุมมาตรฐานข้าว มาตรฐานโรงสี-การแปรรูป ไปจนถึงการจัดการพ่อค้าคนกลาง เช่นเดียวกับกรมปศุสัตว์ ส่วนกระทรวงพาณิชย์รับผิดชอบการควบคุมราคาสินค้าในตลาดเช่นเดียวกับราคาเนื้อหมูและการตลาดส่งออก

2. ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย

2.1 กฎหมาย กฎระเบียบ และกองทุน เพื่อการบริหารจัดการข้าว

ในปัจจุบัน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้าวตั้งแต่ระบบการผลิต การแปรรูป การตลาด กระจัดกระจายหลายฉบับ เช่น พรบ.พันธุ์พืช 2518 พรบ.ค้าข้าว 2489 และฉบับอื่น ๆ ยากต่อการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพในการแข่งขัน จึงควรให้มีการยกร่าง พระราชบัญญัติข้าว พ.ศ... (ไม่ใช่ พรบ.ค้าข้าว) ที่ครอบคลุมตั้งแต่ การคุ้มครองสิทธิ หน้าที่ และสวัสดิการแก่ชาวนาผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ รวมไปถึงการจัดการที่ดินทำนา กระบวนการปลูกข้าว ไปจนถึงการพาณิชย์และตลาด เพื่อให้รองรับการเปลี่ยนแปลงของการวิวัฒนาการของโลก และมุ่งให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการแข่งขันด้านการผลิตข้าวและการบริหารจัดการสินค้าข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคงความเป็นผู้นำด้านการส่งออกข้าวของโลก ผู้ผลิตข้าวโดยเฉพาะชาวนาได้รับการดูแล มีรายได้ดีขึ้นหลุดพ้นจากวงจรความยากจน สามารถแก้ไขปัญหาในด้านข้าวของประเทศได้อย่างยั่งยืน

อนึ่ง การพัฒนา “คน” ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของชาวนาและชาวนารุ่นใหม่ นอกจากนี้ รัฐควรจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสำหรับอาชีพชาวนา 3.72 ครอบครัวที่ขึ้นทะเบียน ให้สวัสดิการครอบคลุมดูแลชาวนาตั้งแต่เกิดจนตาย รวมไปถึงการศึกษาของบุตรหลาน โดยเฉพาะบุตรหลานที่ศึกษาเรื่องการเกษตรทำนาและต้องการคืนถิ่นกลับไปพัฒนาบ้านเกิด สามารถยื่นโครงการเพื่อขออนุมัติ Seeding Funds

2.2 กรรมสิทธิ์การใช้ที่ดิน

ที่ดินเป็นทั้งปัจจัยการผลิต เป็นที่รวมของความเป็นครอบครัวและชุมชน เป็นแหล่งทุนที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นสูงเนื่องด้วยเป็นทรัพยากรที่มีจำกัด ดังนั้น ปัญหาที่สำคัญคือเกษตรกรไร้ที่ทำกิน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน มีที่ดินไม่พอทำกิน การเช่าที่ดินราคาแพง เก็บไว้เก็งกำไร เป็นต้น ดังนั้นคณะกรรมการที่ดินแห่งชาติจึงจำเป็นต้องเร่งรีบจัดการจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตรโดยด่วน

นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงกลุ่มทุนต่างชาติสนใจเข้ามาประกอบธุรกิจทางการเกษตรในไทย โดยมีกระแสข่าวชาวต่างชาติร่วมมือกับคนไทยทำการกว้านซื้อหรือเช่าที่นาหลายรูปแบบให้ราคาสูง ในหลายจังหวัดโดยเฉพาะพื้นที่แหล่งปลูกข้าวใหญ่ในภาคกลาง ส่งผลกระทบให้ชาวนาไม่มีที่ดินทำกิน เสียค่าเช่า และพื้นที่นาถูกปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชพืชชนิดอื่นแทน ดังนั้นกฎหมายเรื่องนอมีนีต้องถูกบังคับใช้อย่างจริงจัง

3. ข้อเสนอแนะสู่การปฏิบัติ

3.1 ส่งเสริมทฤษฎีการทำนาแบบผสมผสานให้ชาวนาที่มีพื้นที่ทำนาแปลงเล็ก

ชาวนาจำนวนไม่น้อยมีพื้นที่ทำนาแปลงเล็กและยังคงยึดแนวทางการทำนาแบบดั้งเดิม ทำให้ไม่สามารถสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ หน่วยงานภาครัฐ และและเอกชนควรส่งเสริมให้ชาวนาที่มีที่นาน้อยหันมาทำนาแบบผสมผสาน เพื่อให้มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพตลอดทั้งปี รวมทั้งสนับสนุนการลดต้นทุนในการลงทุนการปลูกข้าวที่ใช้สารเคมีน้อยลง เป็นการทำเกษตรเชิงทฤษฎีใหม่หรือเกษตรผสมผสาน

3.2 ยุทธศาสตร์การตลาดเชิงรุก (ระดับปลายน้ำ)

กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก อันประกอบด้วย 4Ps (กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์--Product กลยุทธ์ด้านราคา-Price กลยุทธ์ช่องทางตลาดและการจัดจำหน่าย-Place และ กลยุทธ์การสื่อสารการตลาด-Promotion) ดังนี้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก อันประกอบด้วย 4Ps (กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์--Product กลยุทธ์ด้านราคา-Price กลยุทธ์ช่องทางตลาดและการจัดจำหน่าย-Place และ กลยุทธ์การสื่อสารการตลาด-Promotion) ดังนี้

3.2.1 กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ด้วยการปรับนโยบายด้านการวิจัยและพัฒนา (Research & Development)

สร้างคุณค่าเพิ่มหรือเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ข้าวสร้างคุณค่าเพิ่มหรือเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ข้าวด้วยการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) กรมการข้าวควรให้ความสำคัญต่อการวิจัยพันธุ์ข้าวเพื่อตอบโจทย์ตามความต้องการของผู้บริโภค เช่น ข้าวเฉพาะกลุ่ม ข้าวเพื่อสุขภาพ เป็นต้น โดยการเพิ่มงบประมาณและบุคลากร ตลอดจนการทำงานร่วมกันระหว่างกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงเกษตรฯเพื่อวิเคราะห์ตลาดและพยากรณ์ความนิยมพันธุ์ข้าวล่วงหน้า

นอกจากนี้ รัฐควรเพิ่มงบประมาณพัฒนาและวิจัยด้าน food science & bio-engineering กลุ่มอาหารและสินค้าอุปโภคที่ทำจากข้าว การใช้ประโยชน์จากทุกส่วนของข้าว ได้แก่ แป้ง รำ แกลบ และฟางข้าว เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิตข้าว ตลอดจนช่วยเพิ่มโอกาสให้ประเทศไทยมีผลผลิตจากข้าวในการส่งออกและนำมาซึ่งรายได้เข้าประเทศ โดยการจูงใจให้เอกชนเป็นผู้ลงทุนวิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้วยมาตรการส่งเสริมในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มงานวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรม และยกระดับมูลค่าผลิตภัณฑ์ จากข้าวไปสู่ห่วงโซ่การผลิตของโลกที่มีมูลค่าสูงขึ้น ตลอดจนถึงการถ่ายทอดผลการวิจัยการแปรรูปข้าวให้แก่ผู้ประกอบการรายย่อย (SMEs)

3.2.2 การปฏิรูปนโยบายการกำหนดราคาข้าวที่สะท้อนต้นทุน (Cost-Plus Pricing Strategy) และปรับโครงสร้างกำไรของทั้งระบบห่วงโซ่อุปทาน

ชาวนาผู้ผลิตสามารถ**กำหนดราคาขายที่สะท้อนต้นทุนการผลิต (Cost-Plus Pricing Strategy)** ให้เป็นไปตามกลไกการค้าขายเสรี **ไม่มีการแทรกแซงตลาดด้วยการชดเชยหรือประกันราคา** ที่ทำให้บิดเบือนกลไกตลาดและเป็นภาระต่องบประมาณ และ**ปฏิรูปโครงสร้างกำไรของทุกห่วงโซ่ในระบบอุปทานข้าว** กล่าวคือ การปรับให้กำไรของชาวนา โรงสี พ่อค้าคนกลาง ให้สมดุล เหมาะสม และเป็นธรรมมากขึ้น (ตามตารางที่ 4.1 หน้า 99) ซึ่งมาตรการนี้จะไม่มีผลกระทบราคาถึงผู้บริโภคเลยหากแต่ต้องปรับสัดส่วนกำไรของแต่ละห่วงโซ่ ในขณะเดียวกันรัฐบาลควรส่งเสริมให้มี **“การประกันความเสี่ยงราคาแปรปรวน”** (Crop Insurance) โดยการจ่ายเงินเบี้ยประกันให้ในช่วงเปลี่ยนผ่าน 3 ปีแรก

การกำหนดราคาขายข้าวที่สะท้อนต้นทุนและโครงสร้างกำไรแบบใหม่จะทำให้ชาวนามีรายได้ที่ยั่งยืนและสามารถอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งเงินชดเชยจากรัฐบาล

3.2.3 การปฏิรูปช่องทางตลาดและจำหน่ายเพื่อลดขั้นตอนการจัดจำหน่ายที่ซับซ้อน

ด้วยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ กับภาคเอกชน รัฐสนับสนุนจัดให้มีตลาดกลาง (ประมูล) ที่มีประสิทธิภาพในระดับภูมิภาค ส่งเสริมให้มีระบบการซื้อขายตามชั้นคุณภาพและกลุ่มพันธุ์ให้มากขึ้นและชัดเจน จัดให้ความรู้และส่งเสริมเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรให้มีความสามารถในการประกอบธุรกิจออนไลน์ หรือ “ตลาดข้าวออนไลน์” (Digital Marketing) การส่งเสริมการตลาดทางตรงทั้งแบบ Farmer-to-Consumer (F2C - เกษตรกรกับผู้บริโภค) และแบบ Farmer-to-Business (F2B - เกษตรกรกับผู้ประกอบการ) ออกนโยบายการจัดซื้อข้าวของหน่วยงานราชการ ได้แก่ ทัณฑสถาน ค่ายทหาร ให้ซื้อข้าวโดยตรงกับชาวนาหรือกลุ่มชาวนาในท้องถิ่นโดยตรง) และการส่งเสริมให้สหกรณ์มีเงินทุนหมุนเวียนในการรับซื้อข้าวเพื่อช่วยเหลือชาวนาโดยรัฐบาลสนับสนุนเงินทุนดอกเบี้ยในราคาต่ำ (ประมาณ 1%)

3.2.4 ขยายตลาดส่งออกไปต่างประเทศ ทั้งการเพิ่มยอดขายตลาดเดิมที่มีศักยภาพและการหาตลาดใหม่ (New Market Development)

หลายปีที่ผ่านมา การบริโภคข้าวในประเทศคงที่มาโดยตลอดเนื่องจากจำนวนประชากรมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เมื่อวิเคราะห์ยอดส่งออกข้าวที่ผ่านมาเมื่อ พ.ศ. 2564 พบว่าปริมาณเพิ่มขึ้น 6.7% แต่มูลค่ากลับลดลง 7.1% และหากวิเคราะห์อีกจะพบว่ายอดขายที่ตกลงเป็นกลุ่มข้าวหอม นั่นแสดงว่าเรายังมีโอกาสในการทำการตลาดข้าวในต่างประเทศทั้งข้าวเกรดพรีเมี่ยม เช่น ข้าวหอม และเกรดข้าวธรรมดา ทำให้มีขีดความสามารถในการเจรจาระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ และให้คณะกรรมการเจรจาสินค้าเกษตรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นแบบกรรมการถาวรไม่ใช่เฉพาะกิจ

3.2.4.1 กระทรวงพาณิชย์ มอบหมายนโยบายให้กรมการค้าต่างประเทศตั้งเป้ายอดขายข้าวแก่ทูตพาณิชย์ที่มีอยู่ทั่วโลก จัดให้มีโครงการนำผู้ส่งออกข้าวไทยไปเปิดตลาดต่างประเทศซึ่งเคยได้ผลสัมฤทธิ์มาก่อนแล้ว และเปิดโอกาสให้ผู้ส่งออกรายใหม่เข้ามาร่วมด้วย

3.2.4.2 การจัดมาตรการส่งเสริมกระตุ้นและจูงใจผู้ส่งออกให้ขยายตลาดโดยเฉพาะช่วงต้นฤดู ซึ่งช่วงที่สำคัญเพราะข้าวเก็บเกี่ยวมากทำให้ราคาตก จึงต้องสร้างอุปสงค์ (demand) ให้มากขึ้นเพื่อพยุงราคาตามกลไกทางเศรษฐศาสตร์ ตัวอย่างของมาตรการจูงใจผู้ส่งออกในการขยายตลาด ได้แก่ เงินอุดหนุนสำหรับการจัดการราคาข้าวต้นฤดู (seasonal incentive) เงินกู้ปลอดดอกเบี้ย ปลอดภาษีเงินได้ และรางวัลการขยายตลาด อนึ่งการสนับสนุนสำหรับการส่งออกข้าวที่เหลือจากการบริโภคภายในประเทศแก่ผู้ส่งออกนี้ น่าจะบริหารจัดการได้มีประสิทธิภาพมากกว่า เนื่องจากจำนวนผู้ส่งออกมีจำนวนเพียง 262 ราย และการสนับสนุนเหล่านี้ควรเน้นไปที่ข้าวเกรดพรีเมี่ยมมากกว่าเกรดธรรมดา เนื่องจากราคาข้าวคุณภาพต่ำจากประเทศอินเดียและเวียดนามมีราคาต่ำมาก

3.2.4.3 การอำนวยความสะดวกให้ประเทศคู่ค้าที่สำคัญ (Top 3) ได้แก่ ประเทศแอฟริกาใต้ ประเทศจีน หรือประเทศสหรัฐอเมริกา ในการตั้งยุ้งข้าวที่ท่าเรือไทย เพื่อเก็บข้าวช่วงต้นฤดู ซึ่งอาจเป็นการเจรจาการตั้งคลังสินค้าไทยที่ประเทศคู่ค้าได้เช่นเดียวกันรัฐออกมาตรการกระตุ้น

3.3 การมีกลไกของภาครัฐในการผลักดันให้เกิดความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกร

ภาครัฐต้องเร่งรีบลดต้นทุนการผลิตและการเพิ่มผลผลิต โดยการสนับสนุนให้ชาวนาสามารถรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในการจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย โดยเฉพาะเครื่องจักรกลการเกษตรสำหรับบริการสมาชิก การจัดตั้งเครือข่ายชาวนาในรูปของสมาคม/สภาชาวนา ที่มีองค์กรชาวนาต่าง ๆ เป็นสมาชิก ให้องค์กรชาวนาเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างภาครัฐและชาวนา ในด้านต่าง ๆ เช่น การถ่ายทอดความรู้ในการบริหารจัดการการผลิตของสมาชิก การช่วยเหลือสนับสนุนชาวนา และที่สำคัญคือสร้างจิตสำนึกให้ชาวนารู้จักพึ่งพาตนเองมากกว่าพึ่งรัฐแต่เพียงอย่างเดียว การรวมกลุ่มของชาวนาที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในห่วงโซ่อุปทานการค้าข้าว ควรคำนึงถึงความเท่าเทียมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ การสร้างอำนาจการต่อรองกับโรงสี โดยมิได้เสริมความเข้มแข็งให้แก่ชาวนา ก็อาจทำให้ปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างชาวนากับโรงสีทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น การสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวนา อาทิ การรวมกลุ่มกันปลูกข้าวอย่างเป็นระบบและการใช้เครื่องมือและเทคนิคที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่จะเป็นการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต

3.4 Sandbox การทำนาแปลงใหญ่

ใช้ที่ดิน สปก./สปท. หรือเขตทหาร เพื่อทำนาแปลงใหญ่ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีการทำนา (Agri-tech) เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ว่าผลผลิตจากการทำนาแบบแปลงใหญ่มีประสิทธิภาพและต้นทุนถูกกว่า (กำไรสูงขึ้น) เมื่อเทียบกับ การทำนาแบบดั่งเดิม เช่นนั้นแล้ว จะทำให้ชาวนาเต็มใจเข้าร่วมโครงการ “นาแปลงใหญ่”

3.5 การส่งเสริมให้เกษตรกรรุ่นใหม่ (Start-up) มาบริหารจัดการทำนาอย่างมืออาชีพ

เป็นการใช้ประโยชน์จากกฎหมายการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ พ.ศ. 2561 และนำเอา Agri-tech มาใช้ในการทำนา นอกจากนี้ยังสามารถต่อรองราคาปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย โดยแบ่งรายได้ระหว่างชาวนาและ startups โดยภาครัฐจัด seeding funds หรือ soft loans ให้แก่ startups กลุ่มนี้

4. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

4.1 ควรมีการศึกษาแนวทางการปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร องค์กรชาวนาและกระบวนการผลิตข้าว เพื่อเป็นการการขจัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของไทย

4.2 ควรมีการศึกษาบทบาทของภาครัฐบาลในการเพิ่มทักษะและศักยภาพของชาวนาและการสนับสนุนความรู้และความสามารถในการผลิตข้าวและการบริหารจัดการของชาวนาไทย